

57571

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ÜLKEMİZDE SOSYAL DEĞİŞİM SÜRECİNDE,
KENTSEL GELİŞİM
İSTANBUL ALTUNİZADE ÖRNEĞİ İÇİN BİR
ARAŞTIRMA

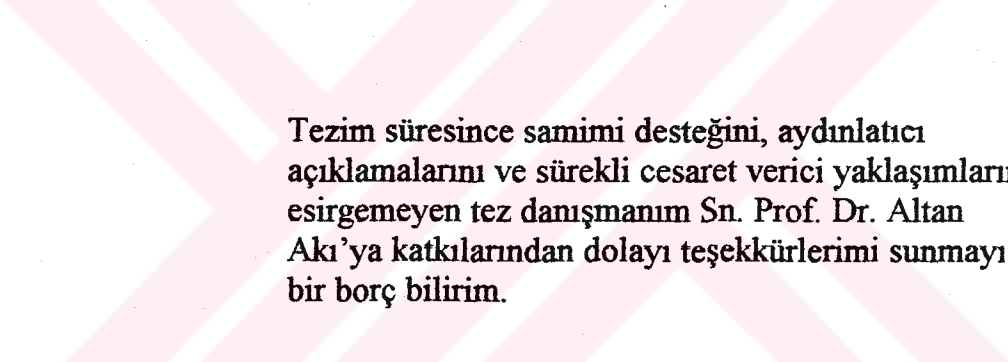
Mimar Şebnem UZLAŞIK

F.B.E. Mimarlık Anabilim Dalı Mimari Tasarım Programında
hazırlanan

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Altan AKI

İSTANBUL, 1996

Tezim süresince samimi desteğini, aydınlatıcı açıklamalarını ve sürekli cesaret verici yaklaşımlarını esirgemeyen tez danışmanım Sn. Prof. Dr. Altan Akı'ya katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
BÖLÜM 1: GİRİŞ.....	
1.1: Araştırmanın amacı	1
1.2: Araştırmanın kapsamı ve metodu	2
BÖLÜM 2: ARAŞTIRMAYA YÖNELİK KAVRAMLAR	
2.1: Toplum kavramı	8
2.2: Kültür kavramı	10
2.3: Kent kavramı	12
2.3.1: Kentleşme	15
2.3.2: Kentlileşme	17
2.4: Kentsel kimlik kavramı	18
2.4.1: Kentsel kimliği oluşturan bileşenler	21
2.4.2.1:Çevresel kimlik	21
2.4.2.2:Toplumsal kimlik	22
2.4.2: Kent imajı	24
2.5: Yapılı-kentsel çevre kavramı	25
2.5.1: Çevre kavramı	
2.5.1.1: Çevre bileşenleri	26
2.5.1.2: İnsan-çevre ilişkisi	28
2.5.2: Yapılı çevrenin oluşumuna etki eden faktörler	34
2.5.3: Kentleşmenin mevcut yapılı çevreye etkileri	35
2.5.2: Yapılı çevrenin, kent ölçeğinde doğal çevre ve sosyal yapı ile ilişkisi	
2.6: Değişim kavramı	41
2.6.1: Değişimin nedeni ve yönü	44
2.6.1.1: Kendiliğinden doğal değişme	45
2.6.1.2: Teknolojik değişme	46
2.6.2: Sosyal değişme nedir	46
2.6.2.1: Ülkemizde aile ve yapısındaki değişim	47
2.6.3: Kültürel değişme nedir	50
2.7: İstanbul'da sosyal değişme süreci	50
2.7.1: Osmanlı dönemi	52
2.7.2: Cumhuriyet dönemi ve sonrası	56
2.8: İstanbul' un fiziksel değişimi	59
2.8.1: Nüfus değişimi	59
2.8.2: Konut yapısında değişim	62
2.8.3: Yönetim ve iş alanları	71
2.8.4: Yol ve İmar durumundaki değişimler	74
2.8.5: Gecekondulaşma	77
2.8.6: Kent sınırları ve Konut alanları	78

2.9: Sosyal çevre değişimlerinin gelişim süreci içinde kentleşme ile ilişkisi üzerine bulguların değerlendirilmesi	80
2.10: Bölüm sonucu	87

BÖLÜM 3: SEÇİLEN BÖLGE : ALTUNİZEDE	
3.1: Bölgenin seçim nedeni	93
3.2: Konumu	93
3.3: Tarihçesi	95
3.4: Doğal çevre özellikleri	95
3.4.1: Topoğrafik özellikler ve coğrafi oluşumlar	96
3.4.2: İklim ve bitki örtüsü	97
3.5: Tarihi çevre özellikleri	99
3.5.1: Tarihi yapıları	100
3.6: Yapay çevre özellikleri	105
3.6.1: Yerleşim ölçeğinde	105
3.6.2: Donatı ölçeğinde	107
3.7: Sosyal çevre özellikleri.....	108
3.7.1: Sosyal yapısı	108
3.8: Sonuç	114

FOTOĞRAFLAR
KAYNAKLAR
ÖZGEÇMİŞ

ÖZET

Bilindiği gibi, 21. yüzyıla yaklaştığımız şu günlerde kentler en gözde yerleşim merkezi durumundalar. Ve yaşadığımız kentler hızla değişmekte. Kentlerin içinde bulunduğu bu hızlı değişim, ve, kentleşme dediğimiz, insanlararası ilişkilerde değişmelere, nüfus artışına ve kentlerin büyümesine yol açan süreç, kentleri olumsuz yönde etkilemektedir. Böylesi bir olumsuzluk sadece sosyal yapıda değil, yapay çevrede de etkili olmaktadır. Sonuçta, ait olduğu toplumun sosyal ve kültürel niteliklerine göre göre şekillenen çevre, kendine özgü karakterini yitirmektedir. Kentsel değişim süreci içinde yaşanan sosyal yapıdaki hızlı değişimler sonucu kentler ve insanlar birbirine ilgisizleşmekte ve kentin tarihsel kültür ve mirasına sahip çıkılamaması gerçeğiyle karşılaşılmaktadır.

Bu çalışmada hedeflenen, İstanbul ölçeğinde seçilen örnek bir bölge ile toplumdaki sosyal yapı değişimlerinin kent gelişimine ne yönde etki ettiğini irdelemektir. Bu amaçla hazırlanan tez üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde çalışmanın amacı, kapsamı ve kullanılan yöntem açıklanmıştır.

İkinci bölümde ise konunun irdelenmesinde karşılaşılan kavramlara açıklık getirilerek, bu kavramlar Türkiye ve İstanbul ölçeğindeki gelişime uyarlanmıştır. Bu bölümün sonucunda elde edilen bilgilerin ışığı altında bölüm sonucu yazılmıştır. Bölüm sonucunda sosyal yapı değişimlerinin kentsel gelişime etkileri yorumlanmaktadır.

Bölüm üç, örnek seçilen Altunizade semtinin doğal, yapay ve sosyal çevre özelliklerine göre incelenmesini kapsamaktadır. Gelişimi yansıtan mevcut durum fotoğraflarla desteklenmiştir. Sonuç bölümünde ise bu gelişime sosyal evrimin etkisi açıklanmıştır.

ABSTRACT

As it is known, cities toward the 21st century happen to be the most-in-demand areas of living. And the cities we live in are subject to a rapid change. This rapid change encountered, as well as the urbanization (which can be described as a process causing variations in interpersonal relationships, increase in population and expansion of the cities) have undoubtedly a negative influence on cities. Such a negation has an effect not only on the social structure, but also on the artificial environment. As a result, the environment, undergoing a process of deformation caused by social and cultural properties of the society it belongs, gradually loses its own original characteristics. As a consequence of the rapid social transformations originating from the process of urbanization, cities and urbanites do continuously become indifferent and no one can stand as a protector of the historical culture and the inheritance of the city.

This study is aiming at determining the influence of changes in the social structure on the direction of the urbanization progress. For this purpose, a typical region at İstanbul scale has been selected. The study thus carried out consists of three sections.

Section one defines the objective and scope of the study, as well as describing the method invoked.

The second section deals with clarifying the concepts encountered during the discussion of the subject. Those concepts were then adapted to the progress at Turkey and İstanbul scale. A conclusion was achieved under the light of the data gathered within this section. The section concludes by interpreting the effect of social transformations on urbanization.

Section three covers the examination of the Altunizade town taking into consideration its natural, historical, artificial and social environmental characteristics. Present situation reflecting the overall change has been depicted

by means of typical pictures. Finally, the corresponding influence of the social evolution on that situation has been discussed.

BÖLÜM 1: ÇALIŞMANIN AMACI, METODU VE KAPSAMI:

1.1: ÇALIŞMANIN AMACI:

İçinde bulunduğumuz yüzyılda insanlar, daha insanca yaşamak için, en yaygın yerleşim biçimi olan kentleri tercih ediyor. Öyle ki 21. yy şehir yüzyılı olarak tanımlanmakta ve Türkiye'nin de 2000'li yıllarda nüfusunun %75'nin kentlerde yaşayacağı tahmin edilmektedir ¹.

Geleceğin yerleşim biçimi olarak kentler çok önemli bir görev üstlenerek, gündemdeki yerini almaktadır. Kentler, yaşayan kentli nüfusun hem fiziksel hemde psikolojik yönden biçimlenmesini sağlamaktadır, bu nedenle kente yapılacak her türlü müdahale, o kentte yaşayan kent insanını da doğrudan etkilemektedir.

Bugünden yapılan veya yapılabilir olan müdahaleler yakın/orta vade gelecekte karşılaşacağımız kent gerçekliğinin oluşumunu belirleyecek, yani kaçınılmaz değişimin hangi yönde ve karakterde bir evrim çizgisi izleyeceğini tayin edecektir².

Kentler son zamanlarda mekansal özellikleriyle öne çıkmış olsa da tarihsel, kültürel ve siyasi birikimleri ve sosyo-ekonomik gelişmeleri ile bir bütündür. Kentin mekansal yapısı, içinde bulunduğu toplumun sosyal, kültürel, politik, ekonomik durumunun bir yansımasıdır. Bu nedenle, bu bileşenlerden herhangi birindeki değişim diğerlerinde de etkili olacaktır.

Az gelişmiş- gelişmekte olan tüm dünya ülkelerinde kentleşme ve sorunları hergün yeni boyutlar kazanmaktadır. Gelişmişlik durumlarıyla bağlantılı olarak

¹ Bernard, Nurdan, 1996. "Her kentli için eşit kent hakkı", Milliyet Gazetesi, s. 8.

² Laçiner, Ömer, 1996. "Kentlerin dönüşümü", Birikim Dergisi, 86 / 87, s. 10.

bu ülkeler kentleşme düzeyleri aynı anda farklı evrelerde olabilirler. Ancak hemen her çoğunda sorunlar paralellik göstermektedir. İstihdam, barınma, artan türlü kirlilik, hızlı mekan tüketimi, nüfus ve göç, yaşam kalitesi düşük fiziki mekan oluşumu gibi. Olagelmekte olan bu süreç yani kentleşme bilindiği gibi başı olduğu kadar sonunda olan bir değişim sürecidir.

Kentlerin büyümesi ve nüfus artışı, insani ilişkilerin bozulmasına ve sosyal sınıfların kopmasına yol açarak kentsel bütünleşmeye, kent kültürü ve bilincinin oluşmasına engel olmaktadır.

Bunun yanında, insanlar arasındaki farklılık, eski-yeni kentlinin bütünleşmemesi, kentlerdeki konut tipinden verilen hizmetlere, kurumlara, kültürlere kadar her konuda farklılık sunulmasını gerektirmektedir³. Eski-yeni nüfus grupları arasındaki ilişki biçimleri, sosyo-ekonomik ve kültürel değişimler çerçevesinde kentin fiziksel mekanında ortaya çıkacak ve yeni boyutlara ulaşacaktır.

Bu çalışmada, günümüzde dünyada olagelen çok yönlü değişim ve gelişmelerin içinde Türkiye’de yaşadığımız kent İstanbul içinde, seçilmiş bir bölge ile kentsel gelişimde sosyal yapının etkisi irdelenecektir. Kentin artan nüfusu, ekonomisindeki ve sosyal yapıdaki değişimler sonucu yeni kent merkezleri oluşmakta, kentin mekansal yapısı birbirinden kopuk, uyumsuz, bir takım akımların etkisi altında çevreye, kentli insana yabancı, türlü yapılarla dolmaktadır.

İstanbul içinde bulunduğu, kentleşme yada plansız yapılaşma, göç sonucu artan nüfus, gecekondulaşma sonucu ortaya çıkan sağlıksız ve hatalı kentleşme

³ Bernard, Nurdan, A.g.e, s. 8.

sadece yeni kent planlamasını değil mevcut tarihsel dokuya da zarar vermekte hatta yok etmektedir.

Çalışma bölgesi olarak seçilen İstanbul halkının son dönemlerde adını sıkça duyduğu bir semt olan Altunizade, özellikle Anadolu yakasının ilk alışveriş merkezi olarak hizmete giren Capitol ile İstanbul' lunun akımına uğramıştır. İş merkezi olma yolundaki faaliyetler, yeni yapılan lüks siteler, yeşil dokunun yoğunluğu, ulaşım rahatlığı ve havasının temizliği gibi nedenlerle Altunizade bugün İstanbul'un en gözde bölgesidir.

Bir zamanların bahçe içindeki konakları ve köşkleri ile meşhur olan bu semt günümüzdeki yeni imar planlama çalışmaları ile iş merkezine dönüşmektedir. Tarihi Altunizade Camii ve ona bitişik olan tarihi yapılar etrafında birbiriyle uyumsuz, kimliksiz, adeta mimari maket yarışmasına çıkmış örnekler gibi birbirleriyle yarışan büro binaları dolmuştur. Çağın teknolojik ve popüler mimarlık anlayışlarına yönelik bu yapılar, bölgenin tarihsel ve kültürel birikimine, kimliğine ters düşmektedir.

Altunizade Camii ve etrafındaki tarihi yapılardan bugün sadece camii ve müezzin evi eski fonksiyonlarını devam ettirmektedir. Buradaki okul ve dükkanlar Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından alt gelir grubundaki insanlara kiraya verilmiştir. Bu kiracılar da iç mekanlarda kendilerine göre düzenlemelere gitmişlerdir. Ancak dış mekanlar bakımsız ve harap haldedir. bölgede sadece bu kısımda gecekondulaşma görülmektedir.

Altunizade' nin meşhur köşkleri bağış ve satış gibi yollarla el değiştirmiş ve eskinin o seçkin, kültüre ve sanata düşkün semt sakinlerinin yerini bugün semtin tarihini bile bilmeyen, çevre bilincinden yoksun insanlar doldurmuştur.

Örneğin, eskinin Muhlis Bey' nin köşkünün yerinde bugün Marmara Üniversitesi Hastanesi ve huzurevi bulunmaktadır.

Altunizade yeni yapılan Altunizade Konakları ile de farklı bir kimliğe bürünmüştür. Özel korumalı, dış dünyadan soyutlanmış olan bu tip sitelerde üst gelir grubundan insanlar oturmaktadırlar.

Bölgedeki sanatsal değeri olan ahşap köşklerin çoğu, yangın gibi çeşitli sebeplerle yok olmuştur. Geride kalan tek tük yapılardan iş merkezi fonksiyonu ile yeniden kullanılmaya başlanmış olanlarda vardır. Bazı yapılar ise restore görmüş ancak uygun bir fonksiyon bulunamadığı için boş durmaktadır. Konut olarak yapılmış bu binaların elbetteki çağın gelişen teknolojisi içinde iş merkezi olarak yeterli olmaları mümkün değildir.

Altunizade' nin genişletilmiş olan yeni caddeleri ve her iki yanında yer alan modern iş merkezi yapıları imar yönünden hem olumlu hem de olumsuz gelişmektedir. Olumlu yönü kat yüksekliği bakımından yüksek katlara izin verilmemektedir. Bölgede dört kattan daha yüksek yapıya rastlanmamaktadır. Olumsuz yanı ise ayrıık düzende yapılan bu binaların etrafında tanımsız mekanlar oluşmasıdır. aynı zamanda arda kalan te tük ahşap yapılarda bir bütünlük sağlanmasına engel olmaktadır. Bu modern yapılar Altunizade bölgesinde özellikle de Altunizade Caminin etrafında, bu yörenin tarihi yapısına uyumsuz ve bu tarihi ezici bir durum yaratmaktadırlar.

Tüm bu bahsettiğimiz gelişmeler şüphesiz sosyal yapıdaki değişimlerin sonucudur. Bu çalışmada hedeflenen de Altunizade bölgesinin kentsel gelişimin de sosyal yapı değişimlerinin ne derece etkili olduğudur. Geçmişin koruluk, bağ, bahçelik sayfiye yeri, konakların, köşklerin bulunduğu bu semt nasıl olmuştur

bugün iş merkezi olarak kentsel gelişim sürecine girmiştir. İşte çalışmada ki amaç, sosyal ve mekansal gelişimleri önce İstanbul ölçeğinde inceleyerek, elde edilen bulgularla Altunizade bölgesinin kentsel gelişimini ve sosyal yapısındaki değişimleri inceleyebilmektir.

1.2 : ÇALIŞMANIN KAPSAMI VE METODU :

Altunizade bölgesi, Osmanlı döneminin yazlık yeriydi. Bölgede birçok konak ve köşk vardı. Havası temiz ve yoğun bir yeşil dokuya sahipti. Oysa günümüzde bu tarihsel yapıların çoğu yerini iş merkezlerine, site ve apartmanlara bırakmıştır .Bölgenin çehresi tümüyle değişmiştir. Bu çalışmada da Altunizade bölgesinin geçirdiği bu kentsel değişim süreci ve bu değişimde sosyal değişimin etkisi irdelenmiştir.

Çalışmanın amacı belirlendikten sonra kentsel gelişim ve sosyal çevre kavramlarının öngördüğü, içerdiği yan kavramlar listelenmiş ve bunlar kaynak taraması metoduyla tezin ikinci bölümünde sırayla irdelenmiştir.

Aynı zamanda bu ikinci bölümde kentsel gelişim kavramları, fiziksel ve sosyal gelişim kavramları İstanbul ve Ülkemiz ölçeğinde ele alınmıştır.

İkinci bölümün sonunda, genel olarak sosyal yapı değişimlerinin kentsel gelişimi üzerine elde edilen bulguların ışığı altında bölüm sonucu yazılmıştır.

Tezin Üçüncü bölümü Altunizade bölgesine ve kentsel ve sosyal gelişimine ayrılmıştır. Yine geniş bir kaynak araştırması ile konuya yönelik kitaplardan, ansiklopedilerden, tezlerden, dergi ve gazete makalelerinden yararlanılmıştır. Altunizade bölgesinin sosyal yapısının irdelenmesi için, önce

geçmiş yaşantıya ait bilgiler toparlanmış sonra da günümüz sosyal yapısının incelenmesi içinde bir anket çalışması yapılmıştır.

Altunizade yöresine ait geniş kapsamlı herhangi bir anket çalışması bulunamadığından, eldeki anket örneklerinden yararlanılarak, dar kapsamlı bir anket çalışması olmuştur. Elde edilen bilgiler doğrultusunda geçmişteki sosyal yapı ve günümüzdeki sosyal yapıdaki farklar ve bunların kent mekanına ne yönde yansıdığı sonuç olarak tezin sonunda verilmiştir.

Bölgenin incelenmesinden önce ön çalışmalar yapılmış ve elde edilen bulguların ışığı altında bölgenin gelişiminin ne yönde olduğu üzerine bir sonuç yazılmıştır.

İlk bölümde konuyla ilgili kavramlar incelenmiş ve bu kavramların tanımları yapılmıştır. Sosyal çevrenin en önemli elemanı olan toplum tanımıyla başlanmış ve kent, kentleşme ve kentlileşme kavramları ve bu kavramların arasındaki farklar araştırılmıştır. Kentsel kimlik kavramı tanımlanmış, bileşenleri olan, çevresel ve toplumsal kimlik konusu açıklanmış ve grafiklerle desteklenmiştir.

İnsan -çevre ilişkisi ve bu ilişkinin önemi ve her türlü mimari yapının bu ilişkiden nasıl etkilendiği ve çevre- davranış ilişkisine de değinilmiştir. Çevre, tanımları, çevrenin bileşenleri ve insan-çevre ilişkisinden sonra kentsel çevre tanımına geçilmiş ve bu çevrenin oluşumuna etki eden etkenler sıralanmıştır. Ayrıca bu kısmın sonunda mevcut kentsel çevreye, kentleşmenin etkileri ve bu etkilerin ne yönde olduğu da eklenmiştir.

Değişim kavramı, oldukça geniş ve felsefik bir konu olduğundan bu bölüm genelde açıklayıcı bilgilerin özeti durumundadır. Değişmenin nedeni ve yönü, değişme çeşitleri, sosyal değişme ve ülkemizde sosyal değişimin en önemli nedeni olan aile ve aile yapısındaki değişim incelenmiştir.

Genel anlamda değişim ve değişimin sosyal ve kültürel yöndeki tanımlarından sonra Ülkemizde ve İstanbul’ da sosyal ve fiziksel değişim süreçleri incelenmiştir. Bu süreçler Osmanlı ve Cumhuriyet dönemleri olmak üzere iki kısımda incelenmiştir.

Tüm bu bilgilerin ışığı altında genel olarak sosyal çevre değişimlerinin kentleşme sürecine etkileri üzerine bir sonuç yazılmıştır.

İkinci bölümün en sonunda ise genel bir sonuç yazısı ile bu bölümdeki çalışmaların toplamının birbirleriyle ilişkisi irdelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise İstanbul ölçeğinde seçilen bölge Altunizade her yönüyle araştırılmıştır. Öncelikle bölgenin seçim nedeni, konumu ve tarihçesi verilmiş. Daha sonra da Altunizade bölgesi doğal, tarihi ve yapay çevre özellikleri açısından irdelenmiş, bunun sonucunda bölgenin tarihsel kimliği sunulmuştur. Bölgenin sosyal çevre özellikleri dar kapsamlı bir anket sonuçlarına ve gözlemlere dayanılarak tarihteki gelişimi ile verilmiştir.

Bölgede yapılan fotoğraf çalışması ile günümüz kentsel gelişimi sunulmuştur. Sonuç kısmında da tezin amacı olan sosyal çevre değişimlerinin Altunizade’ nin kentsel gelişimini ne yönde etkilediği üzerine varılan sonuç okuyucuya aktarılmıştır.

BÖLÜM 2 : ARAŞTIRMAYA YÖNELİK KAVRAMLAR:

2.1: TOPLUM KAVRAMI:

Biraraya gelen her insan grubu, toplum olma özelliği göstermez. Toplum olabilmesi için belirli bir yerde yaşaması ve bir bütün olarak kabul edilmesi gerekir⁴.

Toplum, hem belirli bir yaşam biçimi, hem de belirli bir fiziksel yerleşmeyi paylaşan ve devamlılığı olan bir grup insandır⁵.

Örneğin; Türk toplumu denildiğinde, aynı topraklar üzerinde yaşayan, üreyen, maddi ve düşünsel üretimde bulunan, yeni nesillere sahip Türk insanını anlıyoruz.

Emre Kongar, toplum tanımını çeşitli görüş açılarına göre sıralamıştır. Bunlar; sosyo- kültürel bir oluşum olarak, bir toplumsal sistem olarak, kuramsal bir sistem, kendi kendini devam ettiren bir varlık olarak, kendi kendine yeten bir varlık olarak ve sınıflarası bir etkileşim süreci olarak görülmektedir. En sonunda kendi genel bir toplum tanımı yapmaktadır⁶.

1) Sosyo-kültürel bir olay olarak toplum tanımı:

Toplumunu sosyo-kültürel bir olay olarak tanımlamak istediğimizde karşımıza Sorokin'inin üç sosyo- kültürel ögesi belirir: a) Anlamlar, değerler, kurallar. b) Bunları nesnelleştiren (objektifleştiren) bio-fiziksel araçlar (ortam). c) Bunları yaratan, işleten ve anlamlı etkileşimlerde kullanılan kişiler ve gruplar. Buna göre

⁴ Hornby, A.S., 1962. "The Dictionary of Current English", Oxford University Press, s. 191.

⁵ Dener, Aytanga, 1994. "Sosyal ve Mekansal Değişimin Etkileşimi Cumhuriyet Sonrası İstanbul Konutları", Doktora Tezi, İ.T.Ü., s. 9.

⁶ Kongar, Emre, 1995. "Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği", Remzi Kitabevi, s. 41-42.

toplum, belli anlam, değer ve kurallara sahip olan, belli bir çevrede bu anlam, değer ve kuralları birbirleriyle yaptıkları etkileşimde kullanan bilinçli kişi ve gruplardan meydana gelir.

2) Bir toplumsal sistem olarak toplum tanımı: Parsons' un bu konudaki tanımı şöyledir; "Toplum, en küçük birimleri aktörler (bireyler) olan ve uzun vadeli varolmanın (sürekliliğin) temel fonksiyonel gereklerini bu aktörlerin birbirleriyle olan ilişkilerinde bulan bir kişiler arası etkileşimdir."

3) Kurumsal bir sistem olarak toplum: Bu görüşe göre toplum, insan davranışlarını düzenleyen toplumsal kurumların meydana getirdiği bir sistem olarak görölmektedir.

4) Kendi kendini devam ettiren bir varlık olarak toplum tanımı: Bu tanıma göre toplumun, bazı özel koşulları yerine getiren bir insan topluluğu olması öngörülmektedir. Bu koşullar, 1) Kendi soyunu devam ettirebilmeli, 2) Belli bir fiziksel yeri olmalı, 3)Varlığını insan ömründen daha uzun devam ettirmeli, 4) İnsanlar belirli bir hayat şeklini paylaşmalıdır.

5) Kendi kendine yeterli bir varlık olarak toplum tanımı: Bu tanımda toplum olabilme koşulları şunlardır. a)Toplumsal hayat için gerekli olan kaynakların yaratılması yani üretim ve üretimin örgütlenmesi, b) Ortak hayatın gerektirdiği kurallar, c)Üretim için gerekli bilgi ve teknoloji, d)Toplumsal hayatı düzenleyen ve onu dışarıya karşı da koruyacak olan meşru güçler. Bu dört koşul sağlandığında, o topluluk toplum haline dönüşebilir düşüncesi bu tanımda yer almaktadır.

Emre Kongar, toplum tanımına “... bir insan ömründen uzun yaşayan, görelî bir kararlılığa sahip olan, ortak değer ve davranışa sahip olan ve kendi kendini devam ettiren insan topluluğu” olarak yaklaşmaktadır ⁷.

Toplumun kendini devam ettirebilmesi için belirli bir uyum içinde hareket etmesi gerekir. Bu uyumu da bir takım kurallarla, örgütlenerek sağlar.

Bu tanımlardan ortaya çıkan topluma ait özellikleri şöyle sıralayabiliriz:

- Belirli bir yerleşme alanında yaşamak,
- Üremek, yeni nesillere sahip olmak,
- Maddî ve düşünsel üretimde bulunmak,
- Örgütlenmiş bir toplumsal yapıya sahip olmak.

Toplumsal yapı, daha uzun bir varoluş süresi, genel kuruluş, gelişme ve çöküş yasasına karşın yeniden canlanma olanağı ve yok olmayan bir düşünsel birikim ile farklılaşır ⁸.

2.2: KÜLTÜR KAVRAMI:

Latince “tarım” anlamına gelen “cultura” kökünden türetilen kültür kavramı, çoğunlukla bir toplumun duyuş, düşünüş birliğini sağlayan bütün değerlerin tümü olarak tanımlanır ⁹.

Kültür bir birikimdir. Ait olduğu toplumu şekillendiren, farklılaştıran, teknolojik ve sanatsal çalışmaların, elde edilen deneyimlerin ulaştığı en ileri noktadır. M. Başakman, kültürü şöyle tanımlıyor: “Kültür; gelenekler yoluyla

⁷ Kongar, Emre, A.g.e., s. 46.

⁸ Dener, Aytanga, A.g.e., s. 9.

⁹ Ünlü, Mahir, 1980. “Kavramlar ve Boyutları”, İnkılap Kitabevi, s. 215.

devam ederek bir insan grubunu karakterize eden; yapılı çevrede ve davranışta ifade bulan geleneksel anlayışların organizasyonudur. Bu organizasyon veya örüntü, bir topluluğun bireyleri için anlamlı ilişkiler sistemidir ve o topluluğun bireyleri arasında iletişim sağlar ”¹⁰.

Kültür ve uygarlık:

Uygarlık da, günlük yaşamda kültürle aynı anlamda kullanılmasına karşın farklı bir kavramdır. Ziya Gökalp, Türkçülüğün esasları adlı eserinde kültür ve uygarlık arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları şöyle anlatmaktadır:

-Kültür ile uygarlık arasındaki birleşme noktası, ikisinin de bütün toplumsal yaşayışları kapsamalarıdır. Toplumsal yaşayışlar şunlardır: Din, ahlak, hukuk, akıl, estetik, ekonomi, dil ve bilimle ilgili yaşayışlar.

Kültür ve uygarlık arasındaki ayrımlar ise;

-Kültür ulusal olduğu halde, uygarlık uluslararasıdır. Kültür yalnız bir ulusun din, ahlak, hukuk, akıl, estetik, dil, ekonomi ve bilimle ilgili yaşayışlarının uyumlu bir toplamıdır. Uygarlıkta, aynı gelişmişlik düzeyinde bulunan birçok ulusların toplumsal yaşayışlarının ortak bir toplamıdır¹¹.

Ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler sonucu kuşkusuz kültürler birbirinden etkilenmektedir. Ancak, farklı kültürlerin ortadan silindiği; tek bir dünya kültürüne ulaşılması mümkün değildir. Bozkurt Güvenç'in deyişiyle “uluslararası şirket, uluslararası hukuk var ama, uluslararası kültür yok”.

¹⁰ Başakman, M., “Kent Nicelik-Nitelik Sentezi”, s. 2.

¹¹ Ünlü, Mahir, A.g.e., s. 216.

-Uygarlık yöntem aracılığıyla ve bireysel istemlerle oluşan toplumsal olayların toplamıdır. Kültür içine giren şeylerse yöntemle, bireylerin istemiyle oluşmamışlardır, yapay değillerdir. Bitkilerin, hayvanların organik yaşayışı nasıl kendiliğinden ve doğal olarak geliyorsa, kültür içine giren şeylerin oluşması ve evrimi de öyledir. Örneğin dil bireylerce yöntemle yapılmış bir şey değildir. Dilin bir sözcüğünü değiştiremeyiz. Onun yerine başka bir sözcük bulup koyamayız. Dilin kendi yapısından doğan bir kuralında değiştiremeyiz

-Her toplumun önce yalnız kültürü vardır. Bir toplum, kültürel anlamda yükseldikçe siyasette de yükselerek güçlü bir devlet oluşturur. Öbür yandan da kültürün yükselmesinden uygarlık doğmaya başlar. Uygarlık ilkin ulusal kültürden doğduğu halde, sonradan komşu ulusların uygarlığından da birçok kurumlar alır ¹².

Kentler ve binalar ait oldukları toplumun ve yörenin kültürünü yansıtmak durumundadırlar. Aynı zamanda da “çağdaş uygarlığın” ürünleri olan çağdaş bilim ve teknolojiyi yansıtmaları da doğal ve gerekli olmalıdır. Ancak bu, kültürel kimliğin yok olması anlamına gelmemelidir ¹³.

2.3: KENT KAVRAMI:

İnsan yerleşmeleri, insan tarafından ve insanın çevresine uyumu için yapılan ya da kullanılan her tipten düzenlemelerdir. Bu düzenlemeler; doğal (mağara), yapay (barınak), geçici (çadır) ya da sürekli (mermer tapınaklar) olabilirler ¹⁴. Tarih sürecinde, toplumlar kendi kültürel, sosyal ve ekonomik durumlarını yansıtan yerleşme tipleri oluşturmuşlardır. Ancak yerleşme tipleri

¹² Ünlü, Mahir, A.g.e., s. 817.

¹³ Başakman, M., A.g.e., s. 4.

¹⁴ Aysu, Emre, 1982. “Trabzon Kenti Planlama Çalışmaları ve Tarihsel Çevre Koruma İlişkileri”, s. 12.

farklı olsa da dayandıkları ilkeler ortaktır. Bu yerleşme tiplerinden kentler günümüzde en çok tercih edilenlerdir.

İlk kentler, ticaret aktivitelerinin gelişimi ile doğmuştur. Pazar yerlerinde yapılan ticaret önem kazanınca, yerleşmeler bunun çevresinde gelişmeye başlamış ve günümüz kentlerinin ilk örnekleri ortaya çıkmaya başlamıştır ¹⁵.

Kentler, insan topluluklarının uyumlu bir şekilde birarada yaşamalarını sağlayacak kuralları ve onların eylemlerini gerçekleştirebilecekleri mekanları içermektedir.

Kent ; birçok kavramları bünyesinde bulunduran bir olgudur. Bu kavramlar; mekansal, sosyal, ekonomik, teknolojik, kültürel, yönetsel ve davranışsaldır ¹⁶. Kent tanımı da bu kavramlar açısından değişmektedir.

Örnek vermek gerekirse ; sosyolojik tarifler arasında şunlar yer almaktadır: “Kent, nüfusuna oranla coğrafi temeli dar olan ve aileler, meslek grupları, sosyal sınıflar, mezhepler vb. gibi çeşitli heterojen grupları içine alan karmaşık bir yerleşme grubudur ¹⁷”

Tarihsel süreç içinde oluşan karakteristik sosyal yapı ve kültürel özelliklerin yansıması olan kentler, ait olduğu toplumun sosyal yapısında ki değişmelere uygun değişmeler gösterir.

“Kent büyüklük, yoğunluk ve heterojenlik özellikleri taşıyan ve mekanda süreklilik niteliğine sahip yerleşme türüdür ¹⁸.”

¹⁵ Örer, Güçlü, “İstanbul’un Kentsel Kimliği ve Değişimi”, Yüksek Lisans Tezi. İ.T.Ü., s. 25.

¹⁶ Başakman, M., A.g.e., s. 2.

¹⁷ Şehir Sosyolojisinin Teorik Temelleri, Ankara 1968, İmar ve İskan Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü Sosyal Araştırma Dairesi, Sosyal İnceleme - 3., s. 17.

¹⁸ Aktüre, Sevgi, 1975. “17.yy Başından 19. yy Ortasına Kadaki Dönemde Anadolu Osmanlı Şehrinde Şehirsel Yapının Değişme Süreci”, O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Dergisi, s. 101.

Kültürel öğelere ağırlık veren yaklaşımlar ise kenti uygarlık yaratıcı ve koruyucu olarak sunmaktadır ¹⁹. İnsanın doğa ve diğer insanlarla ilişkilerinin ortaya çıkardığı akli düzenleri, ürettiği eşyaları ve davranışları içeren kültürün en karmaşık, fakat en gelişmiş gösterisi olan kentler ²⁰, ait olduğu toplumun aynasıdır.

Sosyo-ekonomik yaklaşımlar ise kenti çağın ve içinde yer aldığı toplumun ekonomik yapısının bir parçası olarak değerlendirmektedir ²¹.

Kenti kırsal yerleşmelerden ayıran özelliklerinden biri de yönetim konusundadır. Kentlerde yönetim merkezi iken kırsal yerleşmelerde yönetim örgütsüz ve yaygın değildir.

“Kent; bir yerleşme türü, yerel yönetime sahip yasal bir birim, çevresine bakarak bir merkez oluşturan, toplama-dağıtma merkezi olan, tarım dışı (sanayi-hizmet)faaliyetlerinin yoğunlaştığı ve tarımsal, tarımdışı faaliyetlerin kontrol yeri ve bu bağlamda da örgütlenme ve uzmanlaşma ve belirlenen özgün bir yaşama sahip olan bir yerleşme türü ²²”.

Kent için yapılan tüm bu tanımlardan çıkan ortak noktalar; nüfus yoğunluğu, merkezi yönetim, iş bölümü, örgütlenme, kültürel birikim ve heterojen yapı olarak özetlenebilir. Ancak her kent, sahip olması gereken nitelikleri göstermeyebilir.

V.Gruen, kentin sahip olması gereken nitelikleri üç koşulun varlığına bağlıyor.

¹⁹ Kıran, Sepil, 1993. “Anıtsal Yapılara Ek Yapı Tasarımı ve Ek Yapı Tasarımına Etki Eden Etkenler”, Yüksek Lisans Tezi, Y.T.Ü., s. 2.

²⁰ Kuban, Doğan, “Kentleşmenin Kültürel Sınırları”, İstanbul Dergisi, s. 40.

²¹ Kıran, Serpil, A.g.e., s. 2.

²² Süher, Hande, 1995. “Kentleşme ve Kentleşme Politikaları”, YY Kitaplığı, Türkiye'nin Sorunları Dizisi-7, s. 9.

Bu koşullar:

- Direkt insan iletişimleri için fırsat sağlanması,
- Fikir ve malların serbest değişimi için fırsat sağlanması,
- Hemen hemen tukenmez bir seçim çeşitliliğine sahip olma

bu seçim özgürlüğü, sadece

- iş/işyeri
- eğitim, eğitim mekanları
- Özel yaşam mekanları (konutlar)
- eğlence ve diğer sanatsal etkinliklerin yer aldıkları mekanlar, ve hatta
- yol güzergahları ile sınırlı değildir.

Bu seçim özgürlüğü, değişik zamanlarda, değişik davranış ve yaratılıştaki insanların;

- mahremiyet-toplumla paylaşma
- yalnız kalma-diğer kişilerle birlikte olma
- belirli gruplar veya geniş insan kitleleri içinde yaşam ifadesini gerçekleştirmeye yönelik zgrleklerini de içerir ²³.

2.3.1:KENTLEŞME:

Kentbilim terimleri szlg'nde Ruşen Keleş, kentleşmeyi "sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplumda artan oranda rgtleşmeye, uzmanlaşmaya ve insanlararası ilişkilerde kentlere özgü değişikliklere yolaçan nüfus birikimi süreci" olarak tanımlar ²⁴.

²³ Başakman, M., A.g.e., s. 2.

²⁴ Güneş, Bülent, 1993. "Kentsel Değişim Sürecinde Sosyo-Ekonomik Gelişmelerin Kentsel Bütünleşme Olgusu Bakımından Değerlendirilmesi", Doktora Tezi, s. 7.

19.yüzyılın başında yaşanan endüstri devriminin sonuçları sadece ulaşım, makinalaşma ve haberleşmede ki gelişmelerin yanında ortaya çıkan nüfus hareketi ve yoğunluğun artmasıdır. Kentleşmedeki en önemli etken de nüfus artışıdır.

Nüfusun artmasını üç grupta toplayabiliriz:

-İtici güçler: Tarımsal verimde düşüş, gelir yetersizliği, gelir ve toprak dağılımının dengesizliği, tarımda mekanizasyon ile işsizlik sorununun ortaya çıkması gibi köylüyü toprağından ayırmaya zorlayan güçlerdir.

-İletici güçler: Mal ve hizmet değış tokuşunun belli taşıma ve haberleşme olanakları ile daha cazip hale gelmesi sonucu kentleşme hareketi yoğunluk kazanır. Bu taşınım olanaklarındaki çekicilik iletici güçlerdir.

-Çekici güçler: Nüfusu kentlere çeken ana etkendir. Sanayileşme sonucu iş olanaklarının artması, kenti çekici hale getirir²⁵.

Kent olarak nitelenmeyen yerleşmelerde nüfus artışı ile kentsel boyutlara ulaşabilir ve böylece,

a) Kentlerin sayısı artar, kentsel yerleşme merkezlerinde, b) nüfus büyür ve kent alanı yayılır, ve bu büyüme, yayılma yanısıra mekan içinde, kentleşmeye bağılı olarak c) yeni kentler kurulur.

Böylece kentleşme; mekanda bir yerleşme, bir nüfus toplanması ve nüfus yoğunluğu, yerel örgütlenme, sosyal tabakalaşma, kurumlaşma, üretimde farklılaşma, uzmanlaşma, yeni bir yerleşme biçimlenmesi ve sosyo-ekonomik ve kültürel değışime yol açan bir nüfus toplanma süreci olarak tanımlanabilir²⁶.

²⁵ Örer, Güçlü, A.g.e., s. 27.

²⁶ Süher, Hande, A.g.e., s. 10.

2.3.2: KENTLİLEŞME:

Kentleşme ise, “çoğu kez kentleşme ile karıştırılmakla birlikte ondan ayrı olan ve kentleşme akımı sonucunda, toplumsal değişimin insanların davranışlarında ve ilişkilerinde, değer yargılarında, tinsel ve özdeksel yaşam biçimlerinde değişiklikler yaratma sürecidir”²⁷.

Kentleşme, kentleşmeyi de içine alan ülkesel bir kavramken, kentleşme bireysel bir kavramdır.

Kente göçen insanlar, zaman içinde ekonomik ve sosyal anlamda ‘kentleşmektedirler’. Ekonomik bakımdan kentleşme, kişinin geçimini tamamen kentte veya kente özgü işlerle sağlıyor duruma gelmesiyle gerçekleşir. Sosyal bakımdan kentleşme ise, kır kökenli insanın türlü konularda kentlere özgü tavır ve davranış biçimlerini, sosyal ve tinsel değer yargılarını benimsemesi ile gerçekleşmektedir.

Kentleşme süreci, toplumların ekonomik ve sosyal yapılarına göre farklılık göstermektedir. Az gelişmiş ülkelerdeki hızlı ve plansız kentleşme bir çok sorunuda beraberinde getirmiştir. Kentlerde ki sağlıksız nüfus artışı ve kent topraklarının plansız yapılaşması, yayılması sonucu “kentli nüfus” (sadece kentte yaşamak kentli olmak değildir.) azınlıkta kalmakta ve daha önce bahsettiğimiz kentsel nitelikli mekanlar oluşmamaktadır²⁸.

²⁷ Güneş, Bülent, A.g.e., s. 7-8.

²⁸ Erkut, Gülden, 1995. “Kentleşme Sürecinin Sosyolojik Boyutu”, YY Kitaplığı, Türkiye'nin Sorunları Dizisi-7, s. 57-65.

2.4:KENTSEL KİMLİK:

Kent kavramını tanımlarken, kentin bir kültür ve uygarlık birikimi olduğundan bahsettik. İşte bu birikim ait olduğu toplumun sosyo-ekonomik yapısıyla birleşince kent bir anlam kazanır. Özgün bir yapıya sahip olur. Bu özgün yapı kenti diğer yerleşmelerden farklı kılar ve bir karakter verir.

Her çevrenin onu tanımlayan, diğer çevrelerden ayıran bir karakteri vardır. Bu çevre karakteri, coğrafi özelliklerin dışında, insan oluşumu ve bunun bir uzantısı olan kültürel ve sosyal yaşamın özelliklerini de kapsar. Bu özellikler bir yandan çevrede yeni oluşum ve değişimlere neden olurken, bir yandan da bu etkileşim sonucu toplum yapısı değişiklik gösterir. Bu süreç bir bütün halinde o sistemin kimliğini belirler²⁹.

Kimlik, bireysellik ve tek olma kavramlarıyla bağdaştırılabilir. Kentsel kimlik karmaşık bir yapıya sahip olmasına rağmen kentlerin belirgin, öne çıkan özellikleri bu kentlerin kentsel kimlikleri için belirleyici olmaktadır. Bazı kentler coğrafi özellikleri ile kimlik kazanırlar. İstanbul Boğazı ile; Venedik kanalları ile tanınır. Bazı kentler için iklim özellikleri kimlik belirleyicisi olabilir: Londra sisi ile tanınan bir kenttir. Anıt yapıları veya kent silüetinde belirleyici olan yapıları ile özdeşleşen kentler vardır: New York, Manhattan gökdelenleri; Moskova Kremlin sarayı; İstanbul camileri; Paris Eyfel kulesi ile birlikte anılırlar. Bazı kentlerin isimleri söylendiğinde bazı meydan ve sokakları çağrıştırırlar: Venedik ve S.Marco Meydanı, Londra ve Hyde Park bu tutum için iyi örnekler oluştururlar. Bazı kentlerde ise kentsel kimliğin oluşumunda folklorik ve/veya sosyo- kültürel özellikler öne çıkmaktadır. Örneğin Viyana valsleri; Rio karnavalı ile bu türden kentlerdir³⁰.

²⁹ Yapı Dergisi, Ocak 1995. s. 46.

³⁰ Yapı Dergisi, A.g.e., s. 46.

Kentsel kimlik, toplumsal yapıda görülen sosyo-ekonomik değişimlerden, kültür etkileşimlerinden kuşkusuz etkilenecektir.. Çağdaş uygarlığın getirdiği gelişmelerden etkilenirken kültürel ve kentsel kimliğin kaybolmaması için bazı önlemler alınmalıdır. Yapılacak çalışmalar sonucunda alınacak kararlar ve uygulamalar bu kimliğin korunması yolunda çok önemli işlevler üstlenmektedir.

Kentsel kimlik, sistem içi veya dışı birtakım zorlamalar sonucu da değişime uğrayabilir. Bunları dört gruba ayırabiliriz ³¹:

- Doğal afetler
- Nüfus değişimi
 - . Yerleşim ölçeğinde
 - . Sosyal ölçekte
 - . İstihdam ölçeğinde
- Teknolojik gelişim
- İdari yaptırımlar

İlhan Tekeli bu konudaki görüşlerini şöyle anlatıyor: “Kent kimliği tarihten, günümüzden uluslararası ilişkilerden gelen referanslarla yeniden üretilecektir. Kent kimliği, oluşumu toplum tarafından da etkilenen, tamamen yeni öğelerin ya da geçmişteki öğelerin yeniden yorumlandığı kültürel bir olgudur.” Geçmiş- günümüz ve gelecek arasında kent kimliği, sürekliliği, oluşumu ve birbirine bağımlılığı nedeniyle kültürel bütünlülük gösterir. Bundan ötürü tarihi çevre koruma kavramı ile kentsel kimlik kavramı birbirine bağımlı bir döngüdür ve toplumsal yapı ile mekansal yapı birlikte gelişir. “Kent kimliğini geçmişten geleceğe bir süreklilik olarak düşünmek, kenti yaşatmada ilk temel ilke ve öncelik” ³².

³¹ Örer, Güçlü, A.g.e., s. 65.

³² Kıran, Serpil, A.g.e., s. 8.

Korunan ve korunmasının yanısıra canlı tutulan mimari ve kentsel kimlik toplumların, ülkelerin kültürel göstergesidir. Çünkü çevresel kimlik belirtileri ile kültürel değerler arasında çok önemli benzerlikler vardır³³.

İnsan ile kentin bütünleşmeleri ortak hafızaları, geçmişleri kent geleneğini, kent kültürünü oluşturur. Bu nedenle kentsel bir mekan parçasını, bir kentsel görüntüyü veya tekil bir mekan parçasını, tekil bir kentsel öğeyi, yalnızca en-boy-yükseklik gibi dört boyutta tanımlamak yetersizdir. Kentte insanın algı-sezgi duyularıyla kavradığı bilgi birikimi-deneyimi-kültürü ile değerlendirdiği daha birçok öğeden oluşan gizli-açık mesajlar vardır. Bu dekor ve önünde hareket halindeki kent topluluğu, kentsel mekanın kültürel-tarihsel boyutunu oluşturur³⁴.

Kent kimliği görmeyenlerde bile bir çağrıştırm oluşturacak denli güçlüdür. Her kentin özgün hikayesi, söylemi yalnızca onu biçimlendiren bina-sokak- meydan dizilerinden oluşmaz. Onu dolduran insan, araç, mobilya, anıt, devinim, müzik, ışık, renk, koku, cümbüşü herbirinde farklıdır. Her kentin tarihinden bu yana özel yazarları, ressamaları, sinamacıları, mimarları, ayyaşları, yoksulları, varsılları olagelmıştır: Kentleriyle bütünleşen, onu diğerlerinden farklı kılan insanlardır”³⁵.

Kentlerin fiziksel özellikleri dışında kendilerine özgü hava (mood) kopya edilemez. Çünkü özgün havayı oluşturan kenti yaşayan insanlardır³⁶. Kentler kültürleriyle yaşar, o kentte yaşayan insanlar da ...³⁷

³³ Yapı Dergisi, A.g.e., s. 50.

³⁴ Kıran, Serpil, A.g.e., s. 7.

³⁵ Örer, Güçlü, A.g.e., s. 34.

³⁶ Yapı Dergisi, A.g.e., s. 50.

³⁷ Ekinci, Oktay, 1993. “Kentler Kültürleriyle Yaşar”, Mimar Gözünden Derlemeler, Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi Anadolu 1. Bölge Temsilciliği Yayınları - 2, s. 4.

2.4.1:KENTSEL KİMLİĞİ OLUŞTURAN BİLEŞENLER:

Kentsel kimlik, çevresel ve toplumsal olmak üzere iki bileşenden oluşmaktadır. Bu iki bileşen daha alt açılımlardan başlamak üzere sıkı bir ilişki içindedir (şekil 2-1) . Güçlü Örer, İstanbul'un kentsel kimliği ve değişimi üzerine hazırladığı tezinde bu açılımları şöyle anlatıyor:

2.4.1.1: Çevresel kimlik: Çevresel kimlikte iki ayrı bölümde incelenebilir. Bunlar a) Doğal çevre özellikleri, b) Yapay çevre özellikleri

a) Doğal çevre özellikleri içinde topoğrafik özellikler ve coğrafi oluşumlar ve iklim ve bitki örtüsü özellikleri yer alır.

b) Yapay çevre özellikleri: Yapay çevre, insanın çevreyle etkileşimi sonucu oluşturduğu "korunma" amaçlı yapıların ağırlıkta olduğu çevredir. Bu çevreyi üç grupta inceleyebiliriz:

-yerleşim ölçeğinde

-donatı ölçeğinde

-sembol olmuş elemanlar ölçeğinde

2.4.1.2:Toplumsal kimlik: Kimlik oluşumunun ikinci önemli birleşeni toplumdur. İnsan kenti yaratır ve kentle bütünleşir. Toplumların yapısal özellikleri, kimliğin oluşumunda doğrudan etkilidir. Bu etki, somut olabileceği gibi (yerleşim biçimi ve bina oluşumu gibi fiziksel oluşumları etkileyerek), soyut olarak yaşayan insanların sosyal özelliklerini de kapsar.

Bu özellikleri genelde üçe ayırabiliriz:

a) Sosyo-kültürel kimlik : Toplumun sosyal, kültürel yapısı ve toplumun varoluşu ve ilişkileri sonucu ortaya çıkan özellikleri kapsar. Bu özellikleri üç bölüm altında inceleyebiliriz:

-Tarihsel özellikler

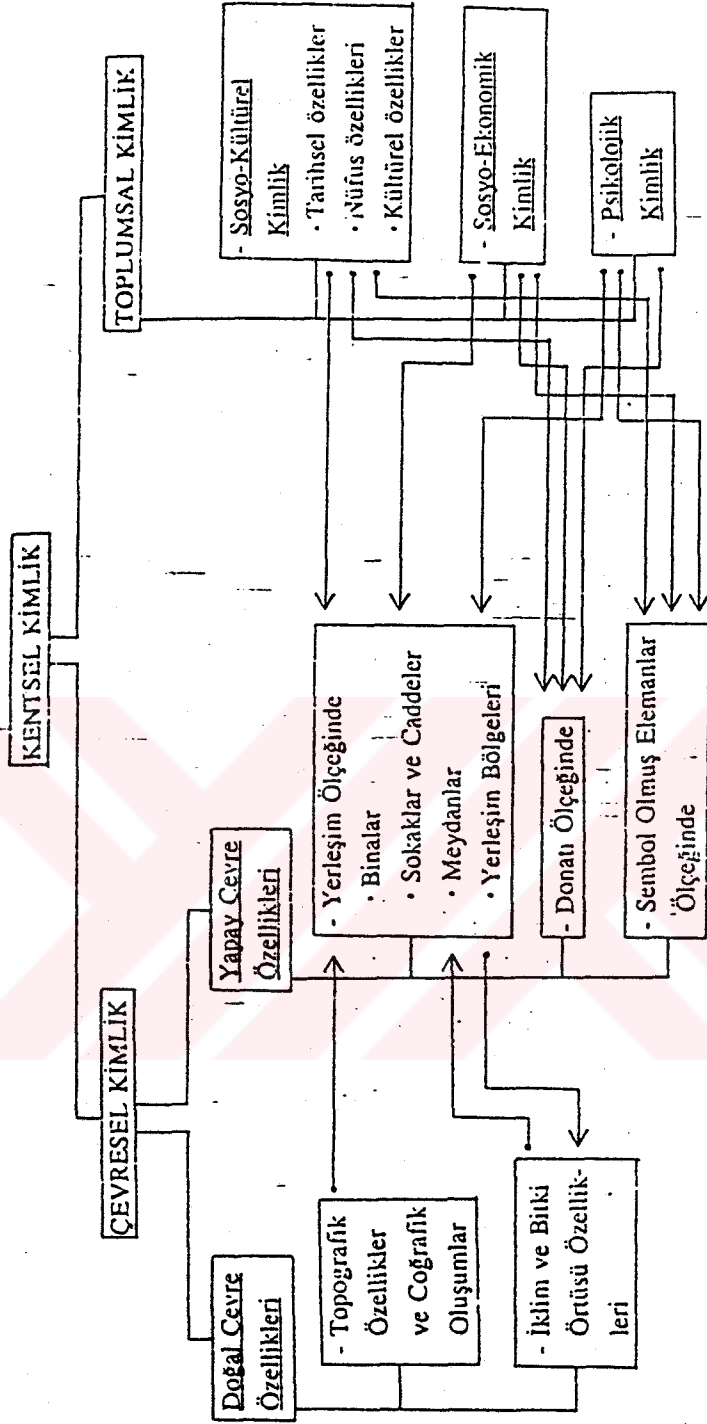
-Nüfus özellikleri

-Kültürel özellikler

b) Sosyo-ekonomik kimlik: Toplumun istihdam yapısından gelen özelliklerle oluşan kimliktir. Toplumdaki iş gücünün çeşitli kollara dağılımı (işçi, memur, esnaf vb.) ve bunların toplumdaki yerleri, toplumun zenginliğini, dolayısıyla ekonomik kimliğini verir. Kişilerin ve grupların ekonomik durumları, kimlik oluşumunda önemli bir faktördür.

c) Psikolojik kimlik: İnsan çevreyle sürekli etkileşim halindedir. İnsan çevreden etkilenir ama tamamıyla onun kontrolü altına girmez. onu seçici olarak kullanır ve kendi amaçları doğrultusunda değiştirebilir. İnsan ve çevre birbirleriyle sebep-sonuç ilişkisi içinde bulduklarından başarılı bir çevre, insan psikolojisini ve dolayısıyla davranışlarını da etkiler³⁸.

³⁸ Örer, Güçlü, A.g.e., s. 45-46.

Şekil 1-1 Kentsel kimlik bileşenleri

2.4.2:KENTSEL İMAJ:

Kent imajı, kent kimliğinin tanınmasındaki en önemli etkidir. Görsel ağırlıklı algılamaya dayalı kent imajı, insanın çevreyi nasıl tanımladığına bağlıdır³⁹.

İnsanlar, yaşadıkları çevre ile ilgili bilgileri, önceki bilgileriyle ilişkili olarak basitleştirilmiş biçimde biriktirirler. Bu bilgiler, kişilerin zihinlerinde çevre ile ilgili karşılıklı etkileşim sonucu oluşturdukları şematik bir strüktür içine yerleştirilirler. Bu strüktür o yerin imajıdır, hiç değilse bir ölçüde temsil ettiği çevreye benzer⁴⁰.

Her kentin kimliğine katabileceği belirgin bir imajı olmalıdır. Bu imaj toplumun değer ölçüleri doğrultusunda şekillenirken, imajı edinen kişinin durumuna göre de değişir. Örneğin kentten bir insanla, bir turistin o kent hakkındaki imajı birbirinden çok farklıdır.

Sonuçta diyebiliriz ki, kentsel imaj, kent yaşantısının kişilerde bıraktığı duysal ve düşünsel izlerdir; bu izler de kent kimliğinin tanınmasındaki en önemli adımdır.

Kevin Lynch, kent ölçeğinde yapılacak tasarımlarda kentsel imajın önemini vurgulamıştır. Ona göre kent ölçeğindeki mekan tasarımlarında göz önünde bulundurulacak üç ilkesi vardı :

“1) Kenti cadde gezerken algılayan kişide oluşacak zihinsel görüntünün okunabilir olması,

³⁹ Örer, Güçlü, A.g.e., s. 43.

⁴⁰ Kıran, Serpil, A.g.e., s. 15.

- 2) Kentteki yapı adaları örüntülerinin, binaların ve mekanların bütünlük içinde olması, kimlik ve yapılaşma bütünlüğü,
- 3) Kentin mekanını yürüyerek algılayan insan için akılda kalıcı olması⁴¹.

2.5:YAPILI ÇEVRE- KENTSEL ÇEVRE KAVRAMI:

2.5.1:ÇEVRE KAVRAMI:

Kentsel çevre tanımına girmeden önce genel olarak çevre kavramı üzerinde durmakta yarar vardır. Çevre, en genel anlamıyla bizi saran herşeydir. Günümüzde genellikle çevre sözcüğünü çevre kirliliği olarak duyuyoruz ve çevre denince ilk aklımıza gelenler kirlenme, ekolojik dengelerin bozulması ve hijyen gibi yeni kavramlar oluyor. Oysa çevre daha kapsamlı ve farklı tanımlar da içeriyor.

Örneğin çevre ile ilgili bazı tanımlar şöyle sıralanabilir.

‘Çevre, dış etkenlerin tümü ya da zaman-mekan koordinatları içinde organizmanın yer aldığı ilişkiler ve ortamlar bütünüdür’⁴².

‘Çevre, bir anlamda teknik, coğrafi, moral, fizik, kültürel ve tarihsel beşeri ortam öğelerinin bütünüdür’⁴³.

Şahap Çakın’ a göre çevre, fiziksel, mekansal ve görsel çevre olarak sınıflandırılabilir⁴⁴.

⁴¹ Lynch, Kevin, 1994. “The Image of the City”, The MIT Press, 23rd printing.

⁴² Çubuk, Mehmet, 1977. “Çevre Olgusu ve Çevre Düzenleme”, Yapı Dergisi, Sayı 26 / 27, s. 16.

⁴³ Çubuk, Mehmet, 1977. A.g.e., s. 16.

⁴⁴ Örer, Güçlü, A.g.e., s. 7.

-Fiziksel çevre: Çevrenin, ısı, ses, doku ve koku özelliklerine ilişkin yönlerini duyularımızla algılayabildiğimiz bölümüdür.

-Mekansal çevre: Mekanların boyutsal ve geometrik özellikleriyle aralarındaki geometrik ve tipolojik ilişkilerden oluşan çevredir. Eylem sistemi sonucu mekanların oluşum, değişim ve düzenlenmesiyle ortaya çıkar.

-Görsel çevre: Mimarlık uygulamasındaki en önemli çevredir. Mekanların görsel niteliklerini ve sembolik değerlerini yansıtan bir bileşendir.

2.5.1.1 ÇEVRE BİLEŞENLERİ:

Çevre tanımlarını yaparken çevrenin birçok bileşenlerden oluştuğunu gördük. Bu bileşenler, farklı yaklaşımların ışığı altında değişiklikler göstermektedir. Başta insanın çevre kavramına dahil edilip edilmemesi ile ortaya çıkan bu farklılıklar çok boyutlu ortam, soyut ve somut faktörlerden oluşmaktadır.

Bu farklı yaklaşımlara bazı örnekler şunlardır:

Ferhan Yürekli, çevre bileşenlerinin farklı doku, renk ve biçim özelliklerine sahip olduklarını ve birbirleriyle mekansal ilişkilerde değişken olduklarını vurgulamaktadır. Ona göre çevrenin iki ögesi doğa ve insan, çevre sisteminin iki alt ögesi de doğal ve kültürel çevredir.

Ferhan yürekli çevreye fiziksel olarak yaklaşmakta ve görsel çevreyi iki ana gruba ayırmaktadır ⁴⁵.

-Arazi örtüsü

-Arazi formu

⁴⁵ Örer, Güçlü, A.g.e., s. 6.

1) Arazi formu: İnsan ve doğal güçler tarafından kolaylıkla değiştirilemeyen kısımdır. Dağlar, ovalar, denizler, göller, kıyı şeritleri gibi topoğrafik oluşumlar bu grubu oluşturur.

2) Arazi örtüsü: İnsan ve doğal güçlerin etkisiyle değişim içinde olan yüzey örtüsüdür. Doğal örtü ve kültürel örtü olmak üzere ikiye ayrılır.

Doğal örtü : Doğal koşulların etkisiyle gelişen yüzey örtüsüdür. Bitki örtüsü (Ağaç seviyesi, çalı seviyesi, yüzey seviyesi) ve bitki dışı örtü (kaya, çıplak toprak, buz ve kar) olarak ikiye ayrılır.

Kültürel örtü : İnsanın araziyi kullanması ve yapay strüktürler yaratması sonucu oluşan örtüdür. Bu da kendi içinde ikiye ayrılır. Birincisi, arazinin kullanımında gelen örtü: Bitki örtüsü (ağaçlandırma, ormancılık, tarım), bitki dışı örtü ve su örtüsü (barajlar vb.) bu gruptadır. İkincisi, yapay strüktürlerdir: Doğada varolmayan, insanın yarattığı oluşumlardır. Yerleşmeler, tek yapı ya da yapı grupları (konut yapıları, turizm yapıları, endüstri yapıları, kurumsal yapılar vb.) ulaşım sistemleri, enerji üretim ve iletim sistemleri ve sulama sistemleri yapay strüktürleri oluştururlar.

Uğur Erkman, çevre bileşenlerini, davranışsal ve fiziksel olmak üzere ikiye ayırmaktadır.

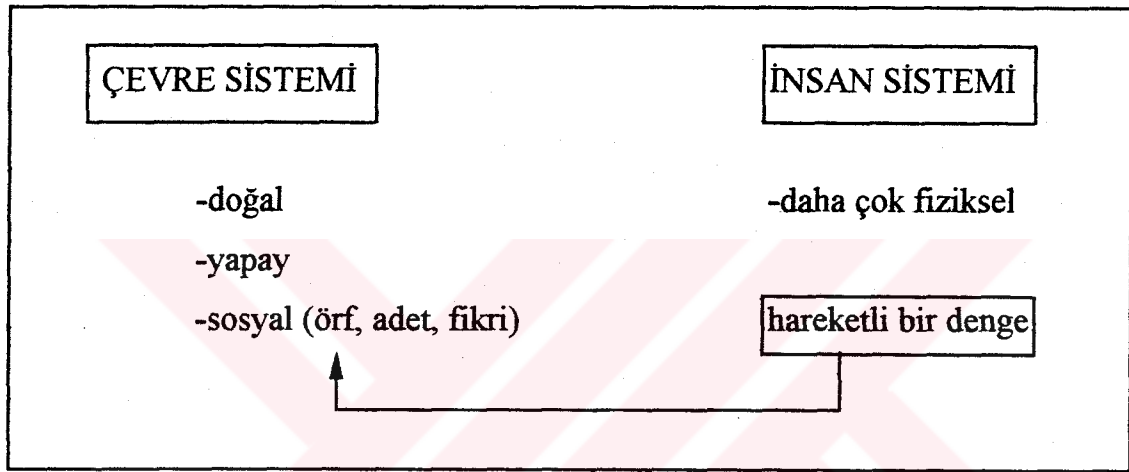
Davranışsal bileşen : Bu bileşeni algılama, kavrama ve mekansal davranışlar olarak ele almaktadır. Bu davranış biçimlerini organizma, kişilik, sosyal grup ve kültür gibi faktörler etkilemektedir.

Fiziksel bileşen : Bu bileşeni, mekansal kabuk, kitle, yatay ve düşey yüzeyler, donatı, algısal unsurlar ve kozmik unsurlar olarak sınıflandırmaktadır⁴⁶.

⁴⁶ Örer, Güçlü, A.g.e., s. 11.

2.5.1.2: İNSAN - ÇEVRE İLİŞKİSİ:

İnsan, çevresiyle birlikte bir bütün oluşturmaktadır. Çevre ve insan arasında karşılıklı bir etkileşim vardır. Gerçek anlamda yalnız çevre insanı değil, insan da çevreyi etkilemektedir. Bu karşılıklı etkileşim sonucu 'insan-çevre sistemi' oluşmaktadır. (Şekil 2-2) ⁴⁷

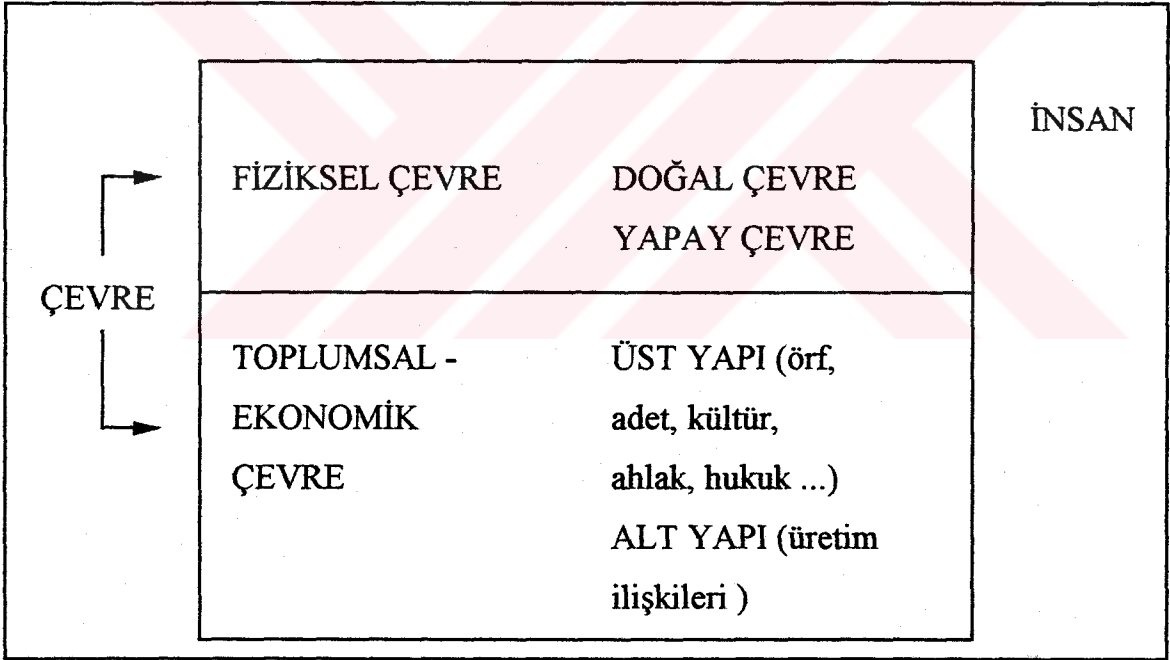
Şekil 2-2. İnsan-çevre sistemi

Besim Çeçener bu konuda şöyle demektedir; 'Çağımız insanının yaşadığı en önemli ikilem, hiç kuşku yok ki, çevre-insan ilişkileridir. Bu ilişkinin insan yaşamındaki vazgeçilmez etkisi onun kişiliğinin de bir parçasını oluşturur. İnsan sosyal bir varlıktır. Varlığını sürdürmesinin tek aracı toplumdur. En geniş anlamı içinde toplumsal çevreyi oluşturan da insandır' ⁴⁸.

⁴⁷ Akı, Altan, Y.T.Ü. F.B.E., Mimari Tasarım Yüksek Lisans Programı, Sosyal Çevre ve Mimari Tasarım İlişkisi Ders Notu.

⁴⁸ Çeçener, Besim, "Çevre ve İmar Sorunu", Kent ve Yaşam Dergisi, Yıl 1, Sayı 1, s. 48.

Çevre, yaşamın oluşturduğu ilişkiler ortamının tümüdür. Bu alan, maddi-fiziksel tüm ilişkileri olduğu gibi, toplumsal ve üretim ilişkilerini de içerir. Fiziksel çevre uzun süreden beri karşılıklı etkileşimler ve insan eylemleri dolayısıyla birbirinden kesin çizgilerle ayrılmayacak olan doğal ve yapay ortamları; toplumsal çevre ise güçlü neden-sonuç ilişkileriyle birbirine bağlı bir altyapı ile (üretim ilişkileri) üst yapı olan (örf, adet, kültür, ahlak, hukuk, politika, örgütler...) oluşur. Elbette bu tanım insanın varlığının çevreye katılması ile tamamlanır. Bütün yaşam ilişkilerini kapsayan dinamik bir sistem bütünlüğü kazanır ⁴⁹(Şekil 2-3).

Şekil 2-3. Çevre sistemi

⁴⁹ Çubuk, Mehmet, A.g.e., s. 26-27.

Çevrenin insanla olan ilişkisi, çevre açısından genel olarak üç bölümde gelişir:

- Çevre, insanın fizyolojik gereksinimleri için olanak sağlar,
- Çevre, insanın özel gereksinimleri için olanak sağlar,
- Çevre, insanın amaçlarının gerçekleştirilmesinde gerekli olan psikolojik koşulları çeşitli simgesel görevleri yerine getirerek destekler.

Uğur Erkman, çevre-insan ilişkilerinde çevre bileşenlerini üçe ayırmaktadır ⁵⁰.

Fiziksel bileşenler: Kozmik unsurlar, mekan elemanlarının boyutları, konumları, birbirleriyle ilişkileri ve doğal unsurlar, fiziksel bileşenlerdir.

Toplumsal bileşenler: Örgütsel ve kültürel unsurlar, nüfus, eğitim, organizasyon, inanç ve tutumlar gibi bir takım sosyal özellikler, toplumsal bileşenleri oluşturur.

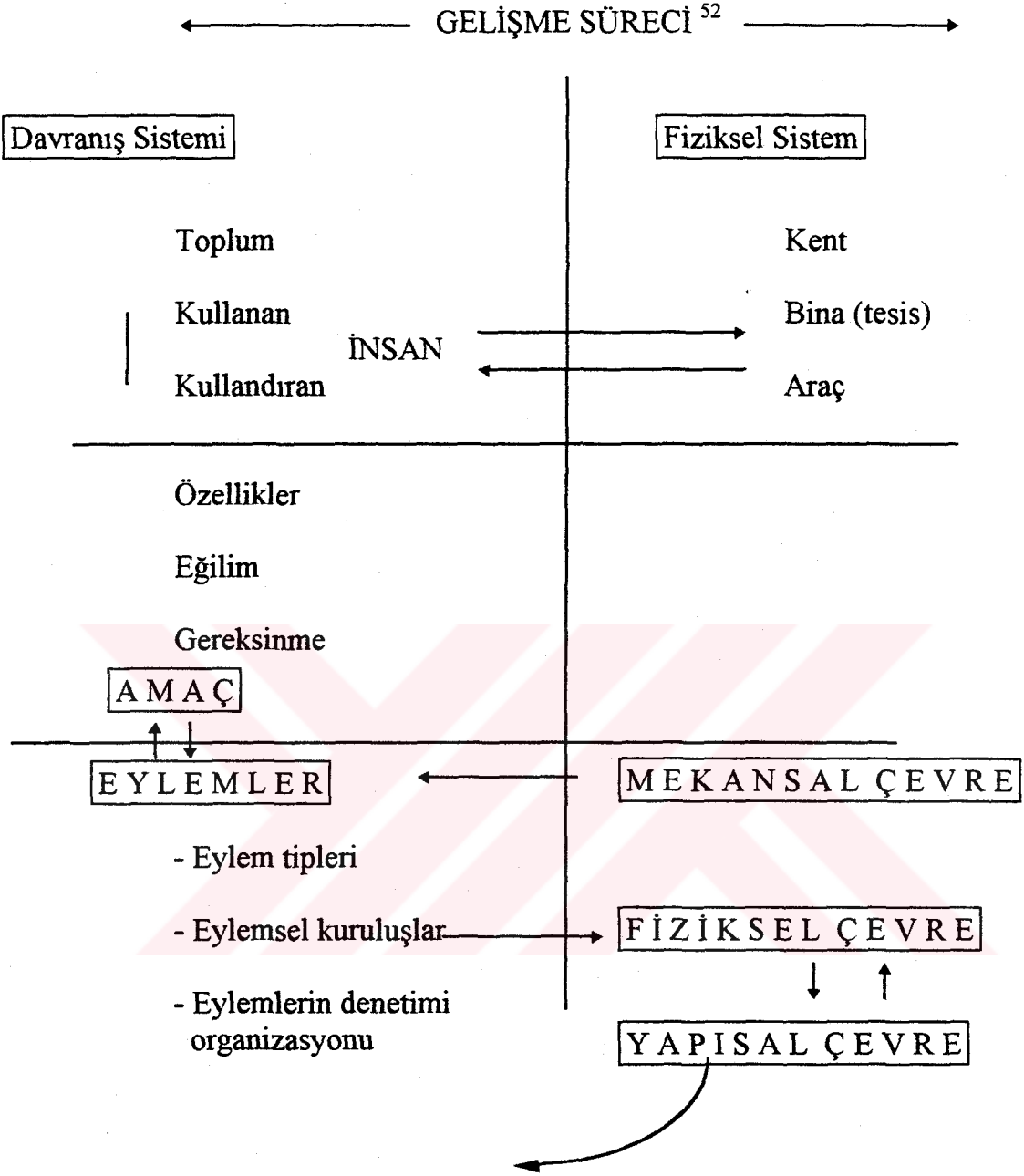
Davranışsal bileşenler: Fiziksel gereksinimler, kavrama, algılama, öğrenme gibi bileşenler, davranışsal bileşenlerdir. Toplumun yapısı (kültürel, sosyolojik ve psikolojik özellikler) davranışsal bileşenlerdir.

İnsanların davranış biçimleri, çevre-davranış ilişkisini ortaya çıkarmaktadır. Bu da yaşam kalitesi ve fiziksel çevrenin yaşam kalitesi üzerindeki etkisini ele almaktadır ⁵¹ (Şekil 2-4). Çevre-davranış ilişkisini etkileyen faktörler, fizyolojik ve psiko-sosyal olmak üzere iki ana başlık altında analiz edilir.

1) Fizyolojik kullanıcı gereksinimleri, mekansal (fiziksel çevre) gereksinimleridir.

⁵⁰ Örer, Güçlü, A.e.g., s. 11.

⁵¹ Turgut, Hülya, 1990. "Kültür-Davranış-Mekan Etkileşiminin Saptanmasında Kullanılabilecek Bir Yöntem", Doktora Tezi, İ.T.Ü., s. 26.

(Şekil 2-4)

Gelişme sürecinde davranış sistemi ve fiziksel sistem ilişkileri

⁵² Akı, Altan, Y.T.Ü. F.B.E., Mimari Tasarım Yüksek Lisans Programı, Sosyal Çevre ve Mimari Tasarım İlişkisi Ders Notu.

- Görsel konfor gereksinmelerini sağlayacak fiziksel çevre şartlarına ilişkin gereksinmeler, hava sıcaklığı, nem ve hava hareketlerinin kullanıcıya zararını en aza indirecek iklimsel konfor gereksinmeleri, gürültü düzeyini ayarlıyacak işitsel konfor gereksinmeleri,
- Kullanıcıların temizlik ve korunma gibi problemlerinin sağlanması için temiz su sağlanması, temizlenme, pis suların atılması, çöplerin atılması, gıda depolama gibi gereksinmeleri,
- Doğal afetler, yangın, taşıyıcı (strüktürel) problemlere karşı emniyet gereksinmeleri gibi özetlenebilir.

2)Psiko-sosyal gereksinmeler ise görsel ve işitsel mahremiyet, davranışsal gereksinmeler ve biçim, renk gibi daha ayrıntılı konuları içine alan estetik gereksinmelerdir.

Toplumsal ve fiziki çevre nedir ?

Toplumsal çevre öncelikle fiziki ortamdır. Fiziki ortam, toplumsal ilişkilerin oluştuğu ve geliştiği bir arenadır. Uygun bir fiziki çevre olmadan toplumsal ilişkilerden söz edilemez. Çevreyi doğa yaratır ama insan düzenler⁵³. İnsan doğal çevrenin etkileriyle yapay çevreyi oluştururken, bir yandan da doğayı egemenliği altına almaya çalışır. Toplumun yapısından gelen özellikleri, doğal çevrenin değişimine, yapay çevreninde oluşumuna neden olurken, çevrenin o anki varoluşu, toplumun gelecekteki yapısında etkiler⁵⁴.

Bizim 'insansız' olarak ele aldığımız çevre, fiziksel ağırlıklı bir oluşumdur ve ikiye ayrılır:

⁵³ Çeçener, Besim, A.g.e., s. 48.

⁵⁴ Çubuk, Mehmet, A.g.e., s. 22.

İnsanın fiziksel ve toplumsal çevre içerisinde yaşadığına yukarıda değinmiştik. İnsanın yapay fiziksel çevresini kentler, kasabalar, yollar, binalar vb.; yani insanın doğayı bozarak kendisinin gereksinmelerine yönelik yarattığı çevre oluşturur.

Castells'e göre kentsel çevre maddi bir üründür. Daha doğrusu toplumsal oluşumun tarihsel süreçteki momentidir. Bu mekan yalnızca toplumsal yapının açılımının sonucu olmayıp, üzerinde bir toplumun özgüllük kazandığı tarihsel biraraya gelişin somut ifadesi, kendini belli edişidir⁵⁷.

Roy Worsket, kentsel çevrenin çok değişik etmenler altında oluştuğunu söyler. Ona göre kentsel çevre, sosyal fonksiyonlar, coğrafi, politik, yöresel topoğrafya gibi etkenlerle biçimlenir ve fiziksel (yapılı) çevreyi oluşturur⁵⁸.

2.5.2: YAPILI ÇEVRENİN OLUŞUMUNA ETKİ EDEN FAKTÖRLER:

Gazi üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Kürsüsünün bu konuda yaptığı sıralama şöyledir⁵⁹:

- 1) Yapılı- kentsel çevrenin - kendi - belirleyiciliği; kentsel ve çevresel koşullar, yerleşik kentin mekan kalitesi...
- 2) Farklı kültür ve bilinç düzeyinde kentli kullanıcının belirleyiciliği; gereksinim-istem- eğilimler...

⁵⁷ Keskinok, Çağatay, 1988. "Kentsel Mekan Yaklaşımlarına Bir Örnek : CASTELLS", O.D.T.Ü.

⁵⁸ Örer, Güçlü, A.g.e., s. 50.

⁵⁹ Gazi Üniv. MMF, ŞBPB, Öğretim Görevlileri, 1993. "Kent Planlamada Değişen Öncelikler ve Kentsel Tasarım", 2. K.T.Ü. Sempozyum Kitapçığı, s. 41.

- 3)Yönetimlerin belirleyiciliği; kentsel girişimcilik...
- 4)Kapital gücün belirleyiciliği; kentsel girişimcilik...
- 5) Tasarımcının belirleyiciliği; planlama ve mimarlık eğilimleri...

Yapılar içinde yer aldıkları kentsel çevrenin mekan kalitesini, mekan kimliğini oluştururken, kentsel çevrenin niteliği de içindeki yapıların kimliğini ve kalitesini belirlemektedir ⁶⁰.

Bu nedenle mekan içinde yaşayanlarla uyumsuzluk içinde ise, o mekanda yaşayan insanlarda psikolojik sorunlar ve toplumsal uyumsuzluklar görülebilir.

2.5.3: KENTLEŞMENİN MEVCUT YAPILI -KENTSEL ÇEVREYE ETKİLERİ:

Kentlerde sanayileşme ve kentleşme ile başlayan nüfus hareketleri sonucu kentler plansız bir şekilde büyümeye başlamış, göçün ve nüfus artışının olumsuz etkileri sadece yeni kent topraklarında değil, mevcut kent dokusunda da etkilerini göstermiştir.

Mevcut kent dokusunda bu etkileri dört ana başlık altında toplayabiliriz.Bu etkiler fizik mekanda, toplumsal ve ekonomik yapıda, sağlık (hijyen) ve çevre sağlığı açısından ve kültürel yapıda görülen etkilerdir ⁶¹.

1)Fizik mekanda;

- Mevcut konutların kat adetlerinin artırılmasına,
- Arka bahçelerin (avluların) yeni inşaatlarla doldurulmasına; özellikle bu örneğe İstanbul Anadolu yakasında oldukça sık rastlanmaktadır. Eski ve bakımsız ahşap

⁶⁰ Gazi Üniv. MMF, ŞBPB, Öğretim Görevlileri, A.g.e., s. 41.

⁶¹ Aysu, Emre, A.g.e., s. 32-33.

köşkler onarılma koşulu ile müteahhitlere verilmektedir. Müteahhitte köşkün bahçesine en az on katlı bir bina yapma izni almaktadır. Bunun sonucunda da tüm tarihsel ve mimari özelliğini yitirmiş bir ahşap köşk ve yanbaşında en fazla üç metre gibi yakın bir mesafede yanbaşına konulmuş bir çok katlı bina görüntüsü oluşmaktadır.

- Toprak değerlerinin -tüm kötü koşullara karşın artmasına,
- Parsellerin gittikçe daha küçük parçalara ayrılmasına,
- Anıt niteliğindeki tarihi binaların ya da bina gruplarının değişikliklerle ilk işlevleri dışında kullanışlara açılmasına,
- Konut cephelerinin gittikçe daralmasına, hatta zaman zaman penceresiz hale gelmesine,
- Büyük konutların kendi içinde bölünerek kiraya verilmesi sonucu aynı konutta bir kaç ailenin birarada yaşamasına ya da çok küçülmüş iki konutun ara yangın duvarını delip birleştirilerek kullanılmasına,
- Bu parçalanmalar ya da birleştirmeler sonucu ortaya çıkan dairelere basit ışısız mutfaklar ve tuvaletlerin ilavesi ile sağlık koşullarının zorlanmasına,
- Kat adetlerinin artması ile dar olan yol mekanlarının tamamen ışısız hale gelmesine,
- Dar ve uzun parsellerin ve yapıların yapılmasına ve ışısız havasız mekanların ortaya çıkmasına,
- Boş parsel bırakmamak üzere spekülatif yapılanma, boş alanların oranının azaltılmasına, serbest alan olarak yalnızca sokakların, meydanların, küçültülmüş avluların vb. kalmasına,
- Esasen yetersiz olan altyapı tesislerinin, gereksinimleri karşılayamaz hale gelmesine,
- Artan ulaşım araçlarının bu kesimlerde yol boyutlarının yetersizliği nedeni ile sorunlar yaratmasına (akan ve duran trafik sorunları),

-Genellikle tarihi olan bu eski yerleşmelerin tahrip olmasına, bozulmasına (deterioration),

2)Toplumsal ve ekonomik yapıda :

-Nüfus yığılımları nedeni ile konut yoğunluğunun artmasına,

-(İsviçre'de ortalama 1 odaya 2-3 kişi, Zürich'te cadde alanları hariç 1 hektara 1400-1600 kişi düşmektedir.)

-Kent merkezi (city) oluşumunda konutların giderek yerini işyerlerine bırakması ile gece nüfusunun kaybına, gündüz nüfusunun artmasına,

-Eski kent sakinlerinin (özellikle üst gelir grubunda olanlar) kötüleşen koşullar nedeni ile alanı terketmesine, boşalan konutlara göçlerle gelenlerin kalabalık bir biçimde (birkaç aile bir arada) yerleşmesine,

-İlk zamanda kente gelen ve işçi, zanaatkar olarak çalışanların kent dışında konut temin edemediklerinden, işyerine yakın olma istekleri, ucuz kiralık konutların bulunması gibi nedenlerle eski kentte yer almalarına,

-Giderek değişen kent toplumsal, ekonomik örüntüsü üst gelir grubunun bu alandan iterek yerini alt gelir grubundaki küçük ailelerin almasına,

-Başta gittikçe yoğunlaşan bu alanların fizik çevre koşullarının kötüleşmesi ile nüfus kaybetmesine,

3)Sağlık (hijyen) ve Çevre Sağlığı Açısından :

-Tüm sözü edilen olumsuz gelişmeler nedeni ile doğal havalandırma ve ışıklandırmadan (güneşlenmeden) yoksun kalan, yapısal bozulma ya (deterioration) uğramış alanlarda tüberküloz vb. yaygın - o çağ için öldürücü hastalıkların görülmesine,

-Açık kanalizasyon, çöp, rutubet, kirli hava vb. çevre sağlığı açısından zararlı oluşumların-bağırsak, ciğer vb.- enfeksiyonların görülmesine,

-Kırdan gelen ve bu alanlarda yerleşen geçiş dönemini yaşayan ailelerin biyo-
psiko-sosyal sorunlarla karşı karşıya bulunmasına ve ruhi dengesizliklere; suç
işleme oranlarının artmasına,

4)Kültürel yapıda :

-Kır kültüründen, kent kültürüne geçişte kişi-kişi, kişi-toplum, kişi-kurum, kişi-
mekan, vb. arası çatışmaların çıkmasına,

-Uyum sağlamada kent kültüründen değişik bir sentezin ortaya çıkmasına
(kasabalaşma),

yol açmıştır.

Sanayileşme ve kentleşme olgularının oluşturduğu bu sorun mekanlar
yalnızca eski kent parçalarında izlenmemekte, planlı kent gelişimlerinde de çıkar
amaçlı yaklaşımlar (spekülatif) sonucu görülmektedir.

2.5.2: YAPILI ÇEVRENİN, KENT ÖLÇEĞİNDE DOĞAL ÇEVRE VE SOSYAL YAPI İLE İLİŞKİSİ:

Çevre ile insanın karşılıklı etkileşiminde insan daha sonra etkileneceği
çevreyi yaratmaktadır. Churchill bu konuda şöyle demektedir. “Biz yaşadığımız
binaları biçimlendiririz, sonrada onlar bizi biçimlendirir.”

Daha öncede belirttiğimiz gibi toplumları oluşturan bireylerin yaşamlarını
sürdüremeleri için gereksinmelerini karşılayacak fiziksel çevre, o toplumun
yapısına uygun olarak ortaya çıkmış ve yine o toplumun sosyal, kültürel ve
ekonomik durumlarına uygun olarak gelişme göstermiştir.

Fiziksel çevrenin formunun belirleyicileri olarak fiziksel, davranışsal ve özellikle kültürel faktörleri görmekteyiz. Kent ölçeğinde konuya bakıldığında kentin doğal yapısı ve kentte yaşayan insanların toplumsal özellikleri olarak da incelenebilir.

Yapay çevrenin oluşumunda etkili olan doğal verilerin başında topoğrafya gelmektedir. Topoğrafyanın yapısı doğrultusunda sokaklar ve kent silueti biçimlenir. Çeşitli topoğrafik hareketler, ilginç sokak dokusu oluşumuna neden olurken, kent silueti üzerinde olumlu “görüntülerin” çıkmasına da araç olabilir. Örneğin İstanbul’un gerek sokak, gerekse de siluetinin oluşumunda topoğrafyanın etkisi büyüktür.

İklim ve bitki örtüsü, çevrenin oluşumunda ikinci büyük etkidir. Çeşitli iklimsel özelliklere göre evlerin ve dolayısıyla sokağın dokusu farklı biçimlerde olabilir. Örneğin çok yağışlı bir bölgedeki çok eğimli çatılardan oluşan bir sokak dokusunda iklimsel veriler, dokuyu belirleyici ağırlıktadır. Bitki örtüsü de kent dokusu üzerinde oldukça etkilidir. Örneğin çevrenin orman bakımından zengin olması, evlerin ahşaptan yapılma nedeni olabilir. İstanbul’daki evlerde ahşabın çokça kullanılmasının nedenlerinden biri de budur⁶².

Yapılı çevrenin içinde bulunduğu toplumun sosyal yapısına göre biçimlendiğinden bahsetmiştik. Toplumların tarih, nüfus, kültür ve ekonomik özelliklerinin aynası yaşadıkları çevrelerdir.

Nüfusun nicel ve nitel özellikleri, öncelikle sokak oluşumunda etkilidir. Nüfus içindeki değişik etnik grupların sokak dokuları, birbirinden farklılık gösterebilir. Örneğin İstanbul’da Müslüman ve azınlık sokakları, birbirlerinden

⁶² Örer, Güçlü, A.g.e., s. 62.

farklı özelliklere sahiptir. Ayrıca nüfusun sayıca artması, sokak dokusu ve silüet üzerinde kalıcı değişimlere neden olabilir. Örneğin Osmanlı döneminde tarihi yarımada nüfusun artması sonucu sokak genişlikleri iyice azalmıştır. Cumhuriyet sonrasında da, tüm kent ölçeğinde nüfusun artması ile “apartman” özelliğindeki çok katlı konutlar İstanbul sokağına girmiş ve bu çok katlı yapılaşma tüm kentin silüetini değiştirmiştir.

Ayrıca yukarıda ayrıntılı olarak bahsettiğimiz gibi aile ve ailenin yapısındaki değişimlerde yapı çevreye doğrudan etki etmektedir. Bu konu toplumların kültürel özelliklerinin içinde ele alınabilir.

İnsanların yaşam tarzını ve de özellikle fiziksel çevrelerini belirleyen kültür elemanları arasında, Budunsal (etnik), dil ve din benzeri nitelikler, aile ve akrabalık ilişkileri, mahremiyet, dünya görüşleri, yaşayış biçimleri gibi etkenler sayılabilir. Örneğin İstanbul’da Bizans döneminde Hristiyanlığın sembolü olan kiliseler kentin silüeti üzerinde etkiliyken, Osmanlı dönemi ile bu etki yerini minareleriyle camilere bırakmıştır⁶³.

Ekonomik yönden gelişmişlik de yapı çevre üzerinde etkili olmaktadır. Zengin ve yoksul semtler arasındaki sosyal farklılıklar mekanların kalitesine de etkili olmuştur.

Ya da, yönetim ölçeğinde ekonomik refah veya sıkıntı, çevreye yansiyabilir. Örneğin Osmanlı İmparatorluğunun en parlak dönemlerinde İstanbul’un silüetinde etkili olan anıtsal yapılara, son dönemlerdeki ekonomik durumun kötüleşmesi ile yenilerinin yapılması durmuştur.

⁶³ Örer, Güçlü, A.g.e., s. 63.

Yapılı çevrenin kent ölçeğinde etkilendiği bir diğer etken de yönetimlerin etkisidir. Mevcut yol durumu, imar planları, kanunlar ölçüsünde yapılı çevre biçimlenmektedir.

Yukarıda belirttiğimiz tüm bileşenler aynı derecede yapılı çevrenin kent ölçeğinde belirlenmesinde etkilidir. Birindeki değişim, diğerlerini de etkileyecek ve bu yapılı çevrede kendini belli edecektir.

2.6: DEĞİŞİM KAVRAMI:

Değişim, planlı veya plansız bir sistemin (organizma, kişi ve organizasyon) bir süreç veya ortamın belli bir durumdan başka bir duruma geçmesi olarak tanımlanmaktadır⁶⁴.

Doğal yaşam, günlük yaşantı içinde ister istemez tanık olunan, kendiliğinden bir değişme içindedir. Tüm organizmalar bu değişimden payını alır ve her an farklılaşır. Bir dönem, görünüşü aynı kalmakla birlikte, bünyesinde barındırdığı eski ve yeni karşılığı organizmanın sürekli değişmesine, yaşlanmasına neden olmaktadır. Bu yasa, tüm doğa için geçerlidir. Hiçbir zaman hiç bir şey aynı kalmamaktadır. Birbirini izleyen farklılaşma, çizgisel bir değişimi akla getirir. Ancak doğada yaşanan ve bazı bakımlardan birbirini yineleyen aşamalar göz önünde bulundurulursa döngüsel değişim gündeme gelebilir. Mevsimler, belirli zaman aralıklarında tekrar yaşanırken, organizma, doğup büyümekte ve ölmektedir⁶⁵.

Araştırmamız boyunca konu olacak değişim türü toplumsal yapıdaki değişimdir.

⁶⁴ Inceoğlu, Necati, "Mimarlıkta Bina Programlama Olgusu", s. 62.

⁶⁵ Dener, Aytanga, A.g.e., s.127.

Toplumsal gelecek değişmeye bağlıdır. Her şeyin eskiyerek yok olması, eskinin yeniye dönüşümü ile önlenebilmektedir. Toplumsal ve mekansal süreklilikte eskinin yerini yeninin alması gerekmektedir. Kısaca değişme, kaçınılmazdır ⁶⁶.

Değişimin yönü ve türü toplumun gelecekteki biçimlenmesi için çok önemlidir. Bu nedenle değişimin planlanması gereklidir. Planlı bir değişim sonucu çıkabilecek sorunlara karşı önlem almak mümkün olabilecektir.

Değişmenin boyutu zaman kavramına bağlıdır. Aynı zamanda değişmenin planlı ya da kendiğinden olması da değişmenin niteliğine etki eder.

Toplum, birlikte yaşayan bir grup insandır; organik yapıyı içerir ve ondan daha uzun süre yaşar. İnsan toplulukları, diğer organizmaların meydana getirdiği gruplardan fazla olarak düşünce üretmektedir. Düşünce boyutunun göstergesi, kültürdür. Kültür, düşüncenin yarattığı maddi (araçlar, binalar, makinalar) ve manevi (anlam ve değerler, beceriler, inanç ve töreler) ürünlerden oluşan bir bütündür. Toplumun bir ürünü olan kültür, kimi zaman, toplumsal değişmeyi yönlendirir. Toplumsal ve kültürel değişme arasındaki etkileşimin çift yönlü olduğu söylenebilir ⁶⁷.

Emre Kongar toplumsal değişme üzerine şöyle değinmekte; ‘İnsanlar arası ilişkilerin değişmesi demek olan toplumsal değişme, hem üretim ve mülkiyet ilişkisinin değişmesine, hem de anlamların, değerlerin, kuralların değişmesine bağlıdır. Öte yandan, hem üretim ve mülkiyet ilişkilerinin değişmesi, hem de anlamların, değerlerin, kuralların değişmesi genel toplumsal değişmeye yol açabilir. Bir başka deyişle toplumsal değişmenin temelinde belli bir anda, belli

⁶⁶ Dener, Aytanga, A.g.e., s. 1.

⁶⁷ Kongar, Emre, A.g.e., s. 24.

bir toplumda ya teknoloji, ya da ideoloji yatar. Değişme bir defa başladıktan sonra ise, teknoloji ve ideoloji birbirini etkilemeye başlarlar.’

Emre Kongar bu konuda teknoloji ve ideoloji terimlerini kullanmaktadır. Teknoloji konusuna ileride değinilecektir. Burada İdeoloji tanımını vermekte yarar vardır. İdeoloji en genel tanımıyla, dünya ve toplum hakkında, birbiriyle tutarlı olan inanç ve bilgi sistemidir ⁶⁸.

Toplumsal yapının en temel taşı olan kültürel özellikler, yani başka bir deyişle tüm tarihsel yaşayışın birikimleri, o toplumun sosyo-kültürel yapısını oluşturur.

Değişim hayatımızın temelini teşkil eder. Kişinin değişimleri de bir yandan üyesi olduğu topluluğun, bir yandan da özyapısının etkisine bakmaktadır. Kişi belli bir yapının içine doğar. Bu açıdan bireyin rolü, mevcut toplumsal ilişkiler düzeni tarafından belirlenir. Rolü toplumsal yapı tarafından belirlenen birey, daha sonra, toplumla arasındaki etkileşime göre, kendisini belirleyen toplumu da yeniden biçimlendirmeye başlar ⁶⁹.

Kentsel değişim : Kentsel değişim kavramı en genel anlamda, kent denilen yerleşme türlerinin sürekli olarak akan zaman içinde nesne ve olayların varoluş biçimi olarak açıklanabilir. Kentsel yerleşim türlerine ait bu doğasal, toplumsal ve bilinçsel nesne ve olgular karşılıklı etkileşimle sürekli olarak değişirler. Bu anlamda kentsel yerleşimi oluşturan yada etkileyen değişim süreçleri farklı kavramlarla tanıtılmaktadır. Bu nedenle kentsel alanla ilişkiler türlü nesne ve olay ya da olgular kentsel değişim kavramı içinde değerlendirilebilir. Çünkü, çağdaş kentler bir çok bileşenden oluşan son derece karmaşık sosyo-ekonomik

⁶⁸ Kongar, Emre, A.g.e., s. 35.

⁶⁹ Kongar, Emre, A.g.e., s. 23.

örgütlemelerden meydana gelen canlı organizmalardır. Bu organizmalar akan zaman içinde yavaş ya da hızlı sürekli olarak değişirler ⁷⁰.

2.6.1: DEĞİŞİMİN NEDENİ VE YÖNÜ:

Emre Kongar değişimin nedenini iki temel çelişmeye bağlar. Bunlar, insan-doğa ve insan-insan çelişmeleridir. İkincisi, birincinin sonucudur; doğa insanı yaratır; insan yaşamsal sürekliliğini sağlamak için doğaya hakim olmaya çalışır; sahip olduğu herşey onun malıdır ve diğer insanlarla arasındaki farkı oluşturur. Aletin yapılması ile çelişme güçlenmiştir çünkü elde edilen artı ürün, ayrıcalıkları arttırmış bireysel ve toplumsal farklılığı oluşturmuştur. Teknoloji, insanlar arasındaki eşitsizliği oluşturur ⁷¹.

Araştırmamızda göreceğimiz sosyal değişimin ise tek ve öncelikli bir nedeni yoktur. Diğer bir deyişle, ekonomik, genetik yapı, organizmalar ve düşünceler gibi genelleşmiş bir neden düşünülemez. Neden, bilim, kültürel yapı (ör.dini düşünceler), nüfus yapısı veya fiziksel çevrede (stratejik kaynakların yorulması gibi) meydana gelen bir değişim olabilir ⁷².

Değişimin belli bir nedeni yoktur. Değişim insan doğasında olan bir ihtiyaçtır. İnsan kendi özel kimliğinden yaşadığı çevresine kadar her yerde ve türde değişim yapmak ister.

Nedeni belirlenemiyen değişimin yönü konusunda olumlu veya olumsuz bir yargı oluşturmak da hiç kolay değildir. Değişmeden tüm bireylerin hoşnut olması beklenemez. Toplumsal çıkar farklılıkları nedeniyle değişimin bir

⁷⁰ Kongar, Emre, A.g.e., s. 278.

⁷¹ Dener, Aytanga, A.g.e., s. 14-15.

⁷² Dener, Aytanga, A.g.e., s. 15.

yönünden bir kesim, diğer yönünden ise öteki kesim olumlu bir biçimde etkilenecektir.

Kültür, toplumların aynı biçimde düşünmesini ve davranmasını sağlayarak, gerçekte değişimin yönü konusunda da belirleyici olmaktadır. Max Weber, genel toplumsal değişimin yönünü, “rasyonalizasyon süreci” olarak değerlendirmiştir. Strasser ve Randal, değişimin ilerleme veya gerileme olarak değerlendirilmesini toplumun değer yargıları ve düşünce biçimine bağlamışlardır.

2.6.1.1: KENDİLİĞİNDEN (DOĞAL) DEĞİŞME:

İnsan ve çevresindeki tüm organizmalar, doğal, yadırganmayan bir değişim içerisindedirler. Organik değişim, basitten karmaşığa doğru gelişme gösterir ve tek yönlüdür. Ancak daha geniş bir zaman aralığı gözetildiğinde sürekli yenilenen organik yapının farklılaşması döngüsellik içerir. Bütün canlılar önce doğup büyümekte ve yeni bir canlı oluşturup ölmekte, daha sonra, yeni canlı aynı süreci devam ettirmektedir. Uzun veya kısa, değişik süreler ele alındığında değişim, farklı biçimlerde algılanabilmektedir. Değişimin değerlendirilmesinde, zaman önemli bir ölçüttür. Bu nedenle, örneğin Alvin Toffler’a göre, değişim için ölçü aleti zamandır. Zamansız değişim anlamsızdır⁷³.

Kendiliğinden değişmeye insan önceden belirlenmiş toplumsal ilişkiler ve kurumlar aracılığıyla uyum sağlamaktadır. Doğumdan başlayarak, çocuğun yaşamının tüm evrelerinde, değişim nedeniyle karşılaştığı sorunlarda, aile, eğitim, devlet gibi toplumsal kurumlar devreye girerek yardımcı olurlar. Bir dönem sonra, insan kendisinin yerine çocuklarını yetiştirmek üzere hazır hale

⁷³ Dener, Aytanga, A.g.e., s. 2.

gelir. Toplumsal ilişkiler, insandan daha uzun süre yaşayarak yeni kuşağa yol göstermektedir.

2.6.1.2: TEKNOLOJİK DEĞİŞME :

Teknoloji, insanoğlunun doğaya uyumunu sağlayan bir ögedir. Onu öteki canlılardan ayırır. En kısa tanımla teknoloji, uygulamalı amaçların gerçekleştirilmesi için örgütlenmiş olan bilgidir. Bu bilgi, her türlü araç, gereç ve makinaları , bilgisayar (elektronik beyin) dilleri ve matematik teknikler gibi zihinsel öğeleri de kapsar.

İnsanoğlu teknolojiyi, doğa ile mücadelesinde, ona egemen olmak için geliştirmiştir. Fakat gelişen teknoloji sadece insan-doğa çelişki ve ilişkilerini düzenlemekle kalmamıştır. İnsanların birbirleriyle olan ilişkilerini de etkilemiş ve giderek insan-insan çelişkilerine yol açmıştır. Gelişen teknoloji sonunda, üretim araçları ortaya çıkmış ve insanlar bu araçlara malik olup olmadıklarına göre belli toplumsal nitelikler kazanmışlardır ⁷⁴.

2.6.2: SOSYAL DEĞİŞME NEDİR ?

Toplumlar, insan ilişkilerinin farklılaşması ile kaçınılmaz olarak değişir. Yeni ilişkiler yeni gereksinimleri doğurur. Toplumsal sistemin bu gereksinimleri karşılaması, diğer bir deyişle değişmesi zorunludur. Toplum gelecek için kendini hazırlamalıdır. Aynı anda, hem bugünkü işlevini yerine getirmeli hem de gelecek toplumun özelliklerini kazanmalıdır ⁷⁵.

⁷⁴ Kongar, Emre. A.g.e., s. 343.

⁷⁵ Dener, Aytanga. A.g.e., s 11.

Sosyal değişme sorunsalı, düşünür ve bilim adamlarının çalışmaları arasında sürekli yer almıştır. Ne devletlerin, ne üretim biçimlerinin ve ne de toplumsal değer ve geleneklerin sürekliliğini koruyamaması kuramcılarını bu konuyu incelemeye itmştir. Değişimin belirli bir yasasının olup olmadığı her zaman yanıt aranan soru olmuştur. Farklı bilim dallarının, sosyal değişmeye değişik biçimlerde yaklaştığı anlaşılmaktadır.

Buna göre farklı tanımlardan bazıları şöyledir:

‘ Toplumsal değişme, belli toplumsal sistemlerin yapı ve fonksiyonlarında meydana gelen önemli değişmelerdir’ .

‘Her ne kadar hayatta her şey değişmekte ise de, toplumsal değişme yalnızca toplumun yapısındaki temel ve geniş değişmeleri belirtir: Ailenin örgütlenişindeki, hayat kazanma yollarındaki, dinsel davranışlarındaki, insan tarafından benimsenen değerlerdeki ve kullanılan teknolojideki değişmeler. Terim, toplumun temel kurum ve örgütlenişindeki kaymaları belirler’ ⁷⁶.

Emre Kongar değişmeyi, üretimin, mülkiyetin, anlam ve değerlerin, kuralların farklılaşması kısaca insanlar arası ilişkilerin değişmesi biçiminde açıklamaktadır .

2.6.2.1: ÜLKEMİZDE AİLE VE AİLE YAPISINDAKİ DEĞİŞİM:

Sosyal yapıda değişim en belirgin biçimde kendisini aile kavramında göstermiştir. Toplumun sosyo-ekonomik yapısal özelliklerini yoğunlaşmış bir biçimde taşıyan aile, küçük ancak toplumun geleceğinin oluşmasını sağlayan çekirdek durumundadır. Aile, işlevini yerine getirmek için özel bir mekana,

⁷⁶ Kongar, Emre, A.g.e., s. 15.

konuta gereksinim duyar. Aile bireyleri konutta, toplumsal yaşamdakinden farklı davranırlar. Politik ilişkilerin en aza indiği, rahat ve gereken mahremiyetin sağlandığı bir mekan söz konusudur. Davranış ve düşünce biçimlerinin farklılaşması zaman içinde konut mekanının da değişmesine neden olur⁷⁷.

Bugün, dilimizdeki aile (hane halkı) sözcük anlamı ile Arapça'da, erkeğin karısıdır. Öte yandan, Türkçede, yeni bir ailenin kurularak kadın ile erkeğin birlikte yaşamaya başlamasına "ev" sözcüğünden türeyen ve yeni bir mekana sahip olmayı anlatan "evlilik" denmesi bu konudaki toplumsal yargı hakkında bilgi vermektedir. Toplumun onayladığı ilişki yeni bir ailenin başlangıcıdır ve mekan ile birlikte düşünölmektedir.

Gerçekte ailenin oluşturulmasının temel nedeni, yeni doğan için gerekli olan ortamın kurulmasıdır. William Ogburn, 1930'larda endüstrileşme ve kentleşmenin geleneksel aile işlevlerini değiştirerek aileleri, uzmanlaşmış kurumsal oluşumlar haline getirdiği kanısındaydı.

1. Aile tipi ve büyüklüğündeki değişim :

Kent dışındaki aile tipi olarak geniş aileleri görüyoruz. Tarımsal düzende, üretim birimi olan ailenin, üyelerinin emeğine gereksinim duyması ve mirasın bölünmesinin istenmemesi kuşaklar arasındaki ilişkiyi kuvvetlendirmekteydi.

Şehirsel yörelerde ve modern toplumlardaki aile türü ise "çekirdek aile" dir. Çekirdek ailenin temel fonksiyonu çocukların sosyalleşmesini sağlamaktır. Batılı toplumlarda çekirdek aile üyeleri ile akrabaları arasında ne duygusal ne de maddi bağımlılık görölmemektedir. Oysa Türkiye'de, şehirsel çekirdek aile yapısının Batılı çekirdek aileden farklı olduğu gözlenmektedir⁷⁸.

⁷⁷ Dener, Aytanga, A.g.e., s. 65-73.

⁷⁸ Erkut, Gülden, A.g.e., s. 65.

Batı toplumlarında kent toplumsal - kültürel yapısı başlangıçta aile bağları ve yerel örgütlenmelere bağlı iken, ticaret ve sanayinin gelişmesi ile toplumda yeni iş bölümü ve ihtisaslaşmaya bağlı olarak iş türüne dayalı bir toplumsal organizasyon ortaya çıkmıştır. Şehirlerin büyümesi aile ve akrabalık bağlarına dayalı yüzyüze “birincil” ilişkilerin çözülerek örgütsel yapı içinde gelişen “ikincil” resmi anonim ilişkilerin ön plana geçmesine neden olmuştur.

Türkiye’de kentli ve kırsal grupların karşılaştırıldığı bir çalışmada aile üyeleri arasındaki maddi bağımlılıkların azalmasının duygusal bağımlılıklara yansımadağı saptanmıştır. Ayrıca bir diğer araştırma, akrabalık ilişkileri ve aile ilişkilerinin yoğunluğunun, kent yaşamının etkisiyle azalmakla beraber tamamen yok olmadığını ortaya çıkarmıştır .

2. Kadın - erkek ilişkisi ve kadının toplumdaki yeri :

Önceki dönemlerde Türk kadınının ekonomik bağımsızlığı yoktu; evi erkek geçindiriyordu. Kocasına, çocuklarına bakmak ve ev işleri yapmakla yükümlü olan kadının eğitim görmesi “gözünün açılacağı” gerekçesiyle uygun görülüyordu.

Ancak, günümüzde kadınlar ekonomik bağımsızlıklarına kavuşmuş bulunmaktadır. Yapılan bir araştırmada eşler arasındaki eşitlik bakımından değişme eğilimlerinin gelir ve çevre kalitesi arttıkça yükselmekte olduğu saptanmıştır.

3. Eğitim ve okuma alışkanlığının artması: Bu konuda bilinçlenilmesi ve yaygınlaşması.

4.Evlenme yaşı ve çocuk sayısı : Evlenme yaşının düşmesi, kişi başına düşen milli gelirin artmasına bağlanabilir. Kadının toplumdaki yerinin farklılaşması, kız

çocukların eğitimine daha fazla önem verilmesi bu konuda etkin olmuş olmalıdır. Ailelerin sahip olmak istedikleri çocuk sayısı ve halihazırda yaşayan çocukların sayısı bölgelere göre oldukça büyük farklılık göstermektedir. Çocuk sayısının en fazla olduğu bölge Doğu ve Güneydoğu, en az olduğu bölgeler ise Marmara ve Ege bölgeleridir .

Bundan çıkarılacak sonuç; sanayileşme ve kentleşmenin, daha az sayıda çocuk sahibi olmada etkili olduğudur.

5. Ailelerin güncel tüketim harcamaları:

Son yıllarda ulaştırma ve haberleşme alanlarındaki atılımların; kültür, eğitim ve eğlence etkinliği anlayışlarındaki bazı değişimlerin bu konulara ilişkin önceliklerde farklılıklara yol açtığı görülmektedir.

2.6.3: KÜLTÜREL DEĞİŞİM NEDİR ?

Genellikle toplumsal değişmeye ilişkin irdelemeler, kültürel değişmeyi de içerir. Kültürün temeli organik gereksinimlerdir. Toplumun gereksinimlerinin değişmesi üst yapıyı (üst yapı: din, ahlak, siyaset gibi üretim ve mülkiyet ilişkileri dışında kalan ve toplumsal bilincin varlığını gösteren öteki toplumsal ilişkiler devingen hale getirmektedir. Gerek toplumsal gerekse kültürel değişme, kurumlar aracılığıyla gerçekleşmektedir. Toplumsal kurumlar, bir toplumdaki insanların bir ya da daha çok temel gereksinimlerini karşılamalarına olanak sağlayan davranış ve uygulama biçimlerinin kalıcı örgütlülüğüdür. Aile, eğitim, din, hukuk, ekonomik düzen, yönetim toplumsal kurum örnekleridir ⁷⁹.

⁷⁹ Dener, Aytanga, A.g.e., s. 16.

Dünya, özellikle haberleşme tekniklerinin ve ulaşım olanaklarının son derece gelişmesi sonunda artık küçülmüştür. Aynı gelişme aşamalarında ve farklı nitelikte bulunan toplumlar, birbirleriyle son derece yoğun bir ilişki içindedirler. Az gelişmiş ülkelerin insanları, çok gelişmiş ülkeleri görmekte ve onların toplumsal yapılarını öğrenmektedirler. Buna karşılık, çok gelişmiş ülkeler de az gelişmiş ülkelerle bir arada yaşadıklarının bilincine varmakta ve bu konuda sorumluluk duymaktadır. Farklı ekonomik ve siyasal rejimler, zorunlu olarak birbirlerine yaklaşmakta ve ister istemez ekonomik, siyasal ve kültürel bir etkileşim içine girmektedirler. Bir anlamda kültürel yayılma ve kültürleşme son derece etkin bir hale gelmiştir⁸⁰.

2.7 : ÜLKEMİZDE VE İSTANBUL' DA SOSYAL DEĞİŞİM:

Tarih boyunca toplumlar, topluca yaşama koşullarının ve üretim faaliyetlerinin gerektirdiği fiziki ortamları, içinde buldukları sosyal ekonominin örgütlenme düzeyi ve gelişmişlik derecesi çerçevesinde gerçekleştirebilmişlerdir.

Bu nedenle toplumların fiziki mekansal gelişmelerini incelemeyen önce muhakkak o toplumun tarihsel süreç içindeki sosyal yapısındaki değişimler ve ekonomik yapısındaki değişimler incelenmelidir.

Önemini, gerek coğrafi konumundan gerekse tarihi geçmişinden alan İstanbul, yüzyıllar boyunca siyasal ve ekonomik kararların alındığı merkezlerden biri olmuştur. Antik dönemde en büyük pagan imparatorluğunun başkenti olan, Ortaçağ' da ilk Hristiyan imparatorluğunun kurulma yeri olarak bilinen ve İslam

⁸⁰ Kongar, Emre, A.g.e., s. 301.

devletinin başkenti olarak Yeniçağ'a giren İstanbul, bu çok renkliliğin izlerini günümüze kadar taşıyan ve belki de evrenselliğini buradan alan bir şehirdir ⁸¹.

2.7.1 : OSMANLI DÖNEMİNDE SOSYAL DEĞİŞME

Osmanlı tarihi genelde İstanbul modelinden hareketle yazılmıştır. İstanbul' da gördüğümüz türde örgütlenme ve organizasyon şekilleri Osmanlı toplum yapısını temsil etmektedir ⁸². Bu nedenle Osmanlı döneminde toplumsal yapıdaki, siyasi yaşamdaki, ekonomideki değişimler ve diğer tüm değişimler önce İstanbul' da yaşanmış, tabii burda imparatorluğun başkenti oluşunun da önemi büyük, daha sonra Anadolu' ya yayılmıştır.

Osmanlı devletinin sosyo-ekonomik düzeninde tarımsal üretimi köylüler gerçekleştiriyordu. Bu üretimden devlet adına vergi toplayan askeri yöneticiler ise devlet denetimi altındaydılar. Yani kırsal tarım düzenini köylüler ve asker yöneticiler oluşturmaktaydı. Kent düzeninde ise ulemaları , ticaret ve zanaatle uğraşanları ve bürokrasi ile uğraşanları görüyoruz ⁸³.

-Ulema: Bir grup müslüma çocuk kentlerdeki medreselerde eğitim görüyor, alim olarak yetişiyordu. Din, yargı ve eğitim işlerine bakıyorlardı. Bu grup, hem büyük servet sahibi olabiliyor hemde çocuklarına miras bırakabiliyordu. Ayrıcalıklı olan bu grup için cezalandırılma, katledilme ve mirastan men edilme olasılığı çok azdı.

-Ticaret ve zanaatla uğraşanlar: Ticarete Bizans' tan kalma usuller kullanılıyor, kar düşünülüyordu. Kamu yararına yapılan ticarete, satılan mallar, devleti

⁸¹ "İstanbul'un Dört Çağı", 1996. Yapı Kredi Yayınları, s. 7.

⁸² Y.a.g.e., s. 12.

⁸³ Dener, Aytanga. A.g.e., s. 32-33.

oluşturan kişilerin gereksinmelerini karşılıyordu. Kentli reaya denilen bu grup, lonca sistemi içinde imalat ve ticaret yapıyordu. Özellikle devlet, bu grubun büyümemesine özen gösteriyordu. Hem malın niteliği hemde fiyatlar denetleniyordu. Ayrıca, sarraflar ve uluslararası ticaret yapan büyük tüccarlar vardı. Bunlar çoğunlukla gayri müslümlerden oluşuyordu.

-Bürokrasi: Padişah mutlak yönetimini pekiştirmek üzere hristiyan çocukları devşirerek görevi düzeni korumak olan bir grup oluşturmuştur. Bürokrasiyi oluşturan bu grup, hiçbir etnik veya sosyo-ekonomik güçle özdeşleşmiyordu. Bürokrasinin görevi, tımar sahiplerini denetleyerek servetin ele geçirilmesini ve merkezileşmeyi sağlamaktı. Kentte gruplar arasındaki ilişkiler daha esnek ve geçirgendi.

Osmanlı toplum düzeninde devlet herhangi bir sınıfı temsil etmemektedir ve Tanrı tarafından toplumun başına geçirildiği düşüncesi benimsenmiştir. Bunun sonucunda da kul sistemi denilen durum ortaya çıkmıştır. Devlet ile toplum birbirinden soyutlanmıştır.

Bunun sonucunda üretim ve sanayi gelişmemiş, halk gittikçe yoksullaşırken, yönetici seçkinler, padişah ve çevresi zenginleşmiştir.

İstanbul' da Osmanlı Devletinin başkenti olarak her dönemde ve her konuda öncelik sahibi oldu. İstanbul' un ihtiyaçlarının karşılanması ve hayatın devam etmesini sağlayacak her türlü girişim devletin bir numaralı görevi olmuştur.

Sanayi devrimi ile başlayan endüstrileşme, makinaların artması ile toplu üretimin başlaması gibi gelişmeleri Osmanlı toplumu kökten değişimlerle

yaşamamış sadece etkilenmiştir. Bu duruma yeterince ayak uyduramayan sanayi büyük bir çöküş içine girmiştir. Şüphesiz İstanbul da bu gelişmelerden payını almıştır.

Edhem Eldem, Osmanlı İstanbul'u için şunları demektedir, "İstanbul'un ekonomik olarak diğer kentlerden en belirgin farklı işlevi, asalak bir şehir olmasıdır. Yani üretici değil tüketicidir. Doğrudan doğruya herhangi bir dış pazara yönelik üretim yoktur; üretimin büyük bir kısmı iç tüketim için yapılır. Bunu haricinde de iç üretim yetmediği için, büyük ölçüde dışa bağımlı bir şehir olarak gelişir"⁸⁴.

Bu dışa bağımlılığın sonunda yabancılara çeşitli imtiyazlar verildi. Onlar da ticarete sağladıkları bu imtiyazlardan daha iyi yararlanmak için bir dizi reform yapılmasını istediler. 1839'da hükümet ve yönetilenler arasındaki ilişkileri düzenleyen Tanzimat ilan edildi; padişahın yetkileri kısıtlanarak kanunlar geçerli kılınmıştı. Servetin istenildiği biçimde kullanımına izin verilmiş, Hristiyan azınlıklar eşit kabul edilmişti. Ancak tüm bu yenileşme çabalarına rağmen padişaha ve yönetime karşı tepkiler devam etmekteydi. Halkın gösterdiği ilk politik başkaldırı olarak kabul edilen Meşrutiyetin ilanı bile bu toplumsal değişim isteğini söndürememişti. Meşrutiyetin ilanı ile batı'dan etkilenen ancak karmaşık durumda olan düşünce akımları; İslamcılık, Batıcılık ve Türkçülük akımları yayılmaya başlamıştı.

Osmanlı Devleti çöküşe adım adım yaklaşmaktaydı. Nitekim 1914 yılı geldiğinde Almanya ile İngiltere ve Fransa arasındaki mevcut çelişki ve pazar kavgası biçim değiştirerek Birinci Dünya Savaşı'nın patlamasına sebep oldu.

⁸⁴ "İstanbul'un Dört Çağı", 1996. Yapı Kredi Yayınları, s. 51.

Osmanlı' da İttihat ve Terakki Partisi iktidarı ile ekonomik yönden aşırı derecede bağlı olduğu Almanya uğruna savaşa katılmıştır ⁸⁵.

Sonuç olarak Osmanlı döneminin genel durumunu Emre Kongar' ın şu sıralamasıyla özetleyebiliriz. O'na göre 1) Kul sistemi, merkezi otoritenin temsil ettiği devletin olanaklı olduğu ölçüde toplumsal yapıdan soyutlanması sonucunu doğurmuştur. 2) Toplumsal sınıflardan önemli ölçüde soyutlanmış olan bu devleti temsil eden merkezi otorite, kendine rakip çıkmasını önlemek amacı ile, bilinçli olarak, mevcut toplumsal ve ekonomik yapıyı aynen koruma çabasına gitmiştir. 3) Sermaye birikimini engelleyici ve toplumsal bilincin oluşmasını kısıtlayıcı bu politika sonucu, ne batı anlamında bir burjuvazi ne de reayanın bilinci gelişebilmiştir. 4) Gelişmeleri engellenen Ayan ve Eşraf, İmparatorluk içinde bir ara sınıf niteliği kazanmışlardır. 5) Değişmenin kaçınılmazlığı, Osmanlı devlet yapısının statüsünü koruma çabalarıyla karşılaşmış, bu etkileşim sonunda ara sınıflar gelişemeyince, merkezi bürokrasi toplumun en etkin siyasal, toplumsal ve bir ölçüde ekonomik gücü olma niteliği kazanmıştır. 6) İmparatorluğu kurtarma çabaları, merkezi otoritenin temsilcisi olan bürokrasinin kendi arasındaki fikir ayrılıklarına yol açmıştır. Gerek batılılaşma gerek buna karşı tepki olarak gelişen çözümler, halk yığınlarının desteğinden yoksun çabalar olarak kalmıştır. 7) Batılılaşma çabaları tutarsız ve yetersiz olmuş, halk ile devlet arasındaki yabancılaşmayı arttırmış, batılılaşmaya inanan devletçi-seçkinci cephe ile buna tepki olarak ortaya çıkan gelenekçi-liberal cephe arasındaki çatışmaları daha da şiddetlendirmiştir. 8) Bir süre, ara sınıflar ile bürokrasi arasındaki ittifaklar, bu cepheleşmeyi, siyasal partiler düzeyine taşımıştır ⁸⁶.

Savaşın sonunda Mondoros Antlaşması ile ülke tam anlamıyla yağma ediliyordu. Ülkenin ekonomik ve politik bağımsızlığı açık olarak sona eriyordu.

⁸⁵ Ural, Somer, 1974. "Türkiye'nin Sosyal Ekonomisi ve Mimari", Mimari Dergisi, Sayı 123-124, s. 15.

⁸⁶ Kongar, Emre, A.g.e., s. 326.

Toprak bütünlüğü, ekonomik ve politik bağımsızlığı sağlamak amacıyla yeni bir devrime yönelindi. Mücadele Atatürk'ün önderliğinde tüm yurt ölçüsünde yayılarak milli bir nitelik aldı ve başarıya ulaştı.

2.7.2 : CUMHURİYET DÖNEMİNDE SOSYAL DEĞİŞME:

Osmanlı devleti Kurtuluş savaşı ile son bulmuş artık yeni bir devlet kurulmuş ve cumhuriyet ilan edilmişti. Atatürk, gerek Kurtuluş savaşını gerekse amaçladığı toplumsal-ekonomik değişimleri, Osmanlı İmparatorluğundan devir alınan toplumsal yapıya dayanarak yapmak zorundaydı.

Hilafet kaldırılmış, din ve devlet işleri birbirinden ayrılmış ve devrimler yapılmıştı. Devrimlerden hukuk alanındakiler, hukukun İslami kurallardan temizlenmesini, eğitim alanındakiler ise eğitimin bütünleşmesini sağlamıştır. Uluslaşma ilkesi doğrultusunda, kültürel ikiliğe çözüm getirmek amacıyla dil devrimi yapılmış, ulusal bilinci geliştirmek için de Türk Tarih Kurumu kurulmuştu. Halkın alışkanlıklarının, dinsel kimliğin bir parçası olan giysilerin ve alfabenin değiştirildiği devrimlerin hiçde küçümsenmemesi gerektiğini öne sürenler yanında devrimlerin demokratik bir toplum oluşturmak amacıyla tepeden inme bir biçimde, zorla kabul ettirildiği düşüncesinde olanlarda vardır.

Bu gelişmelerin ışığı altında İstanbul pek beklenen gelişimi gösterememiştir. Yeni kurulan devlete başkent olarak Ankara seçilmiş ve tüm yeni yapılanma ve değişimler Ankara üzerine yoğunlaşmıştır. İstanbul tıpkı bir üvey evlat muamelesi görmüştür. 1927 yıllarına kadar da bu durum böyle sürmüştür. Yeni kurulan devletin hedefleri arasında öncelik sırası Anadolu'nun imarı idi. İstanbul hem sanayi hem de ticaret açısından oldukça kötü durumda idi. Bu dönemde nüfus da azalmıştı.

Bu dönemdeki sonuçları yine şöyle sıralayabiliriz: 1) Cumhuriyet Türkiye'si Osmanlılardan devir alınan toplumsal-ekonomik yapı üzerine kurulmuştur. 2) Bu yapının Cumhuriyetin belirleyicisi olmasının nedeni, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşını bu yapıya dayandırmasıdır. 3) Atatürk'ün bu mevcut yapıya dayanmasının nedeni, Atatürk İhtilalinin Osmanlı toplumundaki toplumsal-ekonomik gelişmeler sonucu ortaya çıkan bir yeni sınıfın değil, ideolojik birikimler sonucu egemenlik kaynağını kendi denetleyebileceği biçimde değiştirerek, toplumu güdümlenmek isteyen ve zaten iktidar ortağı bulunan bürokrasinin malı olmasıdır. 4) İhtilalcilerin ideal modeli Batı olduğu için, güçlü bir burjuvazi (orta sınıf ya da özel teşebbüs) kalkınmanın motoru olarak düşünülmüştü. Bu nedenle toplumsal, ekonomik, siyasal politikacılar, devletin denetimi altında, bu sınıfın yaratılması ve desteklenmesi amacına yönelmişti. 5) Batı tipi toplum yaratma çabaları batının uzun bir dönemden geçirdiği aşamaları çok çabuk atlatmayı gerektirdiğinden bazı kısa yollar arandı ve bulundu. Devletçilik, halkçılık, milliyetçilik, laiklik ve devrimcilik tek tek ve birarada bu kısa yolları belirleyen politikalar⁸⁷.

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk hedef ekonomiyi iyileştirme idi. Sanayi ve ticaretin gelişmesi için eşraf bir kenara itilerek burjuvazi ve bürokrasi ittifak yapmıştır. 1923 de İzmir'de yapılan Türkiye İktisat Kongresi ile sanayileşmeye hız verilmiş, 1927 de çıkan Teşvik-i Sanayi Kanunu ile de iş adamlarına önemli olanaklar getirilmiştir. 1930-39 yıllarında devlet eliyle sanayileşmede büyük adımlar atıldı. Ancak tüm dünyada yaşanan 1929 yıllarındaki ekonomik buhran Türkiye'yi de etkilemiştir.

Türkiye bu dönemde ağır sanayisini kuramamış, ekonomik faaliyetlerinin temeli tarım ürünleri üretimi olan ve o yıllarda milli gelirinin yaklaşık olarak yüzde 67 sini tarımdan sağlayan bir ülke olarak sıkıntılı günler yaşamıştır.

⁸⁷ Kongar, Emre, A.g.e., s. 328-329.

1929 ekonomik bunalımının halk tabakalarına yüklediği büyük maddi yük, sermaye birikiminin meydana getirdiği ekonomik ve politik baskı ile birleşince, halk tabakaları arasında hoşnutsuzluk ve muhalefetin gelişmesine neden olmuştur. Bu dönemden sonra tek partili sistem değişmiş, çok partili döneme adım adım geçilmiştir.

Çok partili siyasal düzene geçildikten sonra, iktisat politikaları değişmiş; ithalat serbestleşmiş, miktarı artmıştır. Dış açıklar, dış yardım, kredi-yabancı sermaye gibi kavramlar bu dönemde ekonomiye yerleşmiştir.

1946 sonrası milli gelirdeki artma, İstanbul gibi büyük kentlerde; ücretli geliri olmayan ancak küçük üreticilik veya hizmet işlerinde çalışarak geçinen bir grubun oluşmasına neden olmuştur.

1950' de iş başına gelen yeni yönetim, ekonomik politikayı değiştirerek özel girişimlere öncelik taşıyınca ülke ekonomisine yön veren güçler, sanayi kurmak üzere İstanbul'a yığılmışlardı. Maliyeti en aza indirmek ve hazır tüketim alanı bulmak yeni kurulan sanayi için gerekiyordu. İstanbul bu bakımdan elverişliydi. Yeni hükümetin sanayicinin yöneldiği bu kente, kuruluş yıllarının tersine yoğun bir ilgisi olmuştur. Bu da İstanbul'da nüfus patlamasına, yeni ve çok sayıda konut gereksinimine, yeni iş kollarının türemesine ve günümüze kadar gelen bir çok gelişmeye ve soruna neden olmuştur.

1960 yıllarında, yöneticiler, halkın tepkilerini değerlendiremeyince olaylar önlenememiş ve ordu yönetime müdahale etmiştir. Ancak 1965 sonrasında gerçek anlamdaki çok partili düzene kavuşulmuştur.

70'li yıllarda yerli sanayi gelişmiş, gelir düzeyi artmış, radyo, teyp, tv, buzdolabı, çamaşır makinası, otomobil gibi mallar fazlaca tüketilmeye başlanmıştır.

2.8: İSTANBUL'UN FİZİKSEL DEĞİŞİMİ:

2.8.1: NÜFUS DEĞİŞİMİ:

Kurulduğundan beri karışık bir nüfus yapısına sahip olan İstanbul, günümüzde de bu özelliğini korumaktadır. İstanbul tarihin her döneminde kalabalık bir nüfusa sahip olarak görünmektedir.

1453'te 4. Mehmet'in İstanbul'u fethinden önceki döneme ait nüfus hakkında fazla bir bilgi yoktur. Tarihçi O. Seeck, 5. yüzyılda nüfusun yüzünü aştığını söylemektedir. 4. Mehmet, İstanbul' u aldığıında nüfusun 40-50 binlere düştüğü bilinmektedir.

İstanbul'un fethi, İslam ve Hristiyan dünyaları arasındaki ilişkileri etkilemiş, Osmanlı devleti, uzun yıllardır Romalı ve Yunanlıların yönetimi altındaki kenti ele geçirerek önemli ölçüde saygınlık kazanmıştır. Sultan Mehmet, kenti, İmparatorluğun dini, kültürel ve idari başkenti haline getirmekte kararlıydı. Nüfusu arttırmak için hemen harekete geçmişti. Adamakıllı büyüyen imparatorluğun çeşitli yörelerinden insanlar İstanbul'a yerleştirilir. Bunu yaparkende etnik ayrım gözetilmez. İktisadi kalkınmayı sağlayabilmek içinse, yapımcılar, ressamalar, eğitimciler, askerler, devlet adamları, tüccar ve girişimcilerden oluşan gruplar, çarşı ve hanlar çevresine yerleştirilir. Bu dönemde kentte etnik ayrımların, kültür kutuplaşmalarının gündemde olduğu, hristiyan ve

müslüman grupların ayrı mahallerde yaşamak eğilimi gösterdikleri belirtilmektedir⁸⁸.

Genellikle camiye çevrilen kiliselerin ya da yeni yapılan çok sayıdaki mescidin etrafında toplanan müslüman grupların mahalleleri, bir camiden duyulan ezan sesi ve bir sebilden su alabilen nüfus büyüklüğü gibi ölçüler kullanılarak kurulmuştu. Bizans kentindeki düzensiz yoğun yerleşmelerin yerlerini bir merkezden yönetilen bu mahalleler almıştı.

Şehrin fazla kalabalıklaştığına ilişkin ilk alarm işaretleri Kanuni Sultan Süleyman zamanına rastlamaktadır. Kanuni döneminde nüfus artmış; başlangıçta mahalle adedi 182 iken 219 a ulaşmıştır. Müslüman nüfusun, gayri müslimlere oranı ise aynı kalmıştır. Nüfusun % 58.3 ünü Müslümanlar, % 41.7 sini Hristiyan ve Yahudiler oluşturmaktaydı.

17.yüzyılda, nüfus 600-750 bin kadar olmuştu. Kentin bazı semtlerindeki yerleşmeler yoğundu. Fatih, Aksaray, Kapalıçarşı, Ayasofya ile Haliç arası, Marmara kıyıları, Edirnekapı, Yedikule ve Eyüp kalabalık alanlardı. Haliç'in karşı yakası, Kasımpaşa, Galata ve Pera genellikle yabancı grupların oturduğu yerlerdi . Bu yüzyılın sonlarına doğru nüfus 800 bine kadar çıkmıştır. Daha sonra bu sayı bir inişe geçmiştir. 1818 yılında nüfus 633 bindir, daha sonra nüfus Kurtuluş Savaşına kadar tekrar artmış, savaştan sonra hızlı bir inişe geçmiştir. Nüfus 19. yüzyılda hızla artmış; kent nüfusu, 1856' da 430 bin, 1878' de 547 bin, 1886 da 851 527 olmuştur. 1840-1900 yılları arasında Doğu Avrupa ve Rusya'dan kaçan göçmenlerin de nüfusun artmasında etkilerinin olduğu düşünülmektedir. Bu tip olaylar sonucu İstanbul daha kozmopolit bir duruma gelmiştir.

⁸⁸ Örer, Güçlü, A.g.e.. s. 117.

düşünülmektedir. Bu tip olaylar sonucu İstanbul daha kozmopolit bir duruma gelmiştir.

19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın ilk on yılında, İstanbul önemli ölçüde genişledi. Taksim-Şişli; Tophane- Dolmabahçe ve Dolmabahçe - Teşvikiye, Nişantaş ve Beşiktaş tepeleri bu dönemde iskan edilmiştir. Kentin büyümesi, kuzey, kuzey-batı yönlerinde gerçekleşmiştir. 20. yüzyılın başlarında, Harbiye civarına çok sayıda konut yapılmıştı. Teşvikiye, Nişantaşı genişleyerek Harbiye'ye dayanmıştır. 1900'lü yıllarda kalabalıklaşan Kadıköy'de, Rumlar; Moda ve Yeldeğirmeninde, Ermeniler; Altiyol ve Bahariye'de, Museviler, Hasanpaşa ve Yeldeğirme'nin de ise Türkler yerleşmişlerdi. Haydarpaşa çayırı, Acıbadem - Koşuyolu arası boştu. Tren yolunun yapılmasıyla, istasyonlarda, Haydarpaşa-Kızıltoprak, Feneryolu, Göztepe ve Erenköy'de merkezler oluşmuştur⁸⁹.

1940-1950 yılları arasında İstanbul'un nüfus artışı %20' dir. Bu yıllardan sonra artan göç ve nüfus yığılması sonunda mevcut yerleşim yerleri sağlıklı bir şekilde büyümeye başlamış, bunun yanında gecekondular denilen, klasik İstanbul'un dışında kalan boş arazilere konutlar yapılmaya başlamıştır.

1985-90 lara gelindiğinde, kentin nüfus artış oranı % 44.78'e ulaşmıştır. Bu dönemde gecekondularda oturan nüfusun toplam nüfusa oranı %24 civarındadır. Gecekondulaşma önlenemez boyutlarda artmış, şehir genişledikçe bu alanlar kentin içinde uyumsuz ve sağlıklı alanlar olarak kalmıştır.

⁸⁹ Dener, Aytanga, A.e.g., s. 58.

ulaşmıştır. 1980-85 te nüfusu en hızlı artan Bakırköy, Üsküdar ve Çatalca ilçeleri olmuştur.

İstanbul, göç ve plansız büyüme sonucu giderek daha da karmaşık bir yapıya bürünmektedir. D.İ.E nin hesaplarına göre bugünkü % 59 luk artışı ile İstanbul'un nüfusu 2010 yılında 21 milyona ulaşacak ve bu da Türkiye nüfusunun dörtte birini oluşturacaktır.

Aşırı nüfus artışı ve beraberinde getirdiği sorunlar kenti toptan değişime sokarken, kentteki mevcut toplum yapısını da büyük ölçüde bozmuştur. Bu da kentin toplumsal kimliğinin kaybolmasına ve kültürel yozlaşmaya yol açmıştır.

2.8.2: KONUT YAPISINDAKİ DEĞİŞİM :

Bir kent dokusundaki binaları fonksiyonlarına göre iki ana grupta, konutlar ve konut dışı binalar olarak toplayabiliriz. Konutlar halkın yaşadığı, toplumun ekonomik ve sosyal yaşantısını yansıtan mekanlardır ve kent dokusundaki en etkili olan elemanlardır. Konutdışı yapılar ise, cami, kilise, eğitim, hastane gibi daha çok kamuya açık ve anıtsal niteliği ağırlıklı yapılarıdır.

Geçmişten günümüze kadar bir konutun ortaya çıkma sürecinde, çevresel faktörler, sosyo-ekonomik faktörler, kültür bileşenleri ve bina formu arasında dönüşümsel bir ilişki vardır. Bu ilişkiyi aşağıdaki biçimde ifade edebiliriz. (Şekil 2-4)

KONUT		
SOSYO-EKONOMİK	KÜLTÜREL	ÇEVRESEL
FAKTÖRLER	FAKTÖRLER	FAKTÖRLER
-ekonomi		-iklim
-politika		-yerleşim
		-malzeme
		-teknoloji

Şekil 2-4. konut oluşumunu etkileyen faktörler

İstanbul'da konut mimarisi de bu faktörlerin etkisi altında gelişmiştir. Bu başlık altında İstanbul'daki konut gelişimine, özet olarak değinmek suretiyle, değişimin ne yönde hangi etkiler sonucu, nasıl olduğunu göreceğiz.

İstanbul'un günümüz kent dokusunda etkili olan konutlarının tarihi birkaç yüzyılı geçmez. Bu nedenle eski İstanbul'un konutlarına ilişkin somut örnekler çok değildir. Osmanlı kent mimarisine ilişkin yakın yüzyıllardan kalma örnekler bulunmasına rağmen, Bizans dönemine ait hiçbir ayakta kalmış konut örneği yoktur. Bunlar hakkındaki bilgileri ancak eski yazılı kaynak, gravür ve çizimlerden elde etmekteyiz.

Bizans dönemi konutlarının temelinde Roma evlerinin özellikleri yatmaktadır. Bunun nedeni de uzun yıllar Roma'dan gelen işçi ve kalfaların ev yapımında söz sahibi olmalarıdır.

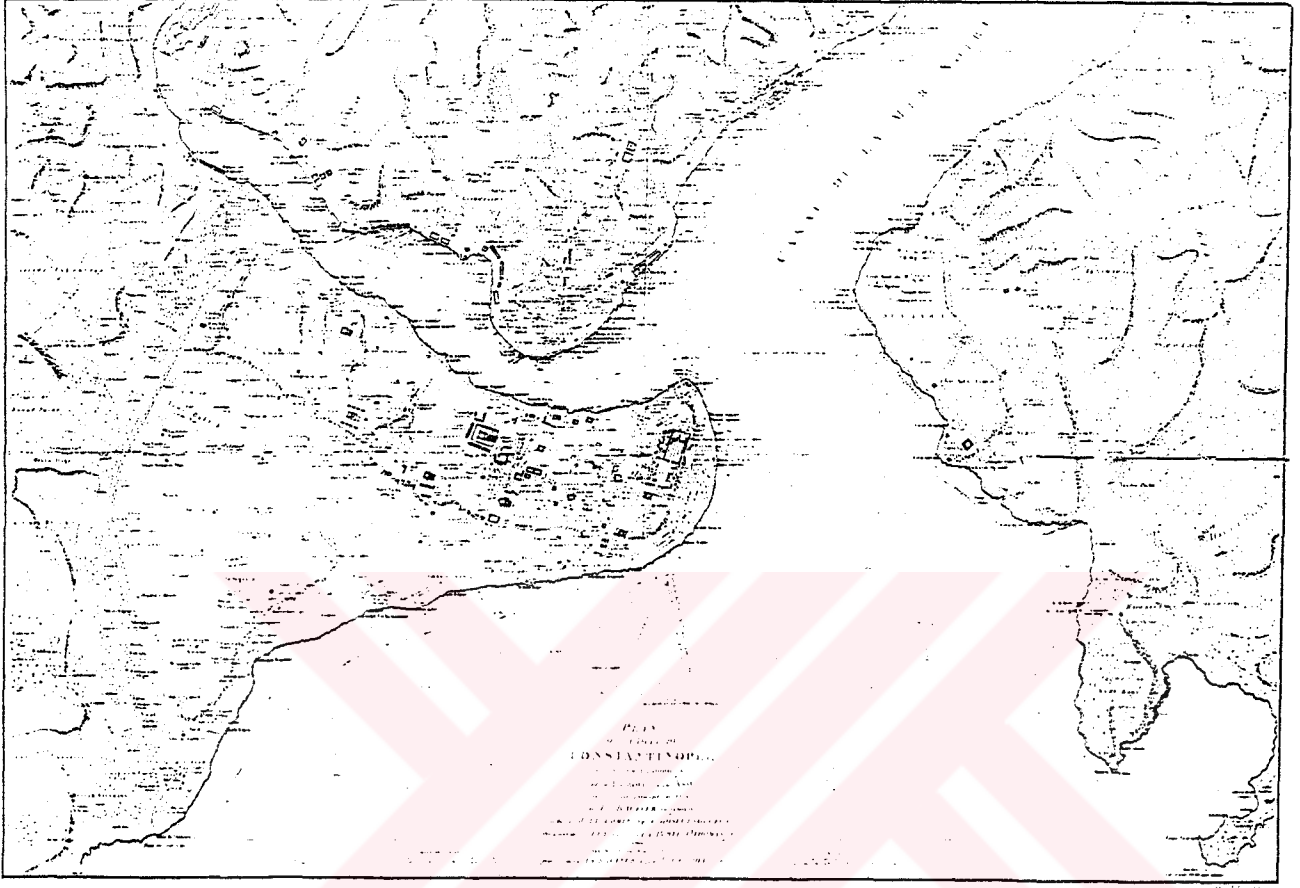
Bu bölgesel etkileşimin dışında, kentin surlarla çevreli olması ve arsa sınırlarından dolayı, yine bu yüzyıldan sonra sokaklar darlaşmış ve evlerin üst katları çıkmalı ve cumbalı yapılmaya başlanmıştır.

Bizans döneminde İstanbul'da, kente yakın taş ocakları bulunduğu için, taş ve tuğlaya dayalı bir mimari göze çarpar. Depremler sonucu bu evlerin hiçbiri günümüze kadar gelmemiştir. Bu evlerin biçimleri hakkında bilgilere ancak el yazısı Bizans kitap ve minyatürlerinde rastlamaktayız. Yine de fetihten sonra da Rum mimar ve ustalar aynı yapı tekniğini sürdürdükleri için, günümüze kadar gelebilmiş eserlerden, Bizans dönemindekiler hakkında bilgi edinebilmekteyiz.

15. yüzyıl sonlarında, kente gelen seyyahların bildirdiğine göre, evler moloz taş ve kerpiçten yapıyordu. Fatih devrinde tek katlı olan evler, artık iki katlı yapılmaktaydı.

Erken dönem Osmanlı kentleşmesinde iki belirgin değişim vardır. Birincisi belirgin bir süreklilik iradesini yansıtır. Fethedilen kentsel alana, çoğunlukla da yerli Rumlardan boşalan konutlara yerleşilmiştir. İkincisi kent çevresinde yarı kentsel-yarı kırsal yeni yerleşim yerleri oluşmuştur.

16. yüzyılda evler deprem korkusu, ahşap malzemenin ucuz olması ve kültürel bazı nedenlerle ahşaptan yapılmaktaydı. ancak yangınlar önlenemiyordu. Mahalleler birbirinden sorumlu tutularak, mahallelere yapısal bir bütünlük kazandırılmaya çalışılıyordu (Şekil 2-5).

Şekil 2-5: İstanbul Kenti ve kent dışı mahalleleri, 1776. Franz Kauffer.

Bab-1 Ali nezdindeki Fransız Büyükelçisi Choiseul Gauffier'nin
ataşesi, mühendis.

Osmanlı Devleti'nin klasik çağını noktalayan 1699 Karlofça Antlaşmasıyla ilk olarak dışa açılma ve batılılaşma çabaları başlamış, 19. yüzyıl boyunca da bu Batılılaşma kent dokusunda değişikliklere neden olmuştur.

18. yüzyılın başlarında Lale Devri'yle birlikte ilk somut etkilenmeler başlamıştır. Bu etkileşim ilk olarak, bezeme ve süslemelerde kendini göstermiştir. Daha sonra dış mekanlarda ve özellikle de yeşil alanlarda, Avrupa estetiğine uygun düzenlemelere gidilmiştir.

18. yüzyıldan başlayarak 19. yüzyılda devam eden, yönetici, seçkin çevrenin etkisiyle diğer gruplara da yansıyan Batı'ya öykünme tutkusunun toplumu her yönden etkilemiş olduğu anlaşılmaktadır. Ekonomiye batı teknolojisinin getirilmeye çalışılmasını, hukuk, eğitim gibi alanlarda, Batı göz önünde bulundurularak yapılan kurumsal değişiklikler izlemiştir. Kentlerin Avrupa'dakilere benzer biçimde yeniden düzenlenmesi için yabancı uzmanlara görev verilmiş, "uygar" bir yaşamın yerleştirilmesine uğraşmıştır. Bu çabalar sonuç vermiş; kişiler arasındaki ilişkiler değişmiş, alışkanlıklar yerlerine yenilerini bırakmıştır. Değerler ve düşünce biçimi farklılaşmıştır.

Özellikle Avrupadan gelen mimarlar, dönemin geçerli mimarlık anlayışı olan Neoklasik yaklaşımı Türk mimarisine sokmuşlardır. Bu anlayışla beraber aynı yıllarda ilk olarak Türk konut mimarisine "apartman" tipi girmiştir. Bu değişim de, "Türk evi" tipinin ortadan kalkmasına neden olmuştur.

Bir dönem etkin olan, kışın konaklarda, yazın köşklere oturan ailelerin sayısı gittikçe azalmış ve batılı yaşama biçimi İstanbul'lu seçkinler arasında büyük tutku olmuştur. Kagir apartmanlarda, uygar çevrede yaşamak isteyenler çoğalmıştır. Yeni gelenler nedeniyle, Beyoğlu ilçesi kalabalıklaşmıştır. 1850 ve

sonrasında bu bölgede apartmanlar yapılmaya başlanmıştı. Anadolu yakasında ise ilk apartmanlar 50-60 yıl sonra Kadıköy'de görülmüştür. Şişhane' deki mezarlıkların yerine yapılan apartmanlara, Balat, Ayvansaray ve Kuledibinde oturan zengin azınlıklar taşınmıştır. Aynı biçimde, Ayazpaşa'daki mezarlık alanına ve Talimhane'ye de apartmanlar yapılmıştır.

İstanbul'da, Taksim, Beyoğlu ve Şişli semtlerinde oturuyor olmak Osmanlı İmparatorluğunun son yıllarından beri önemli sayılıyordu. Çağdaş bir yaşamın buradaki, Batı modeli kagir apartmanlarda sürdüğü düşünülüyordu. Henri Prost, yeni Türk Cumhuriyeti devletinin kurulması ile servetlerin azalması, ev işlerini yapacak hizmetkarların tutulmasının zorlaşması sonucunda, bir grup İstanbul'lunun asansörlü, kaloriferli ve her mevsimde sıcak suyu bulunan apartmanlara geçtiğini belirtmektedir.

1930' lu yıllarda, Anadolu yakasında yeni yerleşim alanları oluşuyordu. Acıbadem' de bahçeli evlerin olduğu mahalleler kurulmuştu. Suadiye, Erenköy'de de iki katlı bahçe içinde yazlık görünümde yapılar vardı.

Bu dönemde ortaya çıkan kira evleri de çok tutulmuştu. Mal sahipleri, bina yaptırmayı iyi bir yatırım aracı olarak kabul etmişlerdi çünkü kira geliri güvenceli ve karlıydı. Ancak ikinci Dünya savaşı yıllarında toplumsal koşulların zorlanması sonucu halkın bir kısmı apartman kiralalarını ödeyemeyeceklerini anlayınca yeni bir konut tipi olan gecekondu ortaya çıkmış oldu.

1950 yılları Türkiye'de yeni bir dönemin başladığı yıllardır. Türkiye' de ilk kez iktidar, parlamenter demokrasi kuralları içinde değişmiştir. Devletin ekonomideki payı sınırlanmış, özel teşebbüs desteklenmiş ve Amerika'nın ekonomi politikasına sınımsız bağlıdır.

Sosyo-ekonomik alandaki bu değişmelerle uyumlu olarak mimarlık alanında da değişmeler başlamıştır. “Milli mimarlık” tartışmalarının hızı kesilmiş, bunun yerini sosyal değişimlere uyumlu olarak ithal edilen yeni lüks inşaat malzemelerinin kullanıldığı ve Amerika mimarlık akımlarının etkisi altında gelişen akımlar almaya başlamıştır. (Rasyonel mimari, organik mimari...)

1950’li yıllardan itibaren betonarme, alüminyum ve geniş cam sath yapılar, çeşitli mimarların uygulamalarına benzer örnekler ve mimarlık alanında bir kaos ortaya çıkmıştır. Bu dönemde gerçekleşen büyük göç nedeniyle büyük değişikler yaşanmaktaydı. Öncelikle artık konut talebi kitlesel olurken bu gereksinime verilen cevap küçük kaldığı için bu dönemde çarpık kentleşme sorunları yaşanıyor.

Bu dönemde üzerinde durulan konuların başında konut geliyordu. Emlak ve Kredi Bankasının sağladığı kredilerle öncelikle çözümlenmeye çalışılacak ve lüks konut üretimi yaygınlaşacaktır. Ancak kredilerden öncelikle milletvekilleri yararlanmıştır. Bu da amacın asıl hedef kitlesinden uzaklaştığını göstermektedir.

İlk toplu konut örnekleri olan, 1957 de Emlak Kredi Bankasının Levent’ te (1374 konut), 1958 de Ataköy’de (12000 konut-60000 nüfus için planlanmış), 1966 da Oyak’ın Yeni Levent’te (496 konut) yaptırdıkları, üst gelir gruplarına hitap eden uygulamalar çerçevesinde kalmıştır⁹⁰.

1947 lere gelindiğinde alt gelir gruplarının alternatif konutu olan gecekondü yapımı önüne geçilemez bir şekilde çoğalmaya başlamıştır.

⁹⁰ Dener, Aytanga, A.g.e., s. 104-118

Haziran 1965 te çıkan 634 sayılı Kat Mülkiyeti kanunu, kat sayılarının artmasına neden olmuş, kent dokusu değişmeye başlamıştır. Daha önce, bitmiş yapılardan, toprak üzerinden hisse satın alınabilirken, kat mülkiyeti kanunu ile küçük birikimi olan kişiler yapım öncesinde (temelden) konut satın alarak yeni bir sistemin gelişmesine neden olmuşlardır. Yap-satçı denilen bu sistem şöyle işlemekte idi: Düşük kaliteli, eski konutlarından bıkmış olan arsa sahipleri yap-satçı müteahhitlerle anlaşıp, birkaç konuta sahip olarak karlı çıkmakta, müteahhitler ise geleneksel sistem ve ucuz malzeme ile konutları yaparak, en önemlisi az bir sermaye ile bina bitmeden konutları satıp elde ettikleri para ile inşaatı devam ettirmektedirler.

Bu sistem oldukça tutmuş ve 70 li yılların sonlarına kadar standart bir biçimde devam etmiştir. Boş yer bulunan her yerde hemen bu binalar dikilmeye başlanıyordu. Bu sistemden etkilenen diğer bir kesim de gecekonduların sahipleriydi onlar da tek katlı gecekondularını bu şekilde çok katlı apartmanlara dönüştürmeye başladılar ve İstanbul şehri dört bir yanı birbirine uyumsuz, plansız, türlü yapılarla doldu.

Bu konuda A. Balamir, şunları söylemektedir; ‘Türkiye kentleşmesinin anahtar süreçlerinden biri olan kat mülkiyeti, kültürel sürekliliğin kesintiye uğramasındaki etkenlerden biridir. Yerleşik mülkiyet ilişkilerinin yol açtığı spekülasyon düzeni içinde, geleneksel kent ve konut formunun yeniden canlandırılması artık olanaksız görünüyor. Yöre mimarlığındaki iç ve dış mekanlar dizgesinin oluşturduğu kentsel bütüne karşılık apartman düzeni, tek tek parseller üzerinde, bir bütünün parçası olmayan tekil blokların tasarımını zorunlu kılmaktadır⁹¹.

⁹¹ Balamir, A. 1991. “Ulusal Kimlik Sorusu Üzerine Karşıt Düşünceler ve Konut Mimarisi”, O.D.T.Ü. MFD, Cilt 1, s. 81-84.

80'lere gelindiğinde, koşullarda bazı değişiklikler olmuştu. Kentte bina yapılacak arsa sayısı son derece azalmış enflasyon nedeniyle paranın değerinin düşmesi sonucunda orta gelirli kesimin konut alması zorlaşmıştır. Konut satın alabilecek durumda olanlar da artık daha lüks konutları tercih etmektedir. Bu nedenle, yapılan konutlarda artık, hem daha pahalı malzeme kullanılıyor hemde yapım sistemine, plan şemasına ve özelliklede görünüşe daha çok özen gösteriliyordu.

Bu dönemde gündeme gelen Boğaz tepelerindeki villalar ise daha farklı bir kesimin yaşadığı konutlardır. Bu konutlar, İstanbul sosyetesini ve en zengin iş adamları için yapılmakta, gece klüpleri, diskotekleri ile tümüyle farklı bir çevre yaratılmaya çalışılmaktadır. Çoğunlukla iki katlı, yüzme havuzlu, bahçeli bu yapılar ile Osmanlı döneminin son yıllarında, seçkin bürokrat kesim için yapılan köşk ve yalılar arasındaki bağlantı ilgi çekicidir. Her iki tip de içinde yaşayanlara prestij sağlayan, zenginliği sağlayan, zenginliği vurgulayan özenli yapılardır.

Günümüze geldiğimizde İstanbul'da bu tip konut tipinin oldukça yayılmış olduğunu görüyoruz. Yerleşim alanı olarak da artık sadece Boğaz kesimi değil şehrin yeni gelişmekte olan merkezleri de seçilmektedir.

İhsan Bilgin bu yerleşim tipi için şunları demektedir: ' Konut hem karışır, hemde toplu konut olarak yeniden ayrışır. Ayrışmanın öteki yüzü kolonilerdir. Banliyo evlerini birleştirir, duvarlarla caddeden ve şehirden ayırır. Eski banliyo evinden farkı toplu olarak yapılmasıdır. Toplu konutla kiteselleşmek istemeyenlere, istememe imkanı olanlara, daha küçük bir kitleye, katılma şansı tanır. Kimlik, aidiyet, prestij ve konfor verir.

Bu konut tipine verebileceğimiz örneklerden en bilineni araştırma bölgesi olarak seçilen Altunizade'deki Altunizade Konaklarıdır.

2.8.3: İSTANBUL' DA YÖNETİM VE İŞ ALANLARI:

İstanbul, Bizans döneminden beri tarım dışında hep ticaret ve sanayi ağırlıklı bir ekonomik yapıya sahip olmuştur. Daha Bizans döneminde bile kent birinci sınıf bir liman ve imalat merkeziydi.

Yerli halk tarım, ticaret ve imalat işleriyle uğraşır. Zamanla ekonomik durum kötüleşmeye başlayınca, İstanbul halkı ticaret aktivitesini Venedik ve Cenevizlilere kaptırmıştır. Bu durum İstanbul'un Osmanlılar eline geçmesine kadar devam etmiştir.

Osmanlı dönemi boyunca yine sanayi ve ticaret başlıca ekonomik kaynak olmuştur. Ticaret azınlıkların elinde olması Türkler için bir dezavantaj olmaktaydı. Cumhuriyetin ilanı ve savaşın etkileri 1950 yıllarına kadar bu durumun sürmesine neden oldu (Şekil 2-6).

1950 yıllardan sonra ekonominin giderek düzelmeye başlaması ve azınlıkların sayısının azalmasıyla, ticaret alanında Türk kesimi de yavaş yavaş söz sahibi olmaya başlamıştır. Yine bu yıllardan sonra hızla nüfus artışı ile ekonomik yapı büyük hızla değişime uğramıştır. Göçle gelen nüfus özellikle marjinal ve örgütlü istihdam sahalarında toplanarak, yeni iş sahaları yaratmaya başlamıştır. Örneğin minibüsçülük ve dolmuşçuluk gibi belirli sabit mekanlara sahip olmayan iş kolları ortaya çıkmıştır. Bugün İstanbul' un ekonomik yapısını sanayi ve hizmet sektörleri oluşturmaktadır.

İstanbul' da yönetim binaları tarih boyunca aynı yarımada içinde yer almıştır. 80'li yılların başlarında, tarihte olduğu gibi, devlet yönetim birimleri, valilik, belediye ve bakanlıkların müdürlükleri hala İstanbul yarımadasında

bulunmaktadır. Yine tarihte olduğu gibi merkezi iş alanı da sur içindedir. Sultanahmet-Aksaray eksenini ile Haliç arasındaki geniş bölge, küçük, büyük ticaret ve küçük imalatçıların bulunduğu kesim durumundadır. Azapkapı, Karaköy, Galata etekleri de önemli iş alanlarıdır (Şekil 2-7).

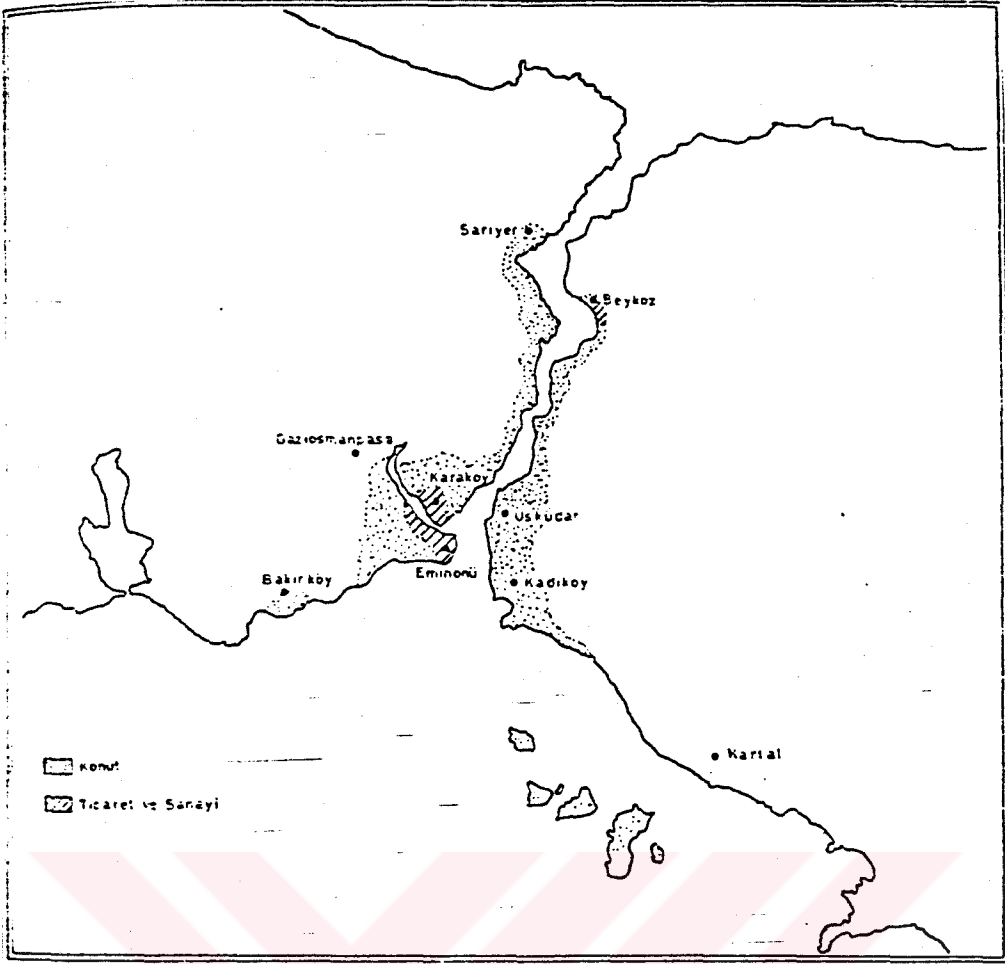
İstanbul merkezden çevreye yağ lekesi şeklinde büyümüştür. Kentsel faaliyetler merkezdeki iş ve fırsat yoğunluğu, pazar büyüklüğü vb nedenlerle merkeze yakın alanlar için yarışır. Ancak bir süre sonra yüksek yapılar, betonlaşma, altyapı ve yeşil eksikliği, trafik sıkışıklığı, fiyat artışları, sektörlerin daha büyük ya da prestij alanı veya ucuz yer arayışları kentin henüz gelişmekte olan yeni bölgelerine sıçramayı ve planlı müdahaleleri gündeme getirmiştir.

Yoğun merkez alanlarda sıkışan kent, desantralize olmakta, yani merkez dışına açılmayı seçmektedir. İstanbul' un verdiği işaretlere bakılarak bu aşamaya geldiği söylenebilir.

Son yıllarda ulaşım ve haberleşme olanaklarının da gelişmesiyle ve yukarıda belirttiğimiz arayışlar sonucu merkezden uzak iş yerleri kurulabilmektedir. Harbiye-Şişli-Mecidiyeköy, Beşiktaş-Zincirlikuyu-Maslak ve Altunizade-Çamlıca gelişmesi süren iş alanlarıdır⁹².

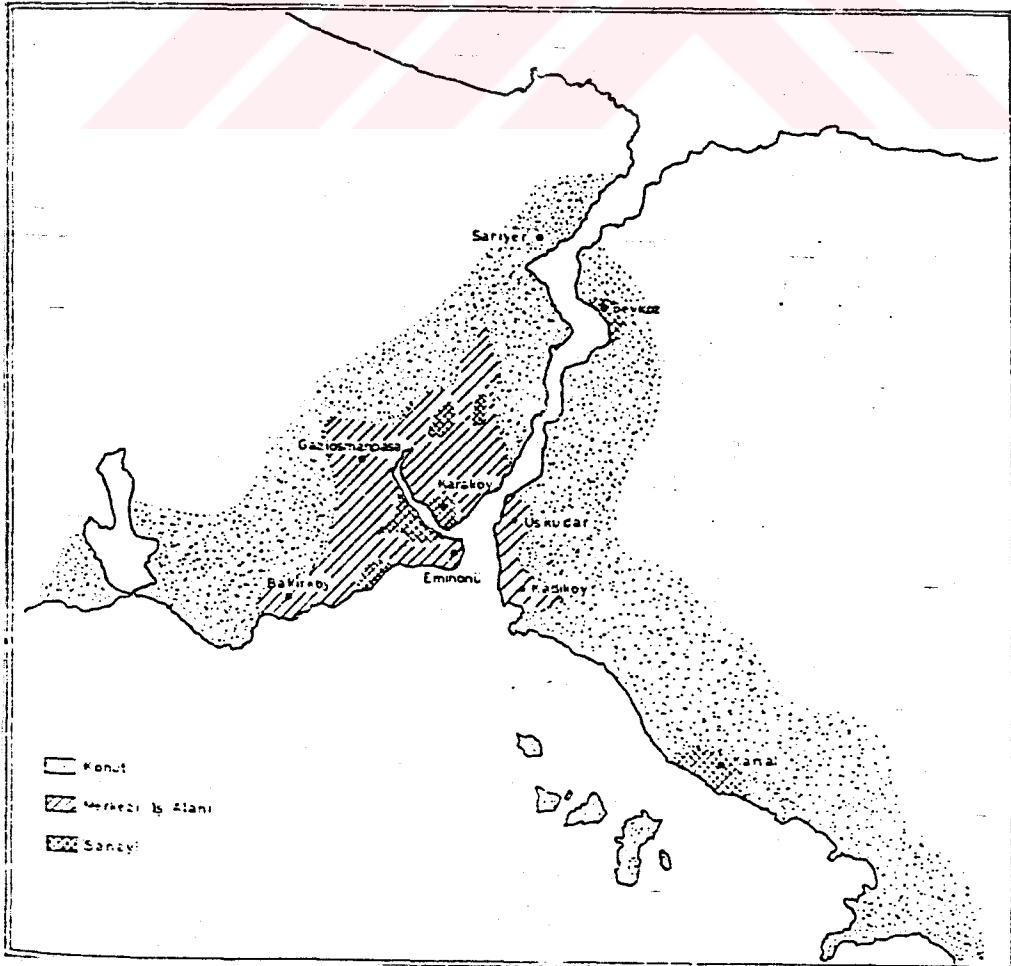
Birçok kent fonksiyonunun özellikle sanayi alanında, trafik sıkışıklığı dolayısıyla ulaşım gücü, arsa fiyatlarının artışı, kirleticilik gibi ekolojik nedenlerle kent içinde istenmez hale gelmeleri nedeniyle kent dışına ya da saçaklarına gitme nedenleridir.

⁹² Dener, Aytanga, A.g.e., s. 58-62.

Şekil 2-6 (Üstte) Osmanlı Dönemi İstanbul'un işlevsel alanları

Şekil 2-7 (Alta) Günümüz İstanbul'un işlevsel alanları

Sanayi kuzeyde, Perşembepazarı, Bomonti, Salıpazarı, Mecidiyeköy, Maslak, İstinye ve Paşabahçe; kuzeybatıda, Haliç, Kağıthane, Alibeyköy, Okmeydanı, Bayrampaşa ve Davutpaşa; batıda Yenikapı, Kazlıçeşme, Topkapı, Halkalı, Çerkezköy; doğuda ise Ümraniye, Kartal, Pendik, Kurtköy, Tuzla, Gebze, Hereke ve Adapazarı doğrultularında gelişmektedir.

2.8.4: YOL VE İMAR DURUMUNDAKİ DEĞİŞİMLER:

Erken Bizans döneminde İstanbul' da büyük caddeler, sütunlu yollar açılmıştı. Bu caddeler kentin belirli yerlerindeki meydanlara, oradan da Surlara kadar uzanmaktaydı. Bunların en tanınmışlarından biri Hipodrom'dan Çemberlitaş' a kadar uzanan Mese caddesi idi. Sütunlarla kuşatılmış bu yoldaki meydanın ortasında kırmızı porfir taşından İmparator Constantinus' un heykeli dikilmişti. Bugünkü Beyazıt Meydanının bulunduğu yerde Tauros Meydanı vardı; yol buradan ikiye ayrılır, biri Edirnekapı'ya diğeride Aksaray' a uzanırdı ⁹³.

Fetihten sonra, Osmanlılar şehre göçü teşvik etmişler ve büyük bir yapılaşma başlamıştır. 18. yüzyılda artık Bizans kent yapısı yerine dar ve kıvrılıp bükülen yolları ile Osmanlı kent dokusu hakim olmuştu. Pierre Loti, İstanbul' dan ayrılacağı geceyi anlatırken o dönemin kent dokusu hakkında da bizlere bilgi veriyor. “Unkapanı’ na giderken yolumuzu kaybediyoruz. Köpekler fenerlerimizin arkasından havlıyor. Bunula birlikte, İstanbul’ umuzu iyice biliyoruz. Fakat eski Türkler bile, böyle gece vakti, bu karmaşık yollarda kaybolabilirler. Bize yolu gösterecek kimse yok. Daima ilerleyen basık ve labirent gibi, akla yatkın hiçbir sebep olmaksızın yere eğilen, çarpılan küçük yollar... Karanlık ve sonsuz fener...Her taraf uykuda, ortalıkta herşey sessiz. At

⁹³ Yapı Kredi Yayınları, “A.g.e.”, s. 18-19.

koşturduğumuz sokaklara güneş öğle vakitleri bile inip inmekte tereddüt eder. Öylesine izbe ve kuytu ki! İki at, bu sokaklardan zorlukla yanyana gidebiliyor”⁹⁴.

Osmanlı döneminde, İstanbul’da kenti camiler, saraylar ve medreseler gibi birçok mimari şaheserler süslemişti. Ancak düzenli bir kent yaşantısına ihtiyaç duyulmamıştı. Çağdaş anlamda ilk imar düşüncesi Tanzimat döneminde başlamıştır.

1855 de kurulan İntizam-ı Şehir Komisyonu’nun önerileri arasında, yolların genişletilmesi, kaldırımların yapılması, pis ve temiz su tesisatlarının döşenmesi ve aydınlatma sisteminin kurulması vardı.

Bir yandan çıkan yangınlarda, düzensiz yol ağının ulaşımı güçleştirilmesi, bir yandanda Batı’daki kentlere duyulan özlem, düzenleme çalışmalarını başlatmıştır. İkinci Mahmut döneminde, Moltke’ nin öncülüğünde, 1858 de Ebniye nizamnamesi çıkmıştı. Kamulaştırma, yol ve inşaat denetimi, binalar ruhsat verilmesi kurallara bağlanmış; mülkiyet hakları belirlenmiş, yollar genişletilerek taş kaplanmıştı.

19. yüzyılda ulaşım olanakları artmış, denizyolu, tramvay, tren kullanılmaya başlamıştı. İstanbul ile Galata arasındaki ilk köprü 1836 da Azapkapı-Unkapamı arasında yapılırken 1912 de ise günümüze kadar gelen Karaköy-Eminönü arasındaki köprü inşa edilmiştir. 1887 de Sirkeci İstasyonu, 1909 da Haydarpaşa İstasyonu hizmete açılmıştı.

Cumhuriyet kurulduktan sonra çeşitli kereler kentin düzenli gelişebilmesi için yabancı uzmanlara imar planları yaptırılıyordu. 1950 yılına gelen kadar iki

⁹⁴ Tekeli, Doğan, 1993. “İstanbul’un Son Yüze Yılı ve Planlama Çalışmaları”, T.M.M.O.B. Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi Anadolu 1. Bölge Temsilciliği Yayınları, s. 73.

şehircinin İstanbul'un imarında etkisini görüyoruz. Elgötz ve Henri Prost bu dönemlerdeki çalışmalarıyla İstanbul'un çehresine olumlu katkılarda bulunurken bugün hala düzeltilememiş yanlış uygulamalarda da bulunmuşlardır.

1950 li yıllarda Demokratik partili yöneticiler özellikle de Menderes, hükümetlerine yakışacak görkemli bir kent için İstanbul' u güzelleştirme çabalarına girmişlerdir. Yol genişletme ve meydan düzenleme çalışmaları hızlanmıştı. İmar yasasında yapı yüksekliği, yol genişliğine göre belirlendiği için ana yollar artmış, inşaat kesiminde canlanma olmuş ve kentsel rant oluşumu hızlanmıştır.

Edirne-İstanbul yolu, Millet, Ankara ve Vatan caddeleri, Barboros Bulvarı, Sirkeci-Florya sahil yolu, Londra-Maslak asfaltları bu dönemde yapılmış, Eminönü-Unkapanı, Bağdat, Taksim-Şişli, Dolmabahçe-Beşiktaş caddeleri genişletilmişti. Bu yol yapım ve genişletme çalışmalarının bazıları dahi bugün işlevsiz kalırken, diğerleri de birçok sorun getirmiştir.

1966'da ilk otomobilin, 1972'de diğer iki yerli otomobilin üretilmeye başlanması, kent dokusunu kısa sürede değiştirmiş kentin yayılmasına neden olmuştu. 1974 te açılan ilk Boğaz Köprüsü ve çevre yolları bu yöndeki değişmeyi hızlandırarak önceki planların alt üst olmasına yol açmıştır. Kent böylece, Anadolu yakasında da büyümeye başladı. Nüfusun artışını emebilmesi için alt yapısı ve sosyal donatımı yeterli görülen Kadıköy' de 1978 de 1.8 emsal uygulanması kararı alındı; Yükseklik sınırlaması olmadan arsa alanının 1.8 katı kadar toplam yapı alanı kurulabilecekti. Bu karardan sonra, konut yapımına elverişli büyük bahçelerin, geniş arsaların bulunduğu ilçede, yüksek yapılar görülmeye başlandı⁹⁵.

⁹⁵ Dener, Aytanga, A.g.e., s. 47-54.

1980-90 yılları arasında İkinci Boğaz köprüsü ve çevre yollarının açılmasıyla İstanbul kontrol edilemez bir şekilde yayılmaya devam etmektedir.

2.8.5: GECEKONDULAŞMA :

Türkiye’de kentsel her türlü çalışma içinde gecekondulaşma her zaman belirli bir yere sahip olmuştur. Bu konu üzerinde epey araştırmalar yapılmış, çözümler aranmış ve kentleşme gündeminde önemle ilk sıradaki yerini almıştır.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında, toplumsal koşulların zorlanması ve devletin, konut gereksinimini karşılayabilecek sayıda ucuz konut yapmaması ya da ucuz konut için gereken planlamayı getirememesi halkın kendi çözümlerini üretmesine yol açmıştır.

1947’lerde basında söz edilmeye başlanan gecekondular evleri, Haliç kıyılarındaki işyerlerinde çalışan işçilerce, Kağıthane, Zeytinburnu ve Gazhane’de yapılmaktaydılar. 1954’de Yedikule ile Zeytinburnu arasında yapılan 18,000 gecekonduda 50,000 kişinin barındığı anlaşılmaktadır.

İlk büyük göç dalgası, 1950-55 yıllarında gelmiş, dalganın ikinci yükselişi 1965-75 yıllarında gerçekleşmiş, 1980-85 lerde ise öncekilere oranla daha durgun bir göç akımı daha olmuştur. Ekonomik kriz dönemlerinde, kente göçün azaldığı görülmektedir.

1980’lere gelindiğinde İstanbul’daki yapıların %39.5 ini gecekondular oluşturmaktadır. Kentli nüfusun da %52 si ise gecekonduda oturmaktadır.

1980'lere gelindiğinde İstanbul'daki yapıların %39.5 ini gecekondu oluşturmuştur. Kentli nüfusun da %52 si ise gecekondu oturmaktadır.

Emre Kongar Türkiye'deki kentsel yapı ile ilgili bulgularında konuya şöyle değinmektedir: 1) Türkiye'deki kentleşme olgusu ile gecekondulaşma olgusu özdeş niteliktedir. 2) Türkiye'de kentleşme (yada gecekondulaşma) Batıda olduğu gibi doğrudan doğruya endüstrileşmenin bir sonucu değildir. Olayın ardında kentlerin çekimi kadar köylerin itimi de yatmaktadır. 3) Gecekondu bölgeleri, düşük gelirli kesimler olarak kentlerle bütünleşirken, kendi içlerinde de tabakalaşma eğilimleri göstermektedirler. 4) Gecekondu halkı gerek siyasal gerekse toplumsal bilinç bakımından değişmeye oldukça açık görünmektedir. Bu değişme eğilimlerinin ardında yatan en önemli öğelerden biri referans gruplarının değişmesi olarak kabul edilebilir. 5) Değişmeye açık ve yüksek beklentilere sahip olan gecekondu nüfusu siyasal olarak da çok etkin olduğundan, Türkiye'nin kaderinde söz sahibi görünmektedir⁹⁶.

2.8.6: KENT SINIRLARI VE KONUT ALANLARI:

İstanbul, Metropoliten etki alanı olarak bugün Avrupa yakasında Tekirdağ, Anadolu yakasında ise Adapazarı sınırlarına dayanmıştır. Doğu ve Batı yönlerinde eskiden ayrı olan bölgeler kent ile birleşmiş çizgisel yayılma yerini, çok merkezliliğe bırakmıştır. Batıda göller, doğuda tepeler, kuzeyde ise orman ve tarım alanları kentin yayılmasını sınırlayan unsurlar durumundadır.

Silivri, Gebze ve Rumelifeneri'nin oluşturduğu üçgen içerisinde yayılan kent, dört önemli hat doğrultusunda büyümektedir. Birinci hat kentin batısında,

⁹⁶ Kongar, Emre, A.g.e., s. 333.

İstanbul' da yaşayan büyük nüfusun konut gereksinimini karşılamak üzere yapım çalışmaları, daha çok çevre ilçelerde sürmektedir. Eminönü, Fatih, Şişli gibi merkez ilçelerde konutlar yerlerini yavaş yavaş işyerlerine terk etmektedirler. Söz konusu ilçelerde yaşayan nüfusun azalması bu düşüncüyü güçlendirmektedir. Bu semtlerde gündüz iş saatlerinde büyük yoğunluk yaşanırken gece nüfusu birdenbire azalmaktadır.

1970 yılından sonra açılan Boğaziçi Köprüsü ve çevre yolları, konut bölgelerinin bu yollar etrafında gelişmesine neden olmuştur. Özellikle Kadıköy ile Kartal arasındaki yerleşme bölgelerindeki yoğunluk hızla artmıştır.

Özellikle, Kadıköy-Bostancı-Tuzla ile Üsküdar-Çamlıca-Ümraniye hatları yoğun bir konut yapım süreci ve kentleşme içine girmiştir.

Denizyolu ulaşımının gelişmesi, hızlı tramvay, metro çalışmaları ile konut alanları kent merkezlerinin dışında yayılmaktadırlar.

1980-1990 yılları arasında ise özellikle Fatih Sultan Mehmet Köprüsünün yapımı ile iki yakada ulaşım iyice kolaylaşmış ve birinci köprüde olduğu gibi, bu köprünün de çevre yolları civarında konut bölgeleri oluşmaya başlamıştır.

Bunu yanında, Karadeniz sahillerine doğru Boğaz tepelerinde, üst gelir grubu için, çoğunlukla iki katlı villa tipindeki evlerden oluşan konutlar yapılmaktadır. Güzel manzara, kentin karmaşasından uzak, geniş otoyollarla sağlanan ulaşım kolaylığı ve iş yerlerine olan görece yakınlık bu konutları çekici kılmaktadır⁹⁷.

⁹⁷ Dener, Aytanga, A.g.e., s. 61-62.

Özellikle 1985 yılından sonra gecekonduların bölgeleri iyice artarak, Boğaz'ın her iki yakası ve özellikle de Sarıyer sınırları birer gecekondular bölgesine dönüşmüştür.

2.9: SOSYAL ÇEVRE DEĞİŞİMLERİNİN GELİŞİM SÜRECİ İÇİNDE KENTLEŞME İLE İLİŞKİSİ ÜZERİNE BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ:

Yaşadığımız kentler, toplum olarak bizim sosyal, kültürel, politik ve ekonomik düzeyimizin aynasıdır. Yaşadığımız mekanlar, binalarımız, mahallemiz ve kentimiz bizim toplumsal yapımızın eseridir.

Mimari tasarımın gelişmesinde en büyük etmen sosyal çevre olmuştur. Sosyal çevre ise, mimari tasarımın gelişmesinde en büyük etmendir. Mimari tasarım, insanların ihtiyaçlarını gidermeye yönelik yapılan fiziksel çevredir. İnsanların davranış biçimleri çevre-davranış ilişkisini ortaya çıkarmakta, bu ilişki sonucunda da fiziksel çevre oluşmaktadır.

Fiziksel çevre ile insanların bu fiziksel mekan içindeki davranışlarının etkileşimi olarak iki çatışan görüş vardır. Bunlardan birincisi fiziksel çevrenin davranış belirlediği yönündedir. Kişisel ve sosyal sınırlayıcıları da içermek üzere belirli bir fiziksel mekan içindeki davranış, bu fiziksel çevresel koşulların bir fonksiyonudur. Mimarlar ve şehir plancıları, fiziksel çevre koşullarının mekansal organizasyonu ile ilgili kişiler olarak tasarımlarında hem belirli türden davranışlara olanak sağlamak hem de kişisel ve sosyal gereksinmelerini sağlamak isterler. İkinci görüşe göre ise, toplumun sosyal organizasyonu yapıları çevre üzerinde etkilidir. Fiziksel çevre ve ampirik olarak gözlemlenen insan davranışları arasında sosyal sistem ve bir dizi kültürel norm yer almaktadır. Bu sosyal sistem

ve kültürel norm bütünü, insanların gündelik yaşamlarında fiziksel çevreyi nasıl değerlendirip, ne şekilde kullanacaklarını belirler.

Buna göre sosyal çevre yapılı-kentsel çevrenin oluşumunda en önemli etken olmaktadır.

Gerek çevre-davranış ilişkisi, gerekse bireylerin sosyal gereksinimleri ve kültürel yapı bu kentleşme sürecinde etkili olmaktadır.

Sosyal çevrenin en önemli bileşeni kültürdür. İnsanların yaşam tarzını ve fiziksel çevrelerini etkileyen kültürün bileşenlerini şöyle sıralayabiliriz⁹⁸:

- 1) Budunsal (etnik), dil ve din benzeri nitelikler,
- 2) Aile ve akrabalık strüktürleri ve çocuk yetiştirme yöntemleri,
- 3) Yerleşim örüntüleri, toprak bölünmeleri, toprak sahipliği ve tapu sistemleri,
- 4) Yiyecek alışkanlıkları,
- 5) Dinsel ve sembolik sistemler,
- 6) Statü belirtme, statü kurma yöntemleri ve sosyal kimlik,
- 7) Tavırlar ve sözsüz iletişim,
- 8) Bilişsel şema,
- 9) Mahremiyet, yoğunluk ve bölgesel davranış,
- 10) Konuttaki davranışlar ve davranış ağları,
- 11) Çalışma, kooperatifleşme, ortak iş yapma ve ticaret.

Şüphesiz ki bu alt başlıklar, her toplumun kültür yapısına göre değişmektedir. Türk toplumunun bu kültürel bileşenlerden ne yönde etkilendiğini günümüze kadar gelmiş olan mimari eserlerden görebiliyoruz.

⁹⁸ Ünlü, Alper. 1986. "Geleneksel Çevrelerde Tasarım Verilerinin Saptanması İçin Bir Model", Doktora Tezi, s. 27.

Türk toplumunu en çok etkileyen din faktörü olmuştur. Türklerin Müslüman olması, bu dinde kadın ve erkeğin birbirlerini görmelerinin günah sayılması beraberinde mahremiyet kavramını getirmiştir. Türk toplumunda mahremiyet, kişilerin çevreyi değerlendirirken kullandıkları önemli bir sosyal olgu idi. Bu sosyal durum konutta, haremlik ve selamlık gibi iki ayrı mekanın ortaya çıkmasına, konutlarda içe dönük bir planlamaya gidilmesine ve kent ölçeğinde ilişkinin cumba türü mekanlarla sağlanmasına yol açmıştır. Günümüz kentleşmesi içinde, mahremiyet bireysel bir ölçüye inmiştir.

Ulaşım ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler sonucu, toplumlar birbirinin kültüründen etkilenmektedir. Bir toplumda meydana gelen bir değişimin bütün insanlığı etkilemesi ise kültürel yayılma ve kültürleşme ile gerçekleşir. Kültürel yayılma mekanizmaları oldukça çeşitlidir. Göçler ve kolonileşme, fetihler, misyonerlik çalışmaları, ticaret ve devrimler bu mekanizmalar arasında sayılabilir

99

Robert E. Park, yaptığı araştırmalar sonunda gruplar arası kültür yayılmasını şöyle açıklıyor: “İlk aşama temastır. Temas devresinden sonra rekabet başlar ve sonunda uzlaşma meydana gelir. Bu sürecin son aşaması eriyerek birleşmedir. Bir başka deyişle, birbirleriyle temasa geçen toplumların kültürel sistemlerinin gittikçe birbirine yaklaşmasıdır.”

Kültürel yayılmanın özel bir şekli kültürleşmedir. Kültürleşme iki kültür temasa geldiği zaman bazı kültürel öğelerin mevcut kültür yapısı içinde erimesi yerine birbirleriyle temasta olan kültürlerin yapısal farklılaşmaya gitmesi demektir. Bir başka deyişle kültürleşmede, birbirleriyle temasta olan toplumların kültürel sistemleri değişmektedir. Kültürleşme süreci sonunda meydana gelecek

⁹⁹ Kongar, Emre, A.g.e., s. 302.

değişmeyi belirleyen öğeler şöyle sıralanabilir: 1) Kültürel farkların derecesi. 2) Kültürler arası temasın hangi koşullar altında meydana geldiği ve yoğunluğu 3) Üstün kültür, aşağı kültür ilişkisi, 4) Teması kuran ve devam ettiren varlıklar, 5) Yeniliklerin akış yönü. Bu beş değişkenin etkileri bir arada kültürleşme süreçlerini belirler. Kültürleşme süreçlerinin sonuçları da şöyle özetlenebilir: 1) Birleşme ya da erime: İki kültürün tek kültür haline gelmesi. 2) İçine alma: Bir kültürün içinde bağımsızlığını kaybeden ikinci kültürün varlığını alt kültür halinde devam ettirmesi 3) Yok olma: Bir kültürün öteki kültür içinde erimesi 4) Uyum: İçte ve dışta değişmeye müsaade eden bir denge durumunun gerçekleşmesi¹⁰⁰.

Bu durum yaşadığımız kent İstanbul'un içindeki farklı kültürlerin durumunu da açıklamaktadır. İstanbul, Türkiye'nin en büyük yerleşim merkezidir. Aynı zamanda da ülkenin en çok göç alan merkezlerinin başındadır. Kentte var olan ve yaratılan iş olanaklarının yanısıra, yeni İmar Kanunu, Belediyeler Kanunu ve benzeri kararlarla politik çıkarlar sağlama amacına yönelik olarak eski ve yeni oluşan gecekondu yerleşmelerine plansız yapı izni ve kullanım kararlarında sağlanan hoşgörülü yaklaşımlarla kırsal kesimden göç bir şekilde teşvik edilmiştir.

İstanbul kenti içinde yeni gecekondu yerleşmelerine gelen nüfusun ekonomik, sosyal ve kültürel değerler dikkate alındığında kırsal kesimden kopmadığı bilinmektedir. Dolayısıyla bu yerleşme sakinlerinin kentleşme niteliklerine kavuşmuş olma olasılığı yoktur.

Kırsal kesimde fiziki çevreyi oluşturan öğelerle kentsel mekanı oluşturan öğeler arasında olan farklılıklardan doğan davranış farklılıklarının ortadan

¹⁰⁰ Kongar, Emre. A.g.e., s. 301-302.

kalkması ve yeni davranışsal alışkanlıkların elde edilmesi içinde de belirli bir zaman gerekmektedir. Sosyal ilişkiler, gelenek görenek vb. yönlendiricilere olan bağlılıkların değişmesi için geçmesi gerekli zaman kadar uzun olmasa da, fiziki çevreye karşı ve o çevreyi oluşturan öğeleri kullanma alışkanlıklarını elde etme ve kentli olarak bu değerlere önem verme birikimine sahip olmak için de belirli bir zamana gereksinim olduğu açıktır.

Kent ortamında bir yeniden uyum süreci gerekmektedir. Kente göçen bireyin kurumsal yayılması, ekonomik, siyasal, kültürel örgütlere ve etkinliklere katılımı ve bu etkinliklerle ilgili kent donatılarına erişebilmesi bireyin yeni sosyal sosyal kimliğini oluşturacak, öte yandan yeniden uyum sürecini kolaylaştıracaktır

101

Kentleşme ya da kentli olmak birey ölçeğindeki bir değişim sürecidir. Bu süreç toplum ölçeğindeki kentleşme sürecinin birey ölçeğindeki yansımasıdır ve sosyal psikolojik yönü ağırlıklı olan bir süreçtir.

Önceki konular içinde daha önce değindiğimiz gibi, kente göçen insanlar zaman içinde ekonomik ve sosyal bakımlardan kentleşmektedir. Sosyal bakımdan kentleşme, kır kökenli insanın türlü konularda kentlere özgü tavır ve davranış biçimlerini, sosyal ve tinsel değer yargılarını benimsemesi ile gerçekleşmektedir.

Herhangi bir zaman kesitinde, kentleşme sürecini yaşayan bir kişinin “ekonomik mekanı” ve “sosyal mekanı”nın değişik oranlarda kırsal ve kentsel öğeleri içerebileceği belirtilmiştir. Kırsal insanın kentsel insana dönüşmesi sürecinde (kentleşme) bu iki mekanın kapsamı kırı yavaş yavaş dışlayarak, kenti

¹⁰¹ Giritlioğlu, Cengiz, 1995. “İç Göç ve Kentleşme”, YY Türkiye'nin Sorunları Dizisi-7, s. 30-31.

adım adım kapsar duruma gelmektedir. Sosyal mekanın içeriği aşağıdaki konuları kapsamaktadır:

- Siyasi tutum ve davranışlar,
- Dayanışma ve yardımlaşma konusunda benimsenen değerler,
- Örgütlenme biçimleri ve tutumları,
- Uyulan-benimsenen, benimsenmeyen gelenek ve görenekler,
- Eğitim ve öğretim konusundaki görüşler, tutum ve davranışlar,
- Bilgilenme biçimleri,
- Dini tutum ve davranışlar,
- Hak arama yöntemleri
- Kadın ve erkekle ilgili düşünce, tutum ve davranışlar,
- Toplumdaki farklılıkları açıklama biçimleri ve gerekçeleri.

Göçle gelen nüfusu bekleyen en büyük tehlike, kendi kültürel özellikleriyle, kentsel kültür arasında kalmaları sonucu bir kültürel boşluğa düşmeleridir. Bu kültürel boşluk kısmen yeni çevrenin sosyal yapısını taklit etmeye doldurulmaya çalışılsa da, sonuçta sağlıklı bir sosyal yapılaşma kendini göstermeye başlar.

Göçle gelen sosyal yapılaşma, aynı dinamo taşları gibi devrilerek diğer toplumsal birimleri de etkiler. Örneğin sosyal bir değişme, ekonomik yapıyı kökten sarsar. Tabi ki bu durumun tersi de söz konusudur.

Sosyal ve ekonomik değişim, çevrenin kimliğini de doğrudan etkileyebilir. Örneğin binaların yapım malzemeleri, yaşayan insanların dış görünüşleri,

çevrenin yıpranmışlığı veya yeni oluşu o çevrenin sosyo-ekonomik yapısını yansıtır¹⁰².

Aile yapısı ve akrabalık ilişkileri de kentleşmenin üzerinde etkilidir. Kırsal yörelere özgü kültür, yaşam tarzı, davranış kalıpları ve geleneksel geniş aile tipi kente göç ile kısa sürede terk edilmemektedir. Geleneksel geniş aile ekonomik bir bütündür, üyelerini korur, üyelerinin mesleki ve dini eğitimini sağlar. Geleneksel aile, özellikle ülkemizde kırdan kente göç sürecinde bir uyum mekanizması oluşturur.

Aynı yöreden göç eden insanların oluşturduğu semtlerde, aile, hemşerilik ve arkadaşlık ilişkileri çerçevesinde kümelenme görülmektedir. Bu da kente uyumu kolaylaştırmada tampon kurum işlevini görmektedir.

Kentte ve modern toplumlardaki aile türü ise çekirdek ailedir. Aile sayısında ki bu azalma, mekan sayısında azalma, konut tipinde küçülme ve daha kaliteli ve sağlıklı çevre gereği oluşturmuştur. Ayrıca akrabalık ve aile ilişkileri kent yaşamının etkisiyle azalmaktadır.

Ailenin yapısındaki değişimin yanısıra ailelerin tüketim alışkanlıklarındaki değişimler, eğitim ve eğlence anlayışlarındaki gelişmelerle kent dokusunda bu gereksinmelere yönelik bir çok yeni mekanlar ortaya çıkmıştır.

Sağlıklı bir kentleşme için bireyler arasında bütünlük sağlanmalıdır. Ortak toplumsal bilinç ve yaşanılan kentin kültürel kimliği bireylere aktarılmalıdır; ancak bu sayede yaşanılan kentin fiziki yapısı nitelikli ve daha sağlıklı mekanlara kavuşabilir. Kentlerin ekonomideki değişimlerle yoğun bir biçimde yaşadığı

¹⁰² Ürer, Güçlü, A.g.e., s. 137.

kentleşme süreci, sosyal yapıda yapının çağdaştırılması yönünde yapılacak çalışmalarla, sağlıklı bir şekilde yaşanabilir.

2.10: BÖLÜM SONUCU :

Her üretim tarzı belli yerleşim biçimlerini ve özel olarak da kendine özgü bir kent tipini yaratır. Örnek olarak, sanayi üreten bir kentin, sanayi kenti olması gibi. Bunun da en yakın örneği 19.yüzyıl öncesinin geleneksel kentlerinin Sanayi devrimi ile birlikte uğradıkları köklü değişimdir. Bu süreçte kentlerin yalnızca üretimle ilişkili maddi dokusu değil, kentsel yaşam ya da kent kültürü dediğimiz şeyin tüm öğeleri de farklılaşmış, yeni bir kentli tipi, davranış normları ve kentlilik bilinci de ortaya çıkmıştır.

Bugün de -yaklaşık 1980'lerden itibaren- adına 2. sanayi devrimi denilen yeni bir dönüşümün içine girmiş bulunmaktayız. Ömer Laçiner bu iki sanayi devriminin arasındaki farkları şöyle açıklıyor: "İlk Sanayi Devrimi insanın fizik gücü ve el emeğine/ mahareti yerine ikame edilen motor ve makinalarla yani bir anlamda elinin uzantısı denebilecek aletlerle karakterize edilirken, bilgisayarların, bilgi işlem düzeneklerinin simgelediği 2. sanayi devrimi, beynin uzantısı aletlere geçiş gibi yepyeni bir çağ anlamına gelmektedir. Bu nitelikteki aletlerin devreye sokulması ile otomasyon son haddine kadar ilerletilebilmekte, buna eşlik eden robotizasyon ile de üretimin tüm alanlarında geniş insan yığınlarını kol emekçisi olarak istihdam etme zorunluluğuna son verme imkanı fiilen açılmaktadır"¹⁰³.

Sosyal yaşamdaki bu kökten değişimler toplumların yaşadığı mekanlara da olduğu gibi yansımıştır. Kent yapısındaki bu değişimi şöyle açıklayabiliriz; 19. yüzyıldaki sanayi devrimi sonucu sanayi kentlerinin oluştuğunu söylemiştik.

¹⁰³ Laçiner, Ömer, A.g.e., s. 11.

Sanayi döneminin, üretim yerleri olan fabrikalar genelde kentle içiçe bulunuyordu ve buralarda çalışan işçiler buralara yakın semtlerde ikamet ederken, kentin merkezinde ise genelde yönetici sınıflar (zihni emek üretenler) oturmaktaydı.

Ancak 2. Sanayi Devrimi ile kol emekçisinin yerini alan daha nitelikli ve de az sayıda ki çalışan ihtiyacı, kentin kenarlarında yaşayan yığınları iş bulabilmek için kentin merkezine, yeni iş sahalarına, hizmet sektörüne akmasına yol açtı. Bu değişmelerin yanısıra yıllarca kentli denildiğinde ilk akla gelen kesimler ise merkezi terk etmeye başladılar ve yine merkezde bazı yerleri tutmakla beraber, asıl olarak, kent dışında inşa edilen iş merkezlerine ve kendilerine mahsus olarak inşa edilmiş mahallelere ya da özel sitelere yerleşmeye başladılar .

İstanbul da buna paralel değişimleri izlemiştir. Osmanlı döneminden başlayarak Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde de İstanbul'da Taksim, Beyoğlu , Şişli gibi semtlerde oturmak ayrıcalık olarak sayılıyordu. Daha sonraları girilen ekonomik dar boğaz sonucu durumu iyi olanlar, tabii ki ulaşım ve haberleşmedeki gelişmelerle, İstanbul dışında kendilerine yeni yerleşim merkezleri kurmuşlar ve gerek planlı altyapısı, ulaşımı rahat, trafik sorununun yoğun olmadığı nitelikli, temiz bir çevrede yeni iş merkezleri arayışlarına girmişlerdir. Bu yeni arayışların gündeme getirdiği Altunizade bölgesi çalışmanın üçüncü bölümünü kapsamaktadır.

Bunun yanısıra aile ve aile yapısındaki değişimler de yeni kent kavramında yerlerini almışlardır. Geleneksel Türk ailesi, bu değişimlerden payını almış ve kalabalık akrabaların bir arada yaşadığı aile yapısı, çekirdek aile dediğimiz anne, baba ve çocuklardan oluşan bir yapıya bürünmüştü. Bu da yaşanılan mekanlara

yansıdır. Mekan sayısında azalma yeni tip konut ihtiyacı doğurmuştur. Ve bu ihtiyaca en iyi çözümü veren, apartman tipi konut ülkemizde artmaya başlamıştır.

Aileler, haberleşme ve ulaşım alanındaki gelişmelerin sonucu kültürel etkileşmeye maruz kalmıştır. Bu da ailelerin kültür, eğitim ve eğlence etkinliği anlayışlarında da değişimlere neden olmuştur. Özellikle son dönemlerde İstanbul'da yapılan kapalı alışveriş merkezleri halkın en çok rağbet ettiği yerler olmuştur. Akmerkez, Galleria, Capitol, Carrefour gibi kütleli olarak büyük boyutlardaki bu merkezler, halkın, alışveriş, eğlence (sinema vb.), ve yemek yeme gereksinmelerine yönelik alternatif seçenekler sunmaktadırlar.

Toplumun çağdaş yaşamı yakalama ve modern hayata geçme çabası binaların formunda ve görünüşlerinde de etkili olmuştur. Belediyeden adliyeye, okullardan, oteller ve iş merkezlerine kadar tüm kurumlar teknolojiye yakaladıkları çağdaşlaşmayı yansıtmak istercesine yenilendiler. Ve bir anda İstanbul'un silueti günün geçerli mimarlık akımlarının farklı yorumları ve en son teknolojileri yansıtan binalarla doldu. Her ne kadar bu gelişim ilk bakışta olumlu gibi gözükse de birbirinden kopuk, tanımsız, kimliksiz ve topluma yabancı yapılar olmaktan öteye gidememektedirler. Aralarında başarılı örnekler bulunsa da, toplumun sahip olduğu kültür ve tarih birikimine ters düşen İstanbul kentinin yüzyıllardır sahip olduğu kültürel ve tarihsel kimliğe ve hatta coğrafyasına aykırı yapılar çoğunluktadır.

Kent dokusunda önemli bir yer tutan gecekondulaşma, çalışmada karşılaştığımız bir diğer konudur. Kırsal yaşamın itici gücü, bunlara daha önceki konularda ayrıntılı olarak değinmiştik ve kentsel yaşamın çekiciliği sonucu kentler hiç beklemedikleri bir anda büyük bir nüfus hareketiyle karşılaşmışlardır.

Bu nüfus artışına hazırlıksız yakalanan kentlerin hem mevcut yapısında hem de yeni gelişen bölgelerinde köklü değişimler olmuştur. Bu değişimler fiziksel yapıda; kent dokusuna zarar vermiş, çevre sağlığı yönünde; halk sağlığını tehdit eden sonuçların doğmasına, toplumsal ve ekonomik yapıda toplumsal sınıflar arasındaki farkın artmasına, kültürel yapıda da kent kimliğinin kaybolmasına ve kent yaşamına uyumsuzluklara neden olmuştur.

Kent nüfusundaki bu değişim büyük boyutlara ulaştığında kent yeni nüfusu sindiremez; gelenler kente kendi özelliklerini kabul ettirirler ve kentler birer büyük köy konumuna düşerler.

Kentler birarada olan insan yığınları haline gelmiştir. Bir kentte olmanın, ekonomik ilişkiler dışındaki, siyasal, sosyal, kültürel ilişki boyutları, ekonomik zorluklar içinde yaşamı sürdürebilmek uğruna unutulmuş/unutturulmuştur. Kentte birlikte yaşamamanın anlamı böyle bir düzeye indirildiğinde ise; artık asıl olan birlikte yaşamayı sürdürmeye çalışan insanlar (yani kentliler) ve onların çok boyutlu ilişkilerinden doğan kentin yaşam örgüsü değil, sermayenin mekan üzerinde fiziksel biçimlenişini almış ve içinde yaşayan insanları da sermayenin egemen sömürü kuralları altında tutan kentin kendisi olmuştur. Sermaye yapısal değişimler geçirip, toplumsal eşitsizlikler arttıkça da, kent, eşitsizliklerin mekansal oluşumu haline gelmiştir ¹⁰⁴.

Michael P. Smith, “Kent, Devlet ve Pazar” adlı kitabının önsözünde T.S.Eliot’un şu sözlerine yer vermekte; “Yabancı sorduğunda, ‘kentin anlamı nedir? Birbirinizi sevdiğiniz için mi beraber yaşıyorsunuz?’

Ne diyeceksiniz ? ‘Birbirimizden para kazanmak için birlikte oturuyoruz.’ ya da, ‘Bu bir komünite’?”

¹⁰⁴ Ocak, Ersan, A.g.e., s. 35.

(Burada ki komünite kavramı kollektif bir biçimde anlam üreten ve varoluşlarını yaşadıkları yerle de şekillendiren insanlar topluluğu anlamında kullanılmıştır.)

Artık kentin kendisi mekansal ağırlığıyla toplumun önüne geçmekte ve belirleyici bir rol oynamaktadır. Ama bu rol, kentin siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel, tarihsel bileşenlerinin bir karışımından çok ekonomik boyutunun öne çıkması ve diğer bileşenleri kendine tabi kılmasıyla oluşmaktadır. Kentin, ilerici bir durum olarak, çok boyutlu yapısına tekrar kavuşması için bazı kavramların her bireye ve topluma aşılması gerekmektedir.

Bu kavramlar, bellek, kentte yaşayan insanların ortak bir payda da buluşması olan, kollektif bellek de diyebileceğimiz, toplumsal bellek, toplumsal bilinç ve tarihsel bilinç ve ayrıca mimari kültür bilinci olarak sıralanabilir.

Kentleşmenin ve mimarinin önemi her dönem öncelikli olmuştur. Daha öncede belirttiğimiz gibi toplumlar yaşadıkları mekanları sosyal, kültürel, politik ve ekonomik özelliklerine göre şekillendirirler. Tarih boyunca yaşayan tüm kavimleri, toplumları, uygarlıkları günümüze kadar gelebilmiş yazıtlardan, eşyalardan ve en önemlisi mimari eserlerinin kalıntılarından tanıyoruz. Bu nedenle mimari kültür bilincinin toplum bireylerinde oluşturulması gerekmektedir.

Sahip olduğumuz mimari mirasın korunması öncelikle gelecek nesillerin bilinçlenmesi ve yararlanması için gereklidir. Bunun dışında, insanlara tarih bilincinin kazandırılması için de gerekli ve şarttır.

“İnsanın kendisinin tarihsel bir varlık olduğunu bilmesi; kendi üzerinde bugünde etkisi ve baskısı olan tarihselliğinin bilincinde olması”¹⁰⁵ kent kültürünün oluşmasında çok önemlidir.

Doğan Kuban, İstanbul ölçeğinde konuya şöyle yaklaşıyor; “Fiziksel çevreye karşı duyarsızlık Türk kırsal geleneğinin doğasındadır. İstanbul, 19.yüzyıl fizyonomisi yerleşmiş bir İslam kenti geleneği ile kozmopolit bir azınlık burjuvazisinin sahip çıktığı aşağı yukarı evrensel seçmeciliğin ürünü idi. Bugünkü sosyal yapının içinde bunlara sahip çıkacak olanlar çok küçük bir gruptur. Yeni kentlinin bunlara değer verecek ve sahip çıkacak tarih kültürü ve tarih bilinci yoktur”¹⁰⁶.

Tarih zaman içinde oluşur. Mekan içinde oluşan mimarinin tarihi boyutunun idrak edilmesi, mekan-çevre bilincinin de kaynağını oluşturur. Tarih ve çevre bilincinin; varlığın ve hayatın korunması için gerekli bir temel olduğu unutulmamalıdır. Varlık, bir süreçtir. Tarihten geleceğe doğru uzanan bu sürecin, geçmişini, erişilen günün oluşumunu anlayarak geleceği tasarlamak ve ancak bu yolla bugün ne yapmak gerektiğini belirlemek mümkün olabilir¹⁰⁷.

¹⁰⁵ Cansever, Turgut, 1993. “Mimarlık Mirasının Korunması”, T.M.M.O.B. Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi Anadolu 1. Bölge Temsilciliği Yayınları, s. 41-42.

¹⁰⁶ Kuban, Doğan, A.g.e., s. 42.

¹⁰⁷ Cansever, Turgut, A.g.e., s. 41-42.

BÖLÜM 3: KONU ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA, ALTUNİZADE ÖRNEĞİ:

3.1. BÖLGENİN SEÇİM NEDENİ :

Çalışmada Altunizade bölgesinin seçilmesinin nedenleri şöyle özetlenebilir:

Geçirdiği kentsel değişim ile tıpkı İstanbul'un tümünü simgelemektedir. Tarihin bu kasırları ve yazlık köşkleri ile meşhur, havasının temizliği ve yeşil dokusu ile yıllarca bakir kalmış bölgesi, doğal çevre özelliklerini yıllarca bozulmadan korumuştur. Osmanlı sehir anlayışına camisi, okulları, vakıf evleri, dükkanları, mezarlığı, hastanesi ile zengin bir örnek teşkil etmektedir.

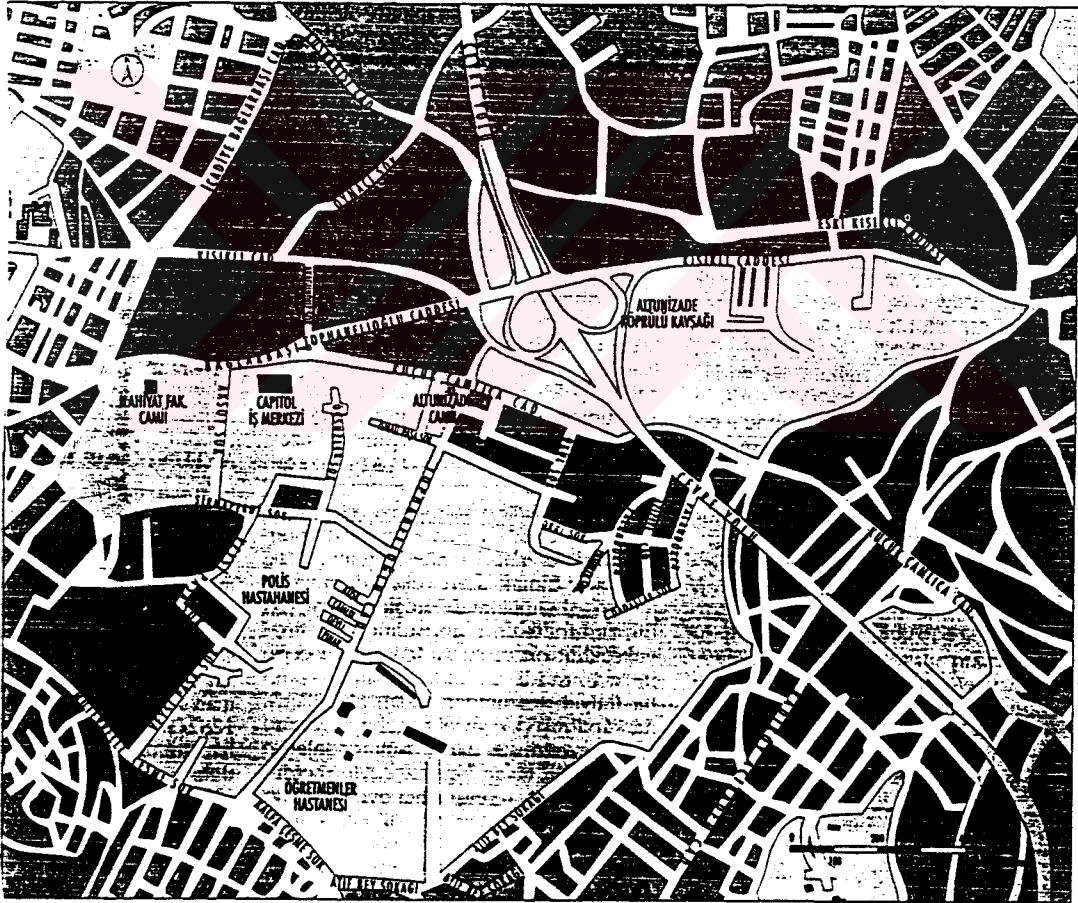
Bugün Altunizade Sementi çok kalabalıklaşarak oldukça yoğun bir nüfusa ulaşmış, eskiden çok fazla sayıda olan ahşap yapılardan günümüze dek ayakta kalabilenler parmakla sayılabilecek kadar azalmıştır. Altunizade Sementi son yıllarda işyeri binalarının, sitelerin ve apartmanların birbiri ardına yükseldiği bir çevre haline gelmiştir. Hiç kuşkusuz geçirdiği bu değişimin en önemli nedeni de barındırdığı sosyal yapıda gerçekleşen değişiklikler olmuştur. Çalışmanın amacı, sosyo-kültürel gelişmişlik düzeyinin kentleşme, kentsel çevre ve mimariye olan etkisini bu semtteki oluşumlar çerçevesinde değerlendirmektir.

3.2. KONUMU :

Altunizade Mahallesi, Üsküdar İlçesine bağlıdır. Üsküdar-Kısıklı yolu üzerinde, Bağlarbaşı ile Millet Bahçesi adı verilen park arasında kalan bölgenin

güneyine, Koşuyolu'na kadar uzanan kesimine Altunizade denilmektedir ¹⁰⁸. Altunizade semti adını Altunizade İsmail Zühdi Paşa'dan almaktadır.

İsmail Zühdi Paşa'ya 'Altunizade' adı, babası dönemin büyük altınvarakçılarında ve ticaret filosu sahibi Altuni Hacı Ali Efendi olduğu için 2. Mahmut tarafından verilmiştir. İsmail Zühdi Paşa, Altunizade lakabını aldıktan sonra bu semtte iki köşk, bir cami, çeşme, iptidai ve rüştiye mektepleri, fırın, hamam, karakol, vakıf eseri ve dükkanlar yaptırmıştır. Altunizade Senti geçmişte, büyük bahçe içinde köşkleri ve konaklarıyla İstanbul'un ünlü bir yazlık köşesiydi. Bugün İstanbul trafiğinin en yoğun ve işlek olan çevreyolu, Altunizade Mahallesiine açılmaktadır.

Şekil 3-8 Altunizade'nin genel yerleşimi

¹⁰⁸ Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 1993. 3. Fasikül, s. 229.

3.3. TARİHÇESİ :

M.Ö. XI. yy.dan itibaren yerleşim alanı olarak kullanılan Üsküdar, Kadıköy'lülerin (Khalkedon) ellerinde tutmaya çalıştıkları Asya - Avrupa kapısıydı. Bizans İmparatorluğunun sonlarına doğru SKUTARİ adıyla anıldı. Burada Skutari adlı bir saray vardı. Osmanlı hakimiyeti sırasında burası Şemsi Paşa çıkıntısı, bunun kuzeyindeki alçak alan ve içeriye doğru uzanan yol boyunca yer alan küçük bir kentti. Sultan Süleyman devrinden itibaren gelişti, bahçelik topraklar üzerine yayıldı. Selimiye üstünden Haydarpaşa ve Kadıköy ile birleşti.

IV. Murat, Büyük Çamlıca'da "Bağ-ı Cihan" adı verilen bir kasır inşa ettirmiştir. Bunu yanında Mısırlı Prens Fazıl Paşa'nın, Tunuslu Mahmut Paşa'nın, Serdar'ı Ekrem Ömer ve Sami Paşa'nın olmak üzere birçok kişinin yazlık köşkları bulunuyordu. Bu dönemde Altunizade yazlık konut alanı olarak önem kazanmıştı. Rivayete göre Sultan Aziz döneminde (1861-1876) Ermeniler bu bölümde bir yerleşim merkezi kurmak istediklerini padişaha bir heyet göndererek iletirler, o da kabul eder. Fakat padişah çevresi buna karşı çıkar. Padişah sözünden dönmeyeceği için, o zaman bina emini olan Altunizade İsmail Zühdi Paşa'yı çağırır. ve burada bir cami yapmasını ister. Bunun üzerine Ermeniler de daha aşağılara yerleşirler. Bu mahallenin kurucusunun İsmail Zühdi Paşa olduğu paşanın mezar taşında yazılmıştır¹⁰⁹.

3.4: DOĞAL ÇEVRE ÖZELLİKLERİ :

İstanbul yüzyıllardan beri doğal çevresinin mükemmelliğiyle ün salmış bir yerleşimdir. Tepeler üzerine kurulu olması, zengin bir yerleşim dokusunun oluşumuna olanak sağlarken, iklim ve yeşil dokunun bu zengin dokuya kattığı

¹⁰⁹ Özkan, Göze, "İstanbul Altunizade Külliyesi Hamam ve Akaret Dükkanları Restorasyon Projesi", Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü., s. 12-13.

yeni bir renkle son derece zevkli bir kent yerleşimi ortaya çıkmıştır. Günümüzde bu başarılı tablo giderek bozulmaya başlamışsa da, hala İstanbul'u İstanbul yapan doğal çevreden çok şeyle karşılaşmaktayız.

Altunizade bölgesi bugün yeşil alan dokusunun fazlalığı ile İstanbul bütününde göze çarpmaktadır. Yoğun yeşil dokusu, havasının temizliği, İki katlı bahçeli evleri ile insanları kendine çeken bu semt İstanbul' un bütününde yaşadığı kentleşmeden payını almaktadır.

3.4.1: TOPOĞRAFİK ÖZELLİKLER VE COĞRAFİ OLUŞUMLAR :

Topoğrafik özellikler ve coğrafi oluşumlar, doğal çevrenin en az müdahale edilebilen elemanlarıdır. Özellikle topoğrafik yapının değişimi çok zor ve hatta olanaksızdır.

İstanbul'un kent dokusu da coğrafik özelliğine paralel olarak gelişmiştir. Sokak yapısını ve oluşumunu, konut mimarisini etkilemiştir.

Coğrafik oluşum :

İstanbul'un en önemli coğrafik oluşumu Boğaz'dır. Buzul çağı sırasında Karadeniz' in su düzeyinin yükselmesi ile oluşmuştur. Karadeniz ile Marmara arasında bir köprü görevi gören bu "geçit", bu özelliğinden dolayı önemli bir ticaret yolu olmuştur.

Boğaziçi çevresindeki yerleşmelerin önem kazanması Osmanlı dönemiyle olmuştur. Bu zamana kadar Boğaz yerleşmeleri İstanbul'dan kopuk küçük balıkçı köyleri niteliğindedir. Osmanlı dönemi ile ilk önce kentin sayfiye yeri olarak

gelişen Boğaz, Cumhuriyet döneminde de bu gelişimini sürdürerek, günümüzde İstanbul' la bütünleşmiş bir yerleşim bölgesi haline gelmiştir .

3.4.2 : İKLİM VE BİTKİ ÖRTÜSÜ :

İstanbul tarih boyunca, yeşil dokusu ve yumuşak iklimi ile insanların beğenisine hitap etmiştir. Ancak günümüzde bu yeşil doku onarılamaz şekilde zarar görmüştür. Bunu sonucunda iklim özelliklerinde de değişimler olmuştur.

İklim özellikleri :

İstanbul iklimi ile Akdeniz iklimine benzer bir nitelik gösterir. Buna karşın, il sınırlarının çok geniş olmasından dolayı belli bir iklim karakterinden söz etmek çok zordur.

10 derece kuzey enleminde bulunan İstanbul, bu enlemde bulunmasından dolayı hem Ekvator yüksek basıncının hem de kuzey yarıküre alçak basıncının etkisi altındadır. Bu yüzden yazları sıcak ve kurak, kışları ise ılık ve yağışlı geçer.

Altunizade bölgesi de genel olarak bu iklim özelliklerini göstermektedir. Ayrıca bu bölge daha ağaçlık olduğu için de bol yağış almaktadır.

Günümüz İstanbul'nun iklimi, eskiye oranla oldukça yumuşamıştır. Mevsimler daha sıcak geçerken, yağış miktarında önemli bir azalma olmuştur.

Bu da İstanbul'da tarih boyunca var olan su sıkıntısını arttırmıştır. Çarpık kentleşme sonucu kentin en önemli su havzalarına gecekondular yapılmış ve

suyun barajlarda birikmesi engellenmiştir. Su sıkıntısı ile birlikte salgın hastalıklar ve çevre kirliliği de artmıştır.

Bu iklimsel değişimin bir nedeni de, kentin ciğerleri olan yeşil dokunun yokedilmesidir. Eskiden tümüyle yeşil dokunun hakim olduğu İstanbul' da belli bölgelerde kalmış yeşil kümeciklere rastlamaktayız. Bu yeşil dokunun bozulması, kentin iklimi üzerinde önemli değişimlere neden olmuştur. Özellikle yağışların azalması ve hava kirliliğinin artması bu yeşil dokunun tahribinin sonucudur.

Altunizade bölgesi de İstanbul' un nadir kalmış yeşil köşelerinden biridir. Tarihde orman ve koruluk alanlarının içinde köşk ve kasırların bulunduğu bu semt Osmanlı döneminin yazlık yerleşimi idi. Buranın havası o kadar temiz ve oksijeni boldu ki burada bir sanatoryum kurulmuştu. Adile Sultan Kasrı'nın yanında bu gün huzur evi olarak kullanılan bu sanatoryum, bu yörenin iklimi ve temiz havasıyla ne kadar gözde olduğunun belirtisidir.

Ancak yoğun yapılaşma bu bölgede de etkisini göstermiş ve bu koruluk alanlar küme halinde kalacak şekilde parçalanmış ve yok edilmiştir. Koruların içinde kalan köşk ve kalan yeşil alanlarla birlikte bakımsızlığa ve ilgisizliğe itilmiştir.

Ayrıca bu bölgedeki yeşil alanların çoğu özel kişilerin ve özel kurumların elinde bulunmaktadır. Bu nedenle halk bu yeşil alanlardan yeterli bir biçimde yararlanamamaktadır. Bu da halkın bu konuda bilinçlenmesini ve kent ölçeğinde gereksinim duyulan halka açık yeşil alan oluşumunu da engellemektedir.

Bitki örtüsü :

İstanbul'da bitki örtüsü de iklim gibi farklılık göstermektedir. Genelde iki tür bitki örtüsü görülür: Güney bölgesinde sert, meşin yapraklı ve kışın yapraklarını dökmeyen Akdeniz bitki türleri göze çarpar. Kuzey bölgelerinde ise buna ek olarak kışın yapraklarını döken Orta Asya bitki türleri de görülür.

Altunizade bölgesi İstanbul içindeki konumu dolayısıyla, her iki tür bitki örtüsüne de, daha çok güney bölgeye yönelik tür olmak üzere sahiptir.

İstanbul'un yeşil dokusunda önemli bir yer tutan alanlarda mezarlıklardır. Eskiden kent dışı olarak kurulan mezarlık bölgeleri, artık günümüzde kentin merkezi sayılabilecek konumlarda yer aldıkları için günümüzde bile kentin önemli yeşil alanlarıdır. Bunların bir kısmı başka yerlere taşınmalarına rağmen, çoğu hala varlıklarını sürdürmektedirler¹¹⁰.

Altunizade bölgesi de bu mezarlıklardan biri olan Karacaahmet Mezarlığına bitişik bir konumda yer almaktadır. Altunizade ve Karacaahmet arasındaki yeşil dokunun bağı yeni yerleşim yerlerinin açılmasıyla kopmuştur.

Doğal çevre ve yeşil dokunun bozulmasıyla çevre kirliliği artmış, kent insanın hem bedensel hem de ruhsal sağlığının bozulmasına yol açmıştır.

3.5 : TARİHİ ÇEVRE ÖZELLİKLERİ :

Altunizade semti, Atunizade Külliyesi; camisi, çeşmesi, sıbyan mektebi, dükkanları, Abdülaziz Av köşkü, Adile Sultan Kasrı ve sanatoryumu, ayrıca

¹¹⁰ Örer, Güçlü, A.g.e., s. 117.

semtte yer alan ahşap köşkleri ile dönemin hareketli bir sosyal yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Tarihsel olarak değeri sadece mimari yönden değil sosyal yönden de çok zengin olan semt ne yazık ki bugün bu özelliklerini kaybetmiştir.

3.5.1 : TARİHİ YAPILARI ¹¹¹ :

1) ALTUNİZADE KÜLLİYESİ :

Babasından kalan büyük serveti hayır işlerine harcamakla tanınan Altunizade İsmail Zühtü Paşa H.1282/M.1865 tarihinde adıyla anılan Altunizade mahallesinde bir camii, bir çeşme, okul, hamam, imam, müezzin ve diğer çalışanların bedava oturmaları için evler, kitaplık ve vakıf dükkanları yaptırmıştır.

Altunizade külliyesi dikdörtgen sayılabilecek bir alana yerleştirilmiştir. Batısında Koşuyolu Caddesi, kuzeyinde Küçükçamlıca Caddesi, doğu ve güneyinde İsmail Paşa Sokağı ile çevrelenmektedir.

Altunizade cami girişi hem Tophanelioğlu, hem de Küçük Çamlıca caddelerinden sağlanmıştır. Tam köşeye yerleştirilen caminin önünde olduğu, H.1284/M.1867 yılında çizilen vaziyet planında görülen kahvehane bugün mevcut değildir. Cami çevresi demir parmaklıklarla çevrilidir. Yapılar cami çevresindeki abdest musluklarının arkasından başlayan ve çepeçevre bir avlu oluşturan kalın duvarlarla çevrelenmiştir. Duvarlar ahşap hatilli moloz taş örgülüdür. Altunizade köşkü bu yapılardan ayrı olarak imam ve müezzin evinin paralelinde bahçe içinde yapılmıştır.

¹¹¹ Özkan, Göze, A.g.e., s. 23-45.

Cami ve diğere yapıların aynı tarihlerde yapıldığı düşünölmektedir. Bu da Altunizade caminin yapımından iki yıl sonra çizilen bir vaziyet planında tüm yapıların birarada bulunmasından anlaşılmaktadır.

H.1284/M.1867 yılında zira ölçeğı ile çizilen vaziyet planında Üsküdar Tarihi İkinci kitabında söz edilen Rüştüye mektebi görölmemektedir. Bunun dışında külliye; cami, hamam, sıbyan mektebi, akaret dükkanları, fırın, menzil, muvakkithane, kahve, tuvaletler, abdest muslukları, çeşme, kitaplık, imam, müezzin evi ve müezzin odasından oluşmaktadır (Şekil 3-9).

2) ALTUNİZADE CAMİİ :

Küçükçamlıca caddesi ile Tophanelioğlu caddesinin kesiştiğı kavşakta yer alır. Kitabelerden H.1282/M.1865 olduğu öğrenilmektedir. Caminin giriş kitabesinden caminin yapılmaya başlandığı tarihi çıkarabiliyoruz. Hattat, kitabenin son sırasına KETBEHU RAKİM 1282 H. yazmıştır. Yapının tarihini gösteren ikinci kitabe ise cami kible duvarında yer almaktadır.

3) ALTUNİZADE HAMAMI :

Hamam dini inançların, gelenek ve göreneklerin etkisi altında doğmuş bir yapıdır. Bizim hamalarımızın gelişimi Bizanslılardan etkilenmiştir. Özellikle Bizans'ın ilk dönemlerinde, Bizans halkı sosyal ve ekonomik bakımdan çok gelişmişti. Roma döneminde olduğu gibi Bizans halkı hamamlara sadece yıkanmak amacıyla gitmezlerdi. Hamamlar insanların biraraya gelip görüştükleri, dostlarıyla sohbet ettikleri, hatta önemli sosyal ve siyasi tartışmalara girdikleri mekanlardı. Hamamlar zamanla sosyal içerik yönünden önemlerini kaybetmiş olsalar da Osmanlı sosyal yaşamında da ilk sıralarda yer almışlardır.

İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğünün sahibi olduğu Altunizade hamamı, bugün kullanılmamaktadır (F.3) . Altunizade hamamı,soyunmalık, ılıklik ve sıcaklık bölümlerinden oluşmaktadır. Ancak soyunmalık kısmı bugün mevcut değildir. Birara İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından kiraya verilmiştir. Kiracılar tarafından içine talaş doldurulmuş, kireç deposu olarak kullanılmıştır. Daha sonra talk deposu olarak kullanılmak için başkaları tarafından işgal edilmiştir. Mahkeme emriyle boşaltılmıştır. Şu anda harabe durumundaki yapının külhan, bacası ve soyunmalığı yok olmuştur. Kurna ve mermer kaplamaları sökülmüştür.

4) AKARET DÜKKANLARI :

Koşuyolu caddesinde sibyan mektebi ile hamam arasında, altı ve külliye nin cadde bitiminde, imam evinden sonra üç adet olmak üzere toplam dokuz adet dükkan vaziyet planında görülmektedir. Hamam ve sibyan mektebi arasındaki dükkanlar yıkılmış yerlerine eczane ve çiçekçi dükkanları yapılmıştır. Dükkanların karşısında Marmara Üniversitesi hastanesi bulunduğu ndan çevrede eczane sayısında oldukça artış görülmektedir (F.2).

5) MÜEZZİN EVİ VE İMAM EVİ :

Müezzin evi, Koşuyolu Caddesi üzerinde, akaret dükkanları arasında yer alır. Cadde üzerindeki diğer yapılar gibi iki katlıdır. Kare planlıdır. Yapı halen müezzin evi olarak kullanılmaktadır.

İmam evi, Koşuyolu caddesinde müezzin evi ile 52 nolu dükkan arasında yer alır. Müezzin evi ile aynı plana sahiptir. Diğer yapılarda olduğu gibi

duvarlarda tuğla malzeme ve döşemelerde ve tavanda ahşap malzeme kullanılmıştır (F.2).

6) FIRIN :

Koşuyolu Caddesinde, hamam ile müezzin evi arasında yer almaktadır. İşlevi ayrı olmasına rağmen fırın, imam ve müezzin evi ile benzer mimari özelliklere sahiptir. İki katlı olarak inşa edilmiştir. Fırın bugün mevcut değildir. Çevrede yaşayanlar, 1986 senesine kadar var olduğunu söylemektedirler. Vakıflar Bölge Müdürlüğü bir aileye burayı konut olarak kiralamıştır.

7) SIBYAN MEKTEBİ :

Sıbyan mektebi Koşuyolu Caddesi üzerinde, caminin doğusunda, cami avlusuna bu caddeden girişi sağlayan kapının güneyinde yer alır.

İki katlı olarak yapılan mektebin Koşuyolu Caddesinden ve cami avlusundan olmak üzere iki girişi vardır. Kız ve erkek çocuklar için ayrı ayrı eğitim yapılması için iki bölüm halinde inşa edilmiştir. Cami tarafındaki bölüm erkek çocuklara, diğer bölüm ise kız çocuklara ayrılmıştır.

Binanın kızlar için olan bölümü bugün boş ve harap bir durumdadır. Vakıflar Bölge Müdürlüğü buraya fakir aileleri yerleştirmiştir. Özgün plan korunmuş olsa da konut olarak kullanılan kısım kullanıcılar tarafından ikiye bölünmüştür.

8) ALTUNİZADE KONAĞI :

Tophanelioğlu Caddesi üzerinde külliye yapılarının karşısında, batı yönündedir. Atunizade İsmail Zühtü Paşa kendisine Koşuyolu' nda bir köşk yaptırmıştır. Küçükso Kasrını andıran, harem ile selamlık kısımları birbirine bağlı olan bu köşke yerleştikten bir süre sonra Sultan Abdülaziz tahta geçer (1861). Köşkü beğenen Abdülaziz, onu Altunizade İsmail Paşa'dan satın alır. Sultan Abdülaziz satın aldığı bu köşke arada bir cuma namazlarından sonra uğrardı. "Sultan cuma namazından sonra Altunizade'nin köşküne gitti" denildiğini duyan Abdülaziz, köşkün eski sahibinin adı ile anılmasına sinirlenip, köşkün tamamını yıktırır ve aynı yere yeni bir köşk yaptıır.

Bugün Validebağ Prevantoryumu bahçesi olarak anılan yerdeki güzel köşkü elinden alınınca Altunizade İsmail Zühtü Paşa da bugünkü konağı yaptırmıştır. Konağın yapıldığı tarih belli değildir. Camiden önce yapıldığından H.1282 / M.1866 dan önce yapılmış olmalıdır. Sultan Abdülaziz'in 1861 yılında tahta geçtiği bilindiğine göre, konak 1861 - 1866 yılları arasında tarihlenebilir.

Konağın arazisi üzerinde bugün; kuzeyinde bir karakol binası, kuzeydoğusunda Altunizade'nin torunlarından Tuna Baltacıoğlu'na ait bir villa bulunmaktadır.

Konağın güney kısmı İsmail Zühtü Paşa'nın torunu Necip Altunoğlu'nun çocukları tarafından kullanılırken, 1987 yılında Sezai Türkeş - Fevzi Akkaya firması tarafından satın alınmıştır. Selamlık kısmı da Şubat 1991 yılında STFA firması tarafından yıktırılmıştır. Yeniden yapılacağı yetkililer tarafından söylenmektedir.

9) MUVAKKITHANE :

Küçükçamlıca Caddesinde, avlu kapısının kuzeyinde, caminin son cemaat yerinin köşesiyle avlu duvarı arasında üçgen olarak inşa edilmiştir. Bugün bu yapıdan herhangi bir ize rastlanmamaktadır.

10) KAHVEHANE VE ÇEŞME :

Kahvehane, Küçükçamlıca Caddesi ile Koşuyolu Caddesinin kesiştiği köşede, caminin güney batısında yer almakta idi. H.1284/M.1867 tarihli zira ölçeği ile çizilen planından yerini tespit edebildiğimiz kahvehane bugün tamamen ortadan kalkmıştır.

Altunizade çeşmesi, ise caminin mihrabı yönünde bahçe parmaklıkları içeri doğru girinti yapılmak suretiyle buraya yerleştirilmiştir. Ufak boyutlu, mermer yalıklı sade bir sokak çeşmesidir. Alınlık altı kollu bir yıldızla ve barok kıvrımlarla bezenmiştir. Suyu akınmaktadır.

3.6 : YAPAY ÇEVRE ÖZELLİKLERİ :

Altunizade bölgesinde yoğun bir inşaat faaliyeti gözlenmektedir. Dünün yeşillikler içindeki köşklerinin, konaklarının yerini bugün çağın teknolojisini yansıtan iş merkezleri almaktadır. Altunizade yeni açılan yolları, mimari olarak birbirleriyle yarışan yapıları ve Capitol alışveriş merkezi ile kent ölçeğinde önemli bir yer tutmaktadır.

3.6.1: YERLEŞİM ÖLÇEĞİNDE

Kentin yapay çevresinin belkemiğini oluşturan kısmıdır. Binaların farklı amaç ve biçimlerde arazi üzerinde konumlanmasından oluşan yerleşimlerin en karmaşık olanı kentsel yerleşmeler, bir çok bileşenden oluşan bir bütündür .

Altunizade semti de günümüzde Altunizade Külliyesi yapılar topluluğu, Marmara Hastanesi, Altunizade Konakları, eski köşkleri ve modern iş merkezleri ile bir kimlik karmaşası içindedir.

Altunizade İsmail Paşa'nın, Altunizade lakabını aldıktan sonra bu semte iki köşk, bir cami, çeşme, iptidai ve rüştiye mektepleri, fırın, hamam, karakol, vakıf evleri ve dükkanlar yaptırdığından bahsetmiştik. Ancak bu yapılardan günümüzde bir çoğu işlevini kaybetmiş durumdadır. Yapılarda hem fiziksel hem de sosyal yönden bozulmalar olmuştur.

Doğal etkenler ve insanların verdikleri zararlar, bu yapılardaki bozulmanın dış nedenlerinin oluşturmaktadır. Hava kirliliği, rüzgar, don etkisi, böcek ve hayvanlarda bozulmaya neden olan dış etkenlerdir. Külliye yapılarında bozulmaya neden olarak en ağırlıklı şekilde insan faktörünü görmekteyiz. Altunizade semtinde yaklaşık 40 yıl önce çıkan bir yangında bazı dükkanlar ve hamamın bir bölümü yanmıştır.

Konut ihtiyacı, boş olan hamam içinde ve çevresinde gecekonduların oluşmasına neden olmuştur. Günümüzde Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından kiraya verilen yapı topluluğu gördüğü iç müdahalelere karşın dış yapıdaki bozulma ve yıpranmalara karşı tümünden bir bakım ve tamirat görmemiştir. Bu nedenle harap ve kötü bir durumdadır.

Bu yapılar topluluğunun tam karşısında eski Muhlis Bey'in köşkünün yerinde bugün Marmara Üniversitesi hastanesi ve huzurevi bulunmaktadır.

Ayrıca buradaki yolların genişletilmesi ve çevreyoluna bağlanması ile bölgede trafik yoğunluğu artmış ve çevre oldukça hareketlenmiştir. Özellikle

Capitol Alışveriş merkezinin önündeki Tophanelioğlu Caddesi, Kısıklı ve Çamlıca' ya bağlanmakta ve çevre yoluna çıkmaktadır. Buna paralel olarak genişletilen Kısıklı Caddesi de çevreyolundan gelmekte ve Üsküdar, Bağlarbaşı semtlerine bağlanmaktadır. Altunizade camini önündeki Küçükçamlıca caddesinin adı Prof. Fahrettin Kerim Gökay caddesi olarak değiştirilmiş ve genişletilmiştir.

Altunizade bölgesi geçmişte, büyük bahçe içinde köşkleri ve konaklarıyla İstanbul' un yazlık bir köşesiydi. Altunizade semti son yıllarda imar durumunda yapılan değişiklik nedeniyle işyeri binalarının, site ve apartmanların birbiri ardından yükseldiği bir çevre haline geldi. Bahçeler, yeşillikler arasındaki köşklele belirlenen görünümü değişti. Genel müdürlüklerini Altunizade ve çevresine taşıyan birçok tanınmış kuruluştan sonra Eylül 1993' te Capitol adlı büyük alışveriş merkezinin açılmasıyla semt yazlık köşklelerin gözde olduğu o eski havasını tümüyle kaybetti ¹¹².

Özellikle Capitol alışveriş merkezi semtin simgesi haline geldi ve Altunizade bölgesinin içinde bulunduğu kentsel gelişim sürecini daha da hızlandırdı. Bugünkü durumunu mevcut harita da görmekteyiz. (Şekil 3-10)

3.6.2: DONATI ÖLÇEĞİNDE

Kent mobilyalarından oluşan bu grup, kentle insan arasında bağlantı kuran, kent yaşantısına insanı çekmeye çalışan elemanlardır. Oturma elemanları, sokak lambaları, posta kutuları, telefon külübeleri, çöp kutuları gibi kent yaşantısının etkili bileşenleridir. Kent mobilyası, kent ve kentliyle ilgili bir sonuç bir üründür.

¹¹² Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 3. Fasikül, s. 230.

Ulaşım araçlarından yönlendirme işaretlerine, yol ve kaldırımın zemin dokusundan aydınlatma araçlarına kadar bir sürü ürün bu kapsama girmektedir.

Altunizade tarihsel kimliğinin yanısıra, yeni açılan yolları ve bu yolların iki yanındaki modern iş merkezleri ile yeni bir çehreye kavuşmuştur. Bu yolların etrafındaki yapıların imar durumuna göre ayrıık düzende olmaları tanimsız bir çok mekanların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Park, bahçe, çocuk bahçesi olarak değerlendirilebilecek bu alanlar boş ve kendine haline bırakılmıştır. Genel olarak semt temiz ve bakımlıdır. Ancak halkın yararlanabileceği parklar, yeşil alanlar, çocuk bahçeleri, kent mobilyaları olan oturma elemanları, gölgelikler vb., yok denecek kadar azdır. Yol üzerinde bulunan duraklar, reklam, panoları, trafik levhaları düzensiz ve bölgenin modern yapısına ters düşen donatı elemanlarıdır.

Altunizade Capitol alışveriş merkezi, bu anlamda bölgede bulunan başarılı bir örnektir. Yol düzeni, yol ve kaldırım kaplamaları, aydınlatma elemanları, bilgilendirme levhaları ve reklam panoları ile bölgede örnek teşkil etmektedir. Yeni yolların açılmasıyla yol ve kaldırımlar daha düzenli ve bakımlı bir hale gelmiştir. Ancak bu çalışmalar yeterli düzeyde değildir.

3.7 : SOSYAL ÇEVRE ÖZELLİKLERİ

Bir toplumun sosyal ve ekonomik yapısını, yönetici ve halk arasındaki etkileşimi, dış dünyadan gelen kültür etkilerini en doğru yansıtan öğelerden biri kuşkusuz mimaridir. 19. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğunun mimarideki öğelerini belirleyen egemen kültür ve sosyal yapıya ve Altunizade bölgesinde bu bağlamdaki değişimlere kısaca değindikten sonra günümüz Altunizade bölgesindeki sosyal yapıyı bu bölümde ele alacağız.

3.7.1: BÖLGENİN SOSYAL YAPISI

Altunizade semti Osmanlı döneminde gözde bir sayfiye yeri idi. Altunizade İsmail Efendi'nin burada yaptırdığı yapılar topluluğu ile bölge daha da hareketlenmiş ve bahçe içindeki köşk ve konaklarla dolmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun bu gözde semtinin ahalisi genelde dönemin idaresinde söz sahibi olan üst tabakasından seçkin ailelerdi.

Şimdi çoğu yıkılmış olan eski Altunizade köşklerinden hemen hemen hepsi el değiştirmiştir. Örneğin Hüseyin Haki köşkü, 1922 yılında gazeteci yazar Burhan Felek' in amcası tarafından satın alınmış, 1947' de Burhan Felek tarafından Emniyet Genel Müdürlüğüne satılmıştır. Halen Polis Prevantoryumu olarak kullanılmaktadır. Adile Sultan Kasrı bugün Öğretmen evi olarak hizmet vermektedir. Aynı zamanda bünyesinde bir de huzurevi barındırmaktadır. Millet bahçesi' nin karşısında Mısırlı Mustafa Fazıl Paşa Sarayı bugün Sabancı grubuna aittir.

Altunizade semtinin güneye doğru uzanan kesiminde eskiden belli başlı üç yapı yer alırdı. Bunlar Koşuyolu' na doğru Muhsin Bey' in köşk ve bahçesi, Saffet Bey' in köşk ve bahçesi ve Validebağ prevantoryumu idi. Muhlis Bey'in köşkünün yerinde bugün Marmara Üniversitesi Hastanesi ve Huzurevi bulunmaktadır. Saffet Bey' in köşk ve bağının yerinde ise STFA şirketinin genel müdürlük binaları yükselmektedir. Milli Eğitim Bakanlığına ait Validebağ Prevantoryum' unun bahçesinin kuzey kesimine son zamanlarda yapılan okul binasına Haydarpaşa Lisesi taşınmıştır .

Altunizade İsmail Paşa' nın yaptırdığı Altunizade Camii semtin en önemli camidir. Camini bitişiğindeki akaretler adı verilen evlerde, kira ödemedi imam

ve müezzinler otururdu. Diğer evlerin, dükkanların, fırın ve hamamın gelirleri de camiye verilirdi. Caminin karşısında Küçük Çamlıca caddesi üzerinde Altunizade Karakolu bulunmaktadır. Karakol binası da İsmail Zühtü Paşa tarafından 1866' da yaptırılmıştır.

Altunizade köşkü ise kuruluşundan itibaren kültür ve sanat faaliyetlerine açık bir yuva olmuştur. Altunizade ailesi yoksullara yardım ettikleri, bir çok hayrat yaptıkları gibi kültürel ve sosyal faaliyetlerde de kendisini göstermiştir. Spor klübü, lokal, mahalle halkının dinleneceği ve eğleneceği bir salon ve tiyatro eserlerinin sergilendiği bir mekan kurmuşlardır. Ramazan gecelerinde sanki burası bir Direklerarası'nı andırmıştır. Kantolar, türküler, çiftetelliler, maniler ve Musahipzadelere, Naşitler kadar bütün dünkü İstanbul bu sahnede canlandırılmıştır. Naşid, hatıralarında Kavuklu Hamdi, Eşekçi Agah ve Kel Hasan' la birlikte Üsküdar' da Altunizade' de orta oyunu oynadıklarını yazmaktadır¹¹³.

Cumhuriyet sonrasında da aile bireylerinin ve yakınlarının sanatın çeşitli kollarına yatkınlıkları köşkün sanat atmosferini daha da zenginleştirmiştir. Köşk 1 Mart 1935 ile 31 Aralık 1936 tarihleri arasında iki yıla yakın süre, Saime Altunigil'in eşi İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun çıkarmakta olduğu haftalık "Yeni Adam" dergisinin yönetim yeri olmuştur. Erenköy'de oturmakta olan ünlü besteci Yesari Asım Arsoy 1940'lı yıllarda bazı geceler Altunizade köşkü'nün üst salonunda ışıkları söndürerek ay ışığında Altunizadelilere kendi bestelerini okumuştur. Nazım Hikmet'in 1948 de yazdığı Angina Pektoris adlı şiirinde : "sonra burada bizim mahkumlar uykuya varıp revirden el ayak çekilince / kalbim Çamlıca' da bir harap konaktadır hergece, doktor," diye sözünü ettiği harap

¹¹³ Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 3. Fasikül, s. 230.

konak Altunizade köşküdür. Nazım Hikmet' in eşi Piraye Hanım bu harap köşkün bir odasında 10 yılı aşkın süreyle oturmuştur.

Gördüğümüz gibi Altunizade semti kültür ve sanatla içiçe bir tarih geçirmiştir. Sanatçıların toplandığı bu semt, sosyal hayatın zenginliği ile özdeşmiştir. Gerek bölge halkı, gerek çevreden gelenler bu hayatın tüm zevklerinden faydalanmışlardır. Bu nedenle diyebiliriz ki Altunizade bölgesi hem tarihsel hemde kültürel yönden çok zengin bir birikime sahiptir. Böyle olunca insan bugün de Altunizade semtini bu tarihsel ve toplumsal kimliğine yakışan bir gelişim içinde görmek istemektedir. Günümüzde bu tür yapılar az da olsa semtte mevcuttur. Altunizade Kültür merkezi, Uran sanat merkezi, Capitol Müjdat Gezen sanat merkezi gibi. Ancak bunlar kent ölçeğinde yetersiz kalmaktadırlar.

Semtın değişen çehresi içinde tarihini simgelendiği ahşap yapılardan günümüze kadar ayakta kalabilenler parmakla sayılabilecek kadar azalmıştır. Sanat değeri üstün pek çok köşk ve konak yıkıcıların insafsız kazmasına terk edilmiş veya yangınlarda kül olup gitmiştir. Bunların yerine günümüzde apartmanlar ve siteler yükselmektedir. Bölgedeki konutlardan bazıları site içinde özel hizmetlere sahip üst gelir gruplarına hitap etmektedir. Çevresinden duvarlarla ayrılmış ve kendi içine dönük yapılaşmaların yanında apartmanlar da önemli bir yer kaplamaktadırlar.

Doğasının güzelliği, yeşil dokusunun zenginliği ve yeni gelişmekte olan bir bölge olması insanları buraya çekmektedir. Capitol alışveriş merkezinin açılmasıyla semtin adı daha da duyulmuş ve hareketlenmiştir.

Yeni imar düzenlemeleri ile iş merkezi olarak kentsel gelişimini sürdüren Altunizade'de arsa fiyatları bu gelişmeye paralel olarak artmış, bu da konut fiyatlarının ve kiralara artmasına neden olmuştur.

Altunizade caminin ve diğer yapıların tam karşısında yer alan Marmara Üniversitesi Hastanesi çevredeki sosyal hayatı da etkilemiş ve semtte ikamet edenlerin çoğunun hastane çalışanı olmasına yol açmıştır. Özellikle doktorlar ve tıp öğrencileri tarafından tercih edilen semtte ayrıca çok sayıda eczane ve yemek yerleri de açılmıştır.

Bölge ile ilgili yapılmış sosyal ve kültürel düzeye yönelik geniş çaplı bir anket ya da çalışma yoktur. Bu nedenle elde edilen bulgular dar kapsamlı bir anket ve gözlemler sonucu elde edilmiştir.

Bölgenin en büyük şansı kentsel bütünlüğü bozacak gecekondulaşmalara rastlanmamasıdır. Bu tür yapılar Altunizade Camisi ve Altunizade Külliyesi binalarının olduğu yerde az sayıdadır. Altunizade Külliye binalarının bugünkü sahibi olan Vakıflar Bölge Müdürlüğü yanlış bir uygulama ile bu yapıları restore edip, günümüze uygun fonksiyonlar vererek kent yaşantısına katmaktansa, alt gelir grubundan insanlara kiraya vermiştir. Bu yapıların iç mekanları tadilat görmüş olsa da dış mekan kalitesi olarak bakımsız ve harap haldedirler. Burada yaşayan semt sakinleri çevreye uyumda çeşitli güçlüklerle karşılaşmakta ve bir semt sakinleri ile bütünlük sağlayamamaktadırlar. Öyle ki yabancı bir insanla konuşmayı bile reddetmektedirler.

Altunizade semtinin bir zamanların zengin ve kültürlü ahalisi zaman içinde semti çeşitli şekillerde terk etmişlerdir. Bu ailelerin günümüzde torunları da bağış, satış gibi yollarla sahip oldukları arsaları ellerinden çıkarmaktadırlar. Bu

nedenle bu semtte doğup büyümüş insan sayısı yok denecek kadar azalmış, semtin tarihi ve kültürel mirasından habersiz insanlarla dolmuştur. Görüşülen ailelerin hiçbiri Altunizade semtinin tarihi ve kültürel geçmişini bilmiyordu.

Semt sakinleri genel olarak orta ve üst gelir grubundan olan insanlardan oluşmaktadır. Bunun yanında kültürel düzey bakımından da ortanın üstünde yer almaktadır. Görüşülen ailelerin tamamı okuma yazma bilmektedir. Ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi bu semtin toplumsal kimliğinin bilincinde değillerdi. Bu da kentli insanın çevresine karşı ne kadar ilgisiz olduğunu göstermektedir. Oysa sahip olunan değerler, değerleri bilinirse ve sahip çıkılırsa devam edebilir ve yenileri yaratılabilir.

Altunizade bölgesinde görüşülen ailelerin hepsinin okuma yazma bildiğini söylemiştik. Eğitim düzeyi olarak lise mezunu olanlar çoğunlukta idi. Aileler genelde çekirdek aile yapısına sahiptiler, geniş aile olarak yaşayanlar ortalamanın altındaydılar.

Semtte yaşayanların bölgeyi seçim nedenlerinin başında ulaşım rahatlığı geliyordu. Bunun dışında sakin ve temiz bir ortam oluşu da seçim sebebiydi. Görüşülen aillerin çoğu geçimini serbest meslekten sağlıyordu. Kamu kuruluşunda çalışanlar ortalamanın altındaydı. Aileler ortalama 5 kişiden oluşuyordu ve oturdukları evler ortalamanın üstünde kendi evleriydi kira olanlar azınlıkta bulunmakta idi. Aillerin gelir düzeyleri ortanın üstündeydi ve ortalamanın üstünde her ailenin bir arabası vardı.

Kentsel kültürün maddi ve manevi alanlarda hizmetlerini sunan örgütlemelerin kullanılması da kentsel kültürün düzeyini göstermektedir. Bu konuda görüşülen ailelerden şu sonuçlar alınmıştır. Örneğin alışverişte en çok

market tipi yerler tercih edilmektedir. Özellikle semtteki Capitol Alışveriş merkezi bu yönde çeşitli alternatifler sunmaktadır. Kültür ve sanata yönelik örgütlemeler katılım sonuçlarına göre sinema en çok tercih edilen eğlence türüydü. Bunu tiyatroya gitmek takip ediyordu. Tabiki bu sonucu etkileyen faktörlerden birisi de semtteki Capitol alışveriş merkezinde bulunan çok sayıdaki sinemalardır. Görüşülen aileler en çok akrabalarıyla görüşüyorlardı. Bunu işyerinden tanışlar ve komşular takip ediyordu. Resmi örgütlemelere katılım ise oy vermek yönünde oldukça yüksekti. Bunu da bir partinin üyesi olmak takip ediyordu.

Gördüğümüz gibi bu bilgilerden çıkartabileceğimiz sonuç, Altunizade semt sakinlerinin İstanbul genelinde bakıldığında genel olarak orta ve üstünde gelir düzeyinde olduklarını ve toplumsal yönden daha aktif ve girişimci olduklarını söyleyebiliriz. Eğitim ve kültür düzeyi olarak da daha bilinçli oldukları görülmekte ancak buna rağmen çevre bilinci olarak hemen hemen hepsi düşük seviyede. Semtin tarihsel ve kültürel bilincinin yerleşmediği semt sakinleri çevreleri ile bütünleşmemektedir. Bunun sonucunda da Altunizade semtinin tarihi ve kültürel varlıklarına sahip çıkamamaktadırlar.

3.8 : SONUÇ

Toplumlar yaşadıkları çevreleri, sahip oldukları sosyal ve kültürel birikimler ışığında belirlemektedirler. Ait olduğu toplumun sosyal özellikleriyle yoğrulmuş olan yapı (kentsel) çevre, o toplumun değişmesi ile sahip olduğu özellikleri yitirecektir. Yeni gelen toplumun farklı kültür ve sosyal niteliklerine uyum sağlayamadığından, ortaya uyumsuz ve kimliksiz bir çevre çıkacaktır.

Günümüzde kentlerin içinde bulunduğu hızlı ve önlenemeyen kentleşme beraberinde bir çok sorunu getirmektedir. Nüfus artışı, çevre sorunları, insanların arasındaki ilişkilerin bozulması ve sosyal sınıfların birbirinden kopması bu sorunların başında gelmektedir. Yoğun nüfus artışı ve ekonomik gelişmeler, kentli dediğimiz, kentine, kültürel kimliğine sahip çıkan insanın oluşmasına engel olmaktadır. Kentlerin sahip oldukları tarihi kültür değerleri bilinçsizce yok olmaktadır. K. Bumin "Demokrasi Anlayışında Kent" adlı yapıtında, bu konuya şöyle yaklaşmaktadır. "Bizim için sorun: şehircilikte eski-yeni, kültüralist-modern gibi tercihler, üslup ya da zevk farklılıkları değildir. Artık önümüzde duran manzara, kültürü görmezlikten gelen, tanımayan ve aramayan, şehirlilerin ortak iyiliklerine yönelmeden yalnızca özel çıkarların güdümünde 'barbarca' talan edilen, artık şehir olarak bile adlandırılmayacak bir duruma düşen yerleşim yerleridir"¹¹⁴. Artık kentte yaşayan insan, kentli olmanın gereklerinin bilincinde değildir.

Altunizade semti de Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde ekonomik ve kültür yönünden üst düzeydeki kişilerin yerleşim olarak özellikle yazın tercih ettiği bir semt olmuştur. Bu semt uzun süre sanatsal ve kültürel faaliyetlerle içiçe yaşamıştır. Ancak ülke genelinde ki toplumsal değişimlerin ışığı altında bu semtin kültürel değerleri; miras, bağış, satış gibi yollarla el değiştirmiştir. Bugün eskinin görkemli konaklarının yerinde siteler ve iş merkezleri yükselmektedir. Tabii ki bu değişimler sonucu bu semtin tarihi kimliği de içinde yaşayan semt sakinleri gibi yok olmuştur.

Altunizade bölgesi, yukarıda ki bölümlerde gördüğümüz gibi, sürekli gelişmekte olan bir bölgedir. Kentsel değişim sürecini hızlı ve yoğun bir şekilde yaşayan Altunizade bölgesi bir iş merkezi olma yolunda epey yol katetmiştir.

¹¹⁴ Bumin, K., 1990. "Demokrasi Arayışında Kent", s. 10.

Altunizade bölgesi adını ilk Capitol alışveriş ve eğlence merkezi' nin açılışıyla İstanbul'a duyurdu. Benzer örnekleri ilk karşı yakada açılan Capitol, Anadolu yakasının da bu anlamda ilk alışveriş merkeziydi. Capitol, sinema, sanat merkezi , tiyatro ve diğer etkinlikleri, büyük marketi Migros, zengin alternatifler sunan yemek yerleri ve mağazaları ile bir anda Anadolu yakasında yaşayan halkın uğrak yeri olmuştur. Hatta öyle rağbet gördü ki hafta sonları önündeki caddelerde saatler süren trafik sıkışıklıkları yaşanmaya başlandı. Capitol her yönden semt sakinlerinin tüm ihtiyaçlarına cevap vermektedir. Ancak Altunizade'nin kültürel kimliğinin zarar görmesinde de önemli bir rol oynamaktadır.

Capitol için yeni trafik düzenlemeleri yapılmıştır. İki büyük cadde genişletilmiş ve tek yönlü trafiğe açılmıştır. Tophanelioğlu Caddesi, çevre yoluna çıkış ve Kısıklı, Çamlıca' ya doğru, buna paralel olan Kısıklı Caddesi de ters yönde, çevre yolundan çıkış ve Üsküdar, Bağlarbaşı'na gidiş yönünde düzenlenmiştir. Bu caddelerin çevre yolu ile ve Kısıklı, Çamlıca ile bağlantısı kurularak, bölgede yoğun bir trafik akışı ve beraberinde kalabalık bir insan akışı da sağlanmıştır.

1948 yılında yürürlüğe giren bina yapımını teşvik için hazinenin, özel idarenin ve devletin mülkiyetinde bulunan arsaların. on yılda taksitler halinde ödenecek şekilde belediyelere devredilmesi ve belediyelerinde bu arsaları, ev yaptıracaklara ve kooperatiflere vermesi öngörülüyordu. Bu girişim, bina yapımından çok spekülasyonu teşvik etmiş, kamunun elinde bulunan kent topraklarının büyük bir bölümünün özel mülkiyete geçmesi sonucunu doğurmuştur. Bunun sonucunda vakıf arazileri özel kurumların kullanımına tahsis edilmiştir.

Bölgedeki yeşil doku günümüzde kümelenmiş ve kentli halkın yararlanmasına olanak tanımayan şekillerde organize edilmiştir. Adile Sultan Kasrı ve çevresindeki yeşil alan Öğretmen Evi olarak kullanılmaktadır. Ancak üye olanların yaralanabileceği bu tesis halka kapalıdır. Aynı şekilde Yapı Kredi ormanı da sadece bu bankanın çalışanlarının yaralanabileceği bir yerdir. Abdülaziz' in av köşkü ve çevresindeki koruluk alan kamunun elinde olmasına rağmen kullanılmamaktadır. Aynı zamanda STFA'ya ait alan, eskiden Altunizade köşkünün bulunduğu koruluk alandır. Burası da halka kapalı özel mülkiyettir.

Günümüzde İstanbul halkının en büyük gereksinimi yeşil alanlardır. Parklar, mesire yerleri ve korular halkın özlemini çektiği yerlerdir. Bu semtteki bu yeşil dokunun yerleşim yerleri nedeniyle parçalanması bu yönden büyük bir kayıptır.

Bir diğer vakıf arazisi üzerine kurulu olan Marmara Üniversitesi Hastanesi bu anlamda halka en faydalı olan yapıdır. Marmara Hastanesi, huzurevi, acil servisi, özel muayene birimi ve ana binasıyla büyük bir yapı topluluğudur. Ve Anadolu yakasının en önemli gereksinmesini karşılamaktadır.

Altunizade semti genelde hastane personelinin ikamet etmek için tercih ettiği bir bölgedir. Hastaneye yakın oluşu ve yeni gelişmekte olan bir semt olması hastane çalışanları özellikle doktorlar ve tıp öğrencileri tarafından tercih nedenidir. Ayrıca çevrenin mekansal gelişimi de hastaneye bağlantılı olarak değişmektedir. Özellikle eczanelerin sıklığı ve tabela ve reklam yoğunluğu çevrenin sakin ve huzurlu ortamına ters düşmektedir.

Tarihte İstanbul efendilerinin sayfiye yeri olarak gözde olan bölge bugün ticaret ve iş merkezi olarak kentin önemli bir köşesidir. Bir zamanlar bölgeyi

kaplayan korular, köşkler ve kasırlardan günümüze bakımsız, harap, kullanılmayan mekanlar ve yeşil alan parçacıkları kalmıştır. O zamanın zengin sosyal yaşantısından ise günümüze bakımsız ve yıkık haldeki Altunizade Külliye yapıları kalmıştır. Camii ve müezzin evi dışında ki yapılar bugün işlevlerine uymayan biçimlerde kullanılmaktadır. Çoğu da boş ve harap haldedir (F.1,2,3,4)

Bölgenin nüfusu genellikle orta ve yüksek gelir düzeyindeki ailelerden oluşmaktadır. Semtte gecekondulaşmaya rastlanmazken Altunizade caminin yanındaki yapılardan bazıları alt gelir düzeyindeki insanlara kiralanmıştır. Bu tarihi yapılar kompleksi bugün bakımsız ve harap halleriyle, bölgenin kentsel gelişimine ters düşmektedir.

Son dönemde Altunizade'de yapılan Altunizade Mesa Konakları yeni bir konut anlayışının örneğidir (F.5) . Duvarlarla çevrili bu özel siteler kent insanının, tabii ekonomik durumu elveriyorsa, tercih ettiği yerleşim yerleridir. Aytanga Dener, bu yeni yerleşim tipi ile geçmişin konutları arasında şöyle bir bağlantı kurmakta ¹¹⁵: “Çoğunluğu iki katlı, yüzme havuzlu, bahçeli bu yapılar ile Osmanlı döneminin son yıllarında, seçkin bürokrat kesim için yapılan köşk ve yalılar arasındaki bağlantı ilgi çekicidir. Her iki tip de içinde yaşayanlara prestij sağlayan, zenginliği vurgulayan özenli yapılardır.”

Bölgede yoğun bir inşaat faaliyeti vardır. Altunizade ve yakın çevresinde iş merkezleri yer alırken, Altunizade' yi Koşuyoluna bağlayan hat boyunca konut inşaatları görülmektedir. Altunizade' yi Koşuyolu' na bağlayan cadde boyunca iki katlı sıra evler bir düzen içinde sıralanmaktadır. Altunizade'ye doğru bu sıraevler yerlerini ayırık düzendeki apartmanlara bırakmaktadır. Sadece yüksek gelir grubuna hitap eden konutların yanısıra, Emlak ve Kredi Bankasının toplu

¹¹⁵ Dener, Aytanga, A.g.e., s. 123.

konutları ve diğer bazı kooperatifler de bölgede orta ve daha yüksek gelir gruplarına da hitap etmektedirler.

Bölgede İSKİ garajı ve DSİ şube müdürlüğü gibi kurumların yerleşim yerleri de bulunmaktadır. Konut ve misafirhaneden oluşan bu yerler bölgenin konut yoğunluğunu daha da arttırmaktadır.

Altunizade bölgesinde görülen genel doku bahçe içinde iki katlı yapılardan oluşan yeşillikler içinde özel konutlar ve tarihi yapılardan ibarettir. Oysa günümüzde iki katlı bu evler, gerek ahşap gerekse betonarme olsun, tadilat, restorasyon ile, ya da tümüyle yeniden inşaa edilmek suretiyle iş merkezlerine dönüştürülmektedir (F.6).

Semtte tek tük kalmış ahşap yapılar yeniden restore edilerek, iş merkezine dönüştürülmektedir. Oysa konut işlevi için yapılmış bu yapılar iş merkezi işlevine cevap verebilecek teknik donanım ve mekansal özelliklere sahip değildirler. Restore görmesine rağmen bu işleve yeterli olamayan binalar, boş kalmakta, sahihsiz ve ruhsuz olarak kimliklerini kaybetmektedirler. Bölgedeki ahşap yapıları bu bağlamda üçe ayırabiliriz. Birincisi, konuttan fonksiyonu iş merkezine çevrilenler (F.7,8,9,) , ikincisi, konut fonksiyonunu devam ettirenler (F.10,11,12) , üçüncüsü de bugün hiç bir işlevi olmayan boş yapılardır (F.13,14) .

Bu semtin içinde bulunduğu kentsel gelişim süreci, bölgenin tarihsel ve doğal karakterine zarar vermektedir. Yeni yerleşim alanları için yeşil doku parçalanmakta, eskinin bahçe içindeki iki katlı müstakil evlerinin yerine çevresinde kopuk, belirli bir akımın etkisiyle ortaya çıkmış, kimliksiz yapılar yapılmaya başlanmıştır. Bölgedeki yoğun inşaat faaliyetleri Altunizade' nin çehresini tümüyle değiştirmiştir. Capitol' un de yer aldığı Tophanelioğlu caddesi,

Kısıklı caddesi ve Prof. Fahrettin Kerim Gökay caddesi iş merkezlerinin yoğunlaştığı caddelerdir (F.15,16,17,18). Bu caddelerin her iki yanı da birbirleriyle yarışırcaına farklı teknoloji ve mimari akımları sergilemektedir. Çağın geçerli mimarlık akımlarının farklı örnekleri, tıpkı yarışma maketleri gibi birbiri ardına sıralanmıştır (F.19,20) . Bu anlamdaki ilk örnek Altunizade Şark Sigorta binasıdır (F.21) . Sedat Hakkı Eldem'in mimarisini üstlendiği bu yapı, bölgenin iş merkezi olması yolunu açmıştır. Her gün bir yenisinin eklendiği bu yapılar her ne kadar ilgi çekse de, bir bütünlükten uzak birbirinden kopuk ve toplumsal ruha hitap etmeyen yapılardır (F.22,23,24).

Altunizade'de bu tür yapılaşmalar özellikle Altunizade Camii etrafındakiler bölgenin tarihsel ve sosyal kimliğini yok etmektedir (F.24,25,26,27) . Şüphesiz burada imar kurallarının yetersiz kalışı da gündemdedir. Özellikle ayrık düzende yapılaşma birbirine uyumsuz ve kopuk mimarinin ana nedenidir. Ayrık düzen aynı zamanda tanımsız mekanların oluşmasına da neden olmaktadır. Bu tanımsız mekanlar hiçbir şekilde değerlendirilememekte ve zamanla çöp alanlarına dönmektedir. Mimari yönden cephelerde yaşanan karmaşa bir tek yapı yüksekliğinde olumlu gözükmemektedir. Yüksek yapıların şimdilik yapılmadığı bölgede bunun olumlu sonuçları açıkça görülmektedir. Osmanlı dönemi yapıtlarının hemen yanbaşında Arap mimarisini anımsatan kütleli olarak çok büyük yapılar bitivermektedir (F.27)

İş merkezi olarak popülaritesinin artması, Altunizade'de arsa fiyatlarının da artmasına neden olmuştur. Bunun sonucunda konut fiyatları ve kiralar da artmaktadır. Temiz ve geniş caddeleri ile modern bir iş merkezi çehresine bürünen Altunizade'yi gelecekte bir çok sorun beklemektedir. Tarihsel ve kültürel kimliğin bozulmasıyla yapay ve ruhsuz bir yapıya bürünmektedir. Arada kalan tarihi yapılar çevresiyle birlikte tarihsel özelliklerini de kaybetmiştir. (F.28).

Fotoğraf 1: Koşuyolu Caddesi'nden Altunizade Camii ve Külliye Yapıları

Fotoğraf 2: Altunizade Külliyesi dükkanlarının bugünkü durumu

Fotoğraf 3 ve 4: Altunizade Külliye Yapılarının bugünkü harap ve bakımsız durumu

Fotoğraf 5: Üst gelir grubunun yeni yerleşim tercihi, Altunizade Mesa Konakları.

Fotoğraf 6: Altunizade'nin hızlı değişimine bir örnek; tabelada ruhsat verilmiş nedeni olarak 'Konuttan iş merkezine tadilat' yazmakta.

Fotoğraf 7 ve 8 : Altunizade Cami'nin olduğu meydandan iki örnek. Bu ahşap köşkler bugün iş merkezi olmuş durumda.

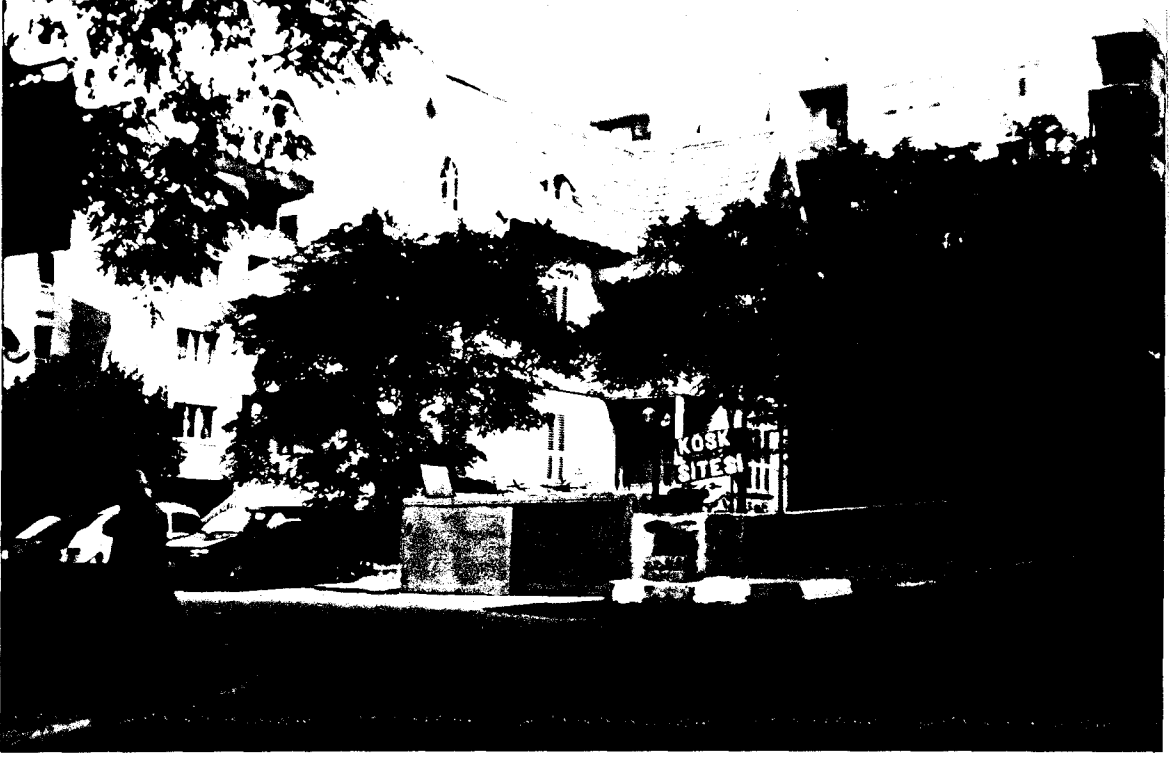
Fotoğraf 9 ve 10 : Altunizade'nin ahşap köşkleri bugün ya İş merkezine dönüşmüş ya da konut işlevini devam ettiriyor.

Fotoğraf 11 ve 12 : Kısıklı Caddesi üzerinde arada kalmış iki ahşap yapı, bakımsızlıklarıyla dikkati çekmekte.

Fotoğraf 13 ve 14 : Çevrede bulunan az sayıdaki ahşap köşklerden biri, restore edilmiş ama şu an kullanılmıyor.

Fotoğraf 15 ve 16 : Tophanelioğlu Caddesi üzerinde bulunan gñnñmñzñn modern iş merkezi yapıları

Fotoğraf 17 ve 18 : Kısıklı Caddesi üzerindeki diğer iş merkezleri

Fotoğraf 19 ve 20 : Kısıklı Caddesi üzerindeki farklı mimari anlayışların sonucu ortaya çıkan birbirinden kopuk iş merkezi binaları.

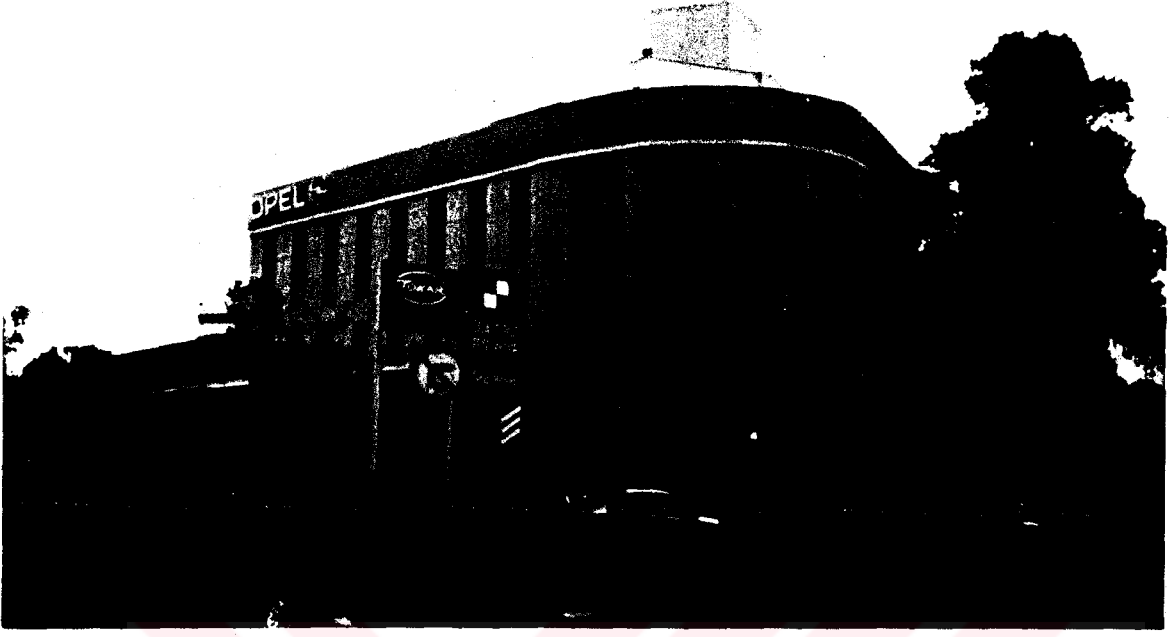

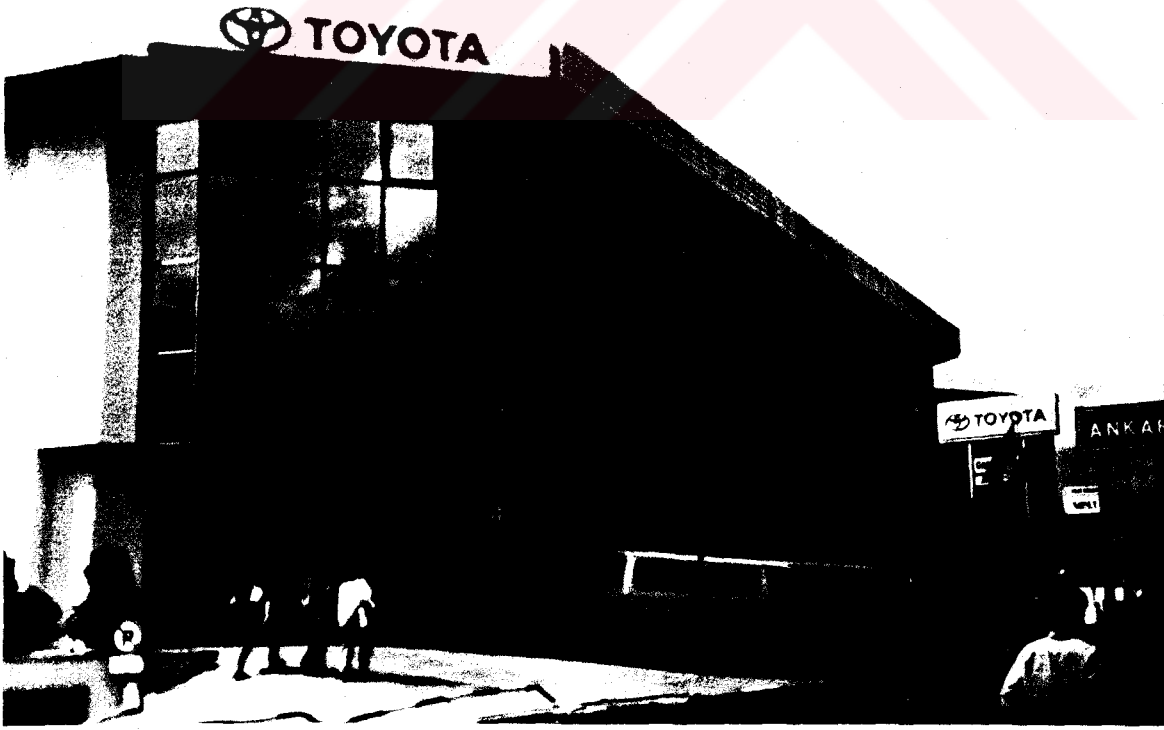
Fotoğraf 21 : Altunizade bölgesinin ilk iş merkezi yapısı, Altunizade Şark Sigorta Binası, bölgenin bu yöndeki gelişiminde öncü olduğunu söyleyebiliriz.

Fotoğraf 22: Altunizade Camisinin olduğu caddede bir başka örnek

Fotoğraf 23 ve 24 : Bölgedeki farklı mimarlık anlayışlarından örnekler.

Fotoğraf 24 ve 25 : Altunizade Caminin bulunduğu Küçük Çamlıca Caddesinden örnekler.

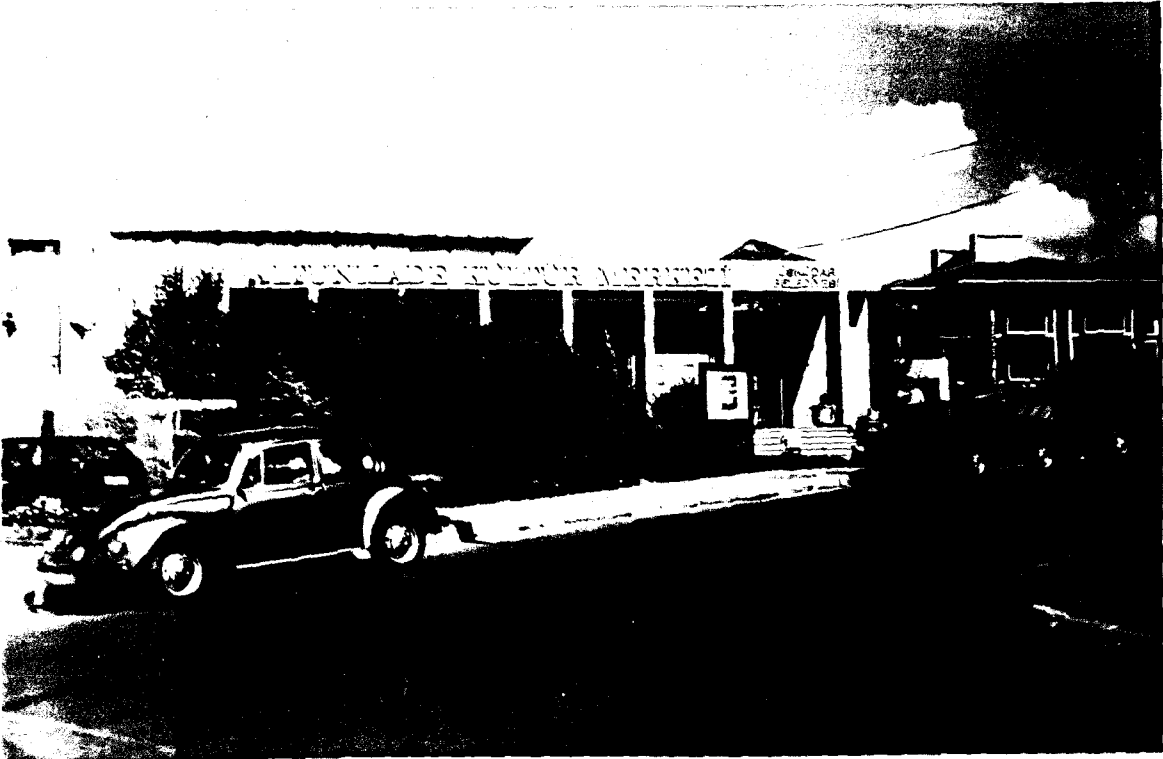
Fotoğraf 26 : Altunizade Külliye yapılarının tam karşısında Koşuyolu Caddesi üzerinde yeni bitmiş bir yapı.

Fotoğraf 27 : Altunizade'nin Çevreyolu'na yakın kısmında farklı bir mimari üslupla yapılmış Asya Finans Kurumu.

Fotoğraf 28 : Küçük Çamlıca Caddesi'nde eski çevresini ve dolayısıyla kimliğini kaybetmiş bir ahşap köşk
 Fotoğraf 29 : Semtın tarihsel kimliğine yönelik bir kültür merkezi.

KAYNAKLAR :

- 1- Akı, Altan, 1993-1994. "Sosyal Çevre Mimari Tasarım İlişkisi Ders Notları", Y.T.Ü. F.B.E., Mimari Tasarım Yüksek Lisans Programı
- 2- Aktüre, Sevgi, 1975. "17.yy Başından 19. yy Ortasına kadarki dönemde Anadolu Osmanlı Şehrinde Şehrsel yapının değişme süreci", O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Dergisi.
- 3- Aysu, Emre, 1982. "Trabzon Kenti Planlama Çalışmaları ve Tarihsel Çevre Koruma İlişkileri".
- 4- Balamir, A., 1991, "Ulusal Kimlik Sorusu Üzerine Karşıt Düşünceler ve Konut Mimarisi", ODTÜ MFD, Cilt 1.
- 5- Başakman, M., "Kent Nicelik-Nitelik Sentezi"
- 6- Bernard,Nurdan, 1996. "Her kentli için eşit kent hakkı", Milliyet Gazetesi
- 7- Bumin, K., 1990. "Demokrasi Arayışında Kent".
- 8- Cansever, Turgut, 1993. "Mimarlık Mirasının Korunması",TMMOB Anadolu 1. Bölge Temsilciliği Yayınları.
- 9- Çeçener, Besim, "Çevre ve İmar", Kent ve Yaşam Dergisi, Yıl 1, Sayı 1
- 10- Çubuk, Mehmet, 1977. "Çevre Olgusu ve Çevre Düzenleme", Yapı Dergisi, Sayı 26/27
- 11- Dener, Aytanga, 1994. "Sosyal ve Mekansal Değişimin Etkileşimi Cumhuriyet Sonrası İstanbul Konutları", Doktora Tezi, İ.T.Ü
- 12- Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 1993. Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayımları, Fasikül 3.
- 13- Ekinci, Oktay, 1993. "Kentler Kültürleriyle Yaşar", Mimar Gözünde Derlemeler, TMMOB İstanbul Büyükkent Şubesi Anadolu 1.Bölge Temsilciliği Yayınları-2.
- 14- Erkut, Gülden, 1995. "Kentleşme Sürecinin Sosyolojik boyutu", Yeni Yüzyıl Kitaplığı, Türkiye'nin Sorunları Dizisi-7
- 15- Gazi Üniversitesi, MMF, ŞBPB, Öğretim Görevlileri, 1993. "Kent Planlamada Öncelikler ve Kentsel Tasarım" 2.KTU Sempozyum Kitapçığı
- 16- Giritlioğlu, Cengiz, 1995. "İç Göç ve Kentleşme", Yeni Yüzyıl Kitaplığı Türkiye'nin Sorunları Dizisi-7.
- 17- Güneş, Bülent, 1993. "Kentsel Değişim Sürecinde Sosyo-Ekonomik Gelişmelerin Kentsel Bütünleşme Olgusu Bakımından Değerlendirilmesi" Doktora Tezi, İ.T.Ü.
- 18- Hornby,A.S., 1962. "The Dictionary Of Current English" Oxford University Press
- 19- Inceoğlu Necati, "Mimarlıkta Bina Programlama Olgusu"
- 20- İstanbul'un Dört Çağı, 1996. Yapı Kredi Yayınları-İstanbul Panelleri
- 21- Keskinok, Çağatay, 1988. "Kentsel Mekan Yaklaşımlarına bir Örnek: Castells" ODTÜ Mim.Fak. Dergisi Sayı 1, Cilt8
- 22- Kıran, Serpil, 1993. "Anıtsal Yapılara Ek Yapı Tasarımı ve Ek Yapı Tasarımına Etki Eden Etkenler", Yüksek Lisans Tezi, Y.T.Ü.

- 23- Kongar, Emre, 1995. "Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği", Remzi Kitabevi
- 24- Kuban, Doğan, "Kentleşmenin Kültürel Sınırları", İstanbul Dergisi
- 25- Kuban, Doğan, 1991. "Kent Korumasında Kültürel Sorunlar" Koruyucu Kent Yenilenmesi ve Yerel Yönetimler. TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şb
- 26- Laçiner, Ömer, 1996. "Kentlerin dönüşümü", Birikim Dergisi, 86/87
- 27- Lynch, Kevin, 1994. "The Image Of The City", The MIT Press, 23rd Printing
- 28- Örer, Güçlü, "İstanbul'un Kentsel Kimliği ve Değişimi", Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü:
- 29- Özkan, Göze, "İstanbul Altunizade Külliyesi Hamam ve Akaret Dükkanları Restorasyon Projesi" Yüksek Lisans Tezi, İTÜ.
- 30- Suher, Hande, 1995. "Kentleşme ve Kentleşme Politikaları", Yeni Yüzyıl Kitaplığı, Türkiye'nin Sorunları Dizisi-7
- 31- Şehir Soyolojisinin Teorik Temelleri, Ankara 1968, İmar ve İskan Mesken Genel Müdürlüğü Sosyal Araştırma Dairesi, Sosyal İnceleme-3.
- 32- Tekeli, Doğan, 1993. "İstanbul'un Son 150 Yılı ve Planlama Çalışmaları", TMMOB İstanbul Anadolu 1.Bölge Temsilciliği Yayınları.
- 33- Turgut, Hülya, 1990. "Kültür-Davranış-Mekan Etkileşiminin Saptanmasında Kullanılabilecek Bir Yöntem", Doktora Tezi, İ.T.Ü.
- 34- Ural, Somer, 1974. "Türkiye'nin Sosyal Ekonomisi ve Mimarlık", Mimarlık Dergisi, Sayı 123-124
- 35- Ünlü, Alper, 1986. "Geleneksel çevrelerde Tasarım Verilerinin Saptanması İçin Bir Model", Doktora Tezi.
- 36- Ünlü, Mahir, 1980. "Kavramlar ve Boyutları", İnkılap Kitabevi

ÖZGEÇMİŞ

1971 yılında Ankara'da doğdum. İlk-Orta-Lise öğrenimimi TED Ankara Koleji Vakfi Lisesinde tamamladım. 1988 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesini kazandım. 1993 senesinde buradan mezun olarak aynı sene içerisinde üniversitenin Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Bölümü Mimari Tasarım Yüksek Lisans Programına devam etmeye başladım.

